

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**FETİH SONRASI İSTANBUL'DA MEVLEVÎ'LİĞİN
TARİHSEL SÜRECİ:
YENİKAPI VE GALATA MEVLEVİHANESİ
ÖRNEKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

VOLKAN ŞÜKRÜ DERVİŞOĞLU

İSTANBUL, 2019

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FETİH SONRASI İSTANBUL'DA MEVLEVİ'LİĞİN
TARİHSEL SÜRECİ:
YENİKAPI VE GALATA MEVLEVİHANESİ
ÖRNEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

VOLKAN ŞÜKRÜ DERVİŞOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. HEATH LOWRY

İSTANBUL, 2019

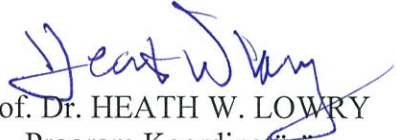
T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Fetih Sonrası İstanbul'da Mevlevîliğin Tarihsel Süreci: Yenikapı ve Galata
Mevlevihanesi Örnekleri
Öğrencinin Adı Soyadı: VOLKAN ŞÜKRÜ DERVİŞOĞLU
Tez Savunma Tarihi: 27.05.2019

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. BURAK KÜNTAY
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. HEATH W. LOWRY
Program Koordinatörü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

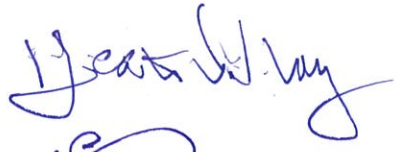
Jüri Üyeleri

İmzalar

Prof. Dr. HEATH W. LOWRY
(Danışman)

Dr. FİKRET YILMAZ
(Üye)

Dr. MEHMET KURU
(Üye)

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca destek ve ilgisini esirgemeyen ve bu süre zarfında tecrübeleriyle her daim yanımda olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Heath W. Lowry'e, Osmanlıca eğitimimde değerli uzmanlığını yine tecrübesiyle birlikte aktaran Prof. Dr. Necdet Öztürk'e, uzmanlıklarının dışında da derslerinde bana farklı bakış açıları ile olayları değerlendirmem noktasında desteklerini esirgemeyen Dr. Fikret Yılmaz ve Doç. Dr. Derya Gürses Tarbuck'a, tüm yüksek lisans eğitimim boyunca ve tezimi yazmaya başladıktan sonra bilgi, tecrübe ve manevi desteklerini esirgemeyen Hüseyin Memişoğlu ve Ayşen Oktay'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca beni yetiştiren çocukluğumdan bu yana tüm eğitim hayatım boyunca beni destekleyen ve cesaretlendiren sevgili anneme, her zaman yanımda duran kardeşim Burak'a ve hayallerimi paylaşan ve destekleyen sevgili eşim Alev'e, ve bana her zaman güç veren, evlatlarım Nilay, Güneş ve Alp Dervişoğlu'na, teşekkür ederim. Son olarak Abim Gökhan Dervişoğlu ve Babam Fedai T. Dervişoğlu'nu rahmetle anıyorum.

Nisan 2019

Volkan Şükrü DERVİŞOĞLU

ÖZET

FETİH SONRASI İSTANBUL'DA MEVLEVİLİĞİN TARİHSEL SÜRECİ: YENİKAPI VE GALATA MEVLEVİHANESİ ÖRNEKLERİ

Volkan Şükrü Dervişoğlu

Tarih Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Heath Lowry

Nisan 2019, 86 sayfa

Çalışmamızda Anadolu'dan Rumeli'ye, Mısır'dan Tebriz'e kadar geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan ve yayılan Mevlevîliğin İstanbul'da ilk tekkesinin kurulmasından sonraki tarihsel süreci üzerinde duracağız. Mevlevîliğin yapısında ve felsefesinde bulunan naiflik, sanat, edebiyat ve musikiyle olan ilişkisi onu diğer târikatlere nazaran farklı bir noktaya yerleştirdiği ve özellikle ıslahat hareketleri sonrasında da Konya Çelebilerine göre Dersadetin üzerinde daha etkili bir İstanbul Mevlevî aileleri kuşağının oluştuğunu söyleyebiliriz. Kendine has özellikleri olan ve Konya Çelebisi'ne görüntüde bağlı olmakla birlikte özellikle imparatorluğun başkentinde olmanın verdiği imkân ve rahatlıkla, devlet erkânı içerisinde zamanla taraftar bulan ve bu yönetici sınıflarla ve hatta çoğu zaman hükümdar ve çevresi ile kurulan yakınlık sayesinde bazı konularda Konya'dan farklı hareket eden bir İstanbul Mevlevîliği'nin oluştuğunu görmekteyiz. Yine Osmanlı İmparatorluğu'nda cemiyet, sanat ve musiki hayatına özelde ise başkent kültür ve sanat ve edebiyat hayatına farklı bir renk katan ve yukarıda saydığımız çevreleri şekillendiren yüksek bir Mevlevîliğin oluştuğu şeklinde bir kanaatimiz bulunmaktadır.

Çalışmamızda özellikle mercek altına alacağımız dergahlar; belirttiğimiz üzere bu noktada bunların en başında gelen ve yetiştirdiği şair ve müzik adamları ve değerli mensuplarıyla başkentte hatta değindiğimiz üzere Osmanlı kültür ve sanat tarihinde oldukça önemli izler bırakan Yenikapı ve Galata Mevlevîhânesi'dir.

İstanbul'da zamanla başta devlet yönetimi olmak üzere seçkin bir zümrenin içinde yayılması ve Galata Mevlevîhânesi, Yenikapı Mevlevîhânesinin buradaki rolü ve etkinliği yetiştirdiği insanları, edebiyatçı, şair musiki üstadı, mutasavvıf, alimin Osmanlı kültür, sanat ve musiki dünyasına yaptığı katkı ve Mevlevî muhibbi olan ve destekleyen devlet adamları ve toplum ileri gelenlerinin dergâhlara katkıları konumuzu oluşturmaktadır. Bu çalışmada İstanbul'da oldukça önem kazanmış bu Mevlevîhânelerin kuruluşu ve kurucuları, tarihsel süreci sonrasında postnişinleri ve imparatorluk başkentinde siyaset, sanat, musiki, edebiyat ve kültür dünyasına yetiştirdikleri insanlar üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, Mevlevîlik, Yenikapı Mevlevîhânesi, Galata Mevlevîhânesi,

ABSTRACT

THE HISTORICAL PROCESS OF MEVLEVİYEH IN ISTANBUL AFTER THE CONQUEST: THE YENİKAPI AND GALATA MAVLAVI HOUSES

Volkan Şükrü Dervişoğlu

History Graduate Program

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Heath Lowry

April 2019, 86 pages

In this study, we will focus on the historical period following the formation in Istanbul of the first *tekke* of the Mevleviyeh which has influenced and spread from Anatolia through to Rumelia and from Egypt through to Tabriz. It is possible to state that its relationship with naivety, art, literature and music which is inherent in its structure and philosophy has placed Mevleviyeh in a distinct position compared to other religious orders and that a more influential generation of Istanbul Mevleviyeh families has emerged over the *Dersaadet* compared to Konya *Çelebis* particularly after the reform movements. We observe the emergence of Istanbul Mevleviyeh which has its own characteristics and appears to be linked to Konya *Çelebis* which has gradually found support within the high officials of the state due to the opportunities arising from and convenience created by being in the capital of the Empire and which acted differently from Konya on some issues due to its close relationship with the mentioned ruling classes and usually with the emperor and his circle. We are also of the opinion that a higher Mevleviyeh emerged which brought diversity to society, art and musical life in the Ottoman Empire and specifically to the culture, art and literature in the capital and which shaped the aforementioned circles.

Dergahs on which we will particularly focus are Yenikapı and Galata which are the main Mavlavi Houses and have left significant marks in the capital and in the Ottoman culture and history of art with its valuable members.

The scope of this study will cover the spread of the Mevleviyeh within a select group, particularly, the state administration and the role and effectiveness of Galata and Yenikapı Mavlavi Houses and the contribution of the individuals, men of letters, poets, musical masters, sufis, scholars it has taught to the Ottoman culture, art and musical world and the statesmen who were Mevleviyeh lovers and supporters and the contributions of the dignitaries who contributed to *dergahs*. In this study, we will elaborate on the formation and founders of the mentioned Mevleviyeh which gained prominence in Istanbul, sheiks of the Mevleviyeh following its historical period and the persons it has taught and contributed to in politics, music, literature and culture in the capital of the Empire.

Key Words: Mevlana Celaleddin-i Rumi, Mevleviyeh, Yenikapı Mavlavi House, Galata Mavlavi House.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR.....	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ.....	3
3. MEVLEVÎLİK VE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN'İN HAYATI VE TARİKATIN	
KURULUŞU	8
3.1 MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN- İ RÛMÎ' NİN HAYATINA BİR BAKIŞ	8
3.2 ÇELEBİ HÛSAMEDDİN DEVRİ MEVLEVÎLİK	11
3.3 DEVR-İ VELED VE TARİKATIN KURULUŞU	12
3.4 ULU ARİF ÇELEBİ DEVRİ MEVLEVÎLİK.....	14
4. İSTANBUL'DA MEVLEVÎLİK.....	17
4.1 İSTANBUL MEVLEVÎLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ	17
4.2 YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ.....	19
4.2.1 Yenikapı Mevlevîhânesi Tarihsel Süreci	23
4.3 GALATA (KULE KAPISI) MEVLEVÎHÂNESİ	32
4.3.1 Galata Mevlevîhânesi Kuruluş ve Tarihsel Süreci	32
4.3.2 Galata Mevlevîhânesi Şeyhleri	46
4.3.2.1 Sultan Divânî Mehmed Semai Dede.....	46
4.3.2.2 Safâî Dede	47
4.3.2.3 Mesnevîhan Mahmud Dede	47
4.3.2.4 Şeyh Abdullah (Abdî) Dede	47
4.3.2.5 İsmail Rusuhî Ankaravî	48
4.3.2.6 Adem Dede.....	53
4.3.2.7 Arzî Mehmed Dede	54
4.3.2.8 Naci Ahmed Dede.....	54
4.3.2.9 Mevlevîzâde Derviş Çelebi	55
4.3.2.10 Gavsî Ahmed Dede.....	55
4.3.2.11 Nâyi Osman Dede.....	55
4.3.2.12 Sırrı Abdülbâki Dede.....	56
4.3.2.13 Mehmed Şemseddin Dede	56
4.3.2.14 İsa Dede.....	57

4.3.2.15 Şeyh Selim Dede	57
4.3.2.16 Mehmet Sadık Dede.....	57
4.3.2.17 Çelebi Abdülkâdir Dede	58
4.3.2.18 Hüseyin Dede.....	58
4.3.2.19 Bakkalzâde Ali Dede.....	58
4.3.2.20 Şeyh Numan Dede	58
4.3.2.21 Şeyh Gâlib Mehmed Esad Dede	58
4.3.2.22 Mehmed Ruhî Dede	65
4.3.2.23 Mahmud Ümit Dede	66
4.3.2.24 Mehmed Kudretullah Dede.....	66
4.3.2.25 Mehmed Ataullah Dede.....	68
4.3.2.26 Ahmed Celâleddin Dede	69
4.4 BATILILAŞMA SÜRECİNDE İSTANBUL MEVLEVÎHÂNELERİ VE DEVLET TEKKE MÜNASEBETLERİ.....	69
5. İSTANBUL MEVLEVÎLİĞİ VE KÜLTÜR, SANAT.....	71
5. 1 İSTANBUL MEVLEVÎLİĞİ VE EDEBİYAT.....	72
5. 2 İSTANBUL MEVLEVÎLİĞİ VE MUSİKİ.....	73
5. 3 YENİKAPI VE GALATA MEVLEVÎHÂNELERİNDE HAT SANATI VE MEVLEVÎ HATTATLAR.....	76
5. 4 YENİKAPI VE GALATA MEVLEVÎHÂNELERİNDEN YETİŞEN DİĞER SANAT DALLARI VE SANATÇI MEVLEVÎLER.....	77
6. SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	81

TABLÖLAR

Tablo 3.1: Mevlevî Postnişin Çelebilerinin Listesi	15
--	----

KISALTMALAR

a.yz	: Aynı yazar.
a.g.e	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hazl.	: Hazırlayanlar
İsam	: İslam Araştırmaları Merkezi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
KMMA	: Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama
OAD	: Osmanlı Araştırmaları Dergisi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TİAAD	: Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi
TTKY	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
vb	: Ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

1. GİRİŞ

XIII. Yüzyılda Anadolu'da Siyasi Durum ve Anadolu Selçukluları: XV. ve XVI. yüzyılda İstanbul'da Mevlevîliğin durumunu anlatmadan önce genel olarak Mevlevîliğin hangi şartlarda kurulup geliştiğini, büyük mutasavvıf Mevlânâ Celâleddin'in zamanında Anadolu'da siyasi ve toplumsal durumu aktarmamız Mevlevîliğin İstanbul'da ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gelişimini anlamamız açısından önemlidir.

Mevlânâ Celâleddin'in babası büyük alim Bahaeddin Veled ile birlikte Anadolu'ya geldiği zamanlarda Anadolu'da, Anadolu Selçuklu Devleti hüküm sürmekteydi. Anadolu Selçukluları'nın yönetiminin başında büyük hükümdar ve devlet adamı Alâaddin Keykubad bulunmaktaydı. Orta Asya ve Ortadoğu Moğol tehlikesi ve işgali altında bulunduğu bu zamanlarda Alâaddin Keykubad, Moğollara karşı temkinli ve uzlaşmacı bir dış siyaset izlemekteydi.¹ Aynı zamanda bilginleri ve din büyüklerini koruyup gözetten bir hükümdar olan Sultan Alâaddin, Moğol baskısı ve işgalleri nedeniyle ve özellikle Harezm ülkesi Moğol işgaline uğraması üzerine Anadolu'ya kaçıp gelen pek çok Türkmen topluluğuna ve bu gruplarla gelen bilginleri, alimleri ve şairleri destekleyen onlara ev sahipliği yapan bir devlet adamı² profili çizmekteydi. Açıkçası Anadolu coğrafyası haclı seferleri zamanında yaşanan acı olaylar, toplumsal ve iktisadi yıkım sonrasında nispeten, göreceli olarak huzurlu ve sakin bir dönem geçirmektedir.

İleri görüşlü bir hükümdar olan Alâaddin Keykubad, önemli bazı şehirler öncelikli olmak üzere kale ve surları tahkim ettirerek³ Moğollara karşı önlem almaya çalışmıştı. Ayrıca Eyyûbiler'le de bozuk olan ilişkileri düzeltmeye önem vermiş, bu amaçla devrin Eyyûbi Hükümdarının kızı Melike Adile⁴ ile evlenerek ittifaklar yapmak üzere bu noktada dış siyasetini oluşturmuştur. Yukarıda da değindiğimiz üzere aynı zamanda alimlere de kendisinden önceki pek çok Türk ve Müslüman hükümdar gibi değer veren bir devlet adamı olan Sultan Alâaddin'in zamanında ve onun daveti üzerine⁵ Mevlânâ'nın babası

¹ Nejat Kaymaz, *Anadolu Seçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, TTKY., Ankara 2014, s.22.

² Nejat Kaymaz, a.g.e., s. 23.

³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1999, s.3.

⁴ Nejat Kaymaz, a.g.e., s. 17.

⁵ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1992, s.82

Bahâeddin Veled bir süredir oturmakta olduğu Larende'den kalkarak Konya'ya gelir. Sulta'an-al-ulema lâkablı⁶, Muhammed Bahâeddin Veled'in yukarıda belirttiğimiz Konya'ya daveti meselesi Eflâki'nin kitabında menkıbevi bir şekilde aktarılmaktadır.

Bahâeddin Veled'in Konya da yaklaşık iki yıl kaldığı ve bu esnada büyük ün saldı, halk tarafından çok sevildiği belirtilmektedir. Gölpınarlı, Mevlânâ'nın hayatını anlattığı kitabında torunu Sultan Veled'in "İbtidâ-nâme"⁷sinde, Mevlânâ'nın babasına Keykubad'ın daveti rivayetinin yer almadığı⁸ ama Konya'da vaazlar veren⁹ Bahâeddin'in halk tarafından çok sevildiğini belirtmektedir. Ayrıca bu ünü duyan Sultanın kendisini bu sayede ziyaret ettiği ve çok saygı duyduğunu ve yine Sultanın hocası Bedreddin Gevhertaş'ın müridleri arasına girerek şeyhine bir medrese yaptırdığını belirtir.⁹ Her ne sebeple olursa olsun Bahâeddin'in Konya'da çok sevildiği ve ünlendiği açıktır.¹⁰

Alâeddin Keykubad'ın şüpheli ölümü, zehirlenmesinden¹¹ kısa bir süre sonra, Anadolu'da ve Selçuklu Devletinde, devlet ve ülke yangın yerine dönmüştür. Yaşanan kargaşa, içte ve dışta yaşanan olumsuz hadiseler ve yapılan siyasi hatalar sonrasında ülkede Moğol istilas ve hakimiyeti yaşanmaya başlamış Selçuklular adeta Moğollara tâbî bir beylik haline gelmiştir. Yaşanan iç çekişmeler taht kavgaları Moğol müdahalesi ve baskısı (Moğollara ödenen vergileri karşılayabilmek ve yaşanan sefahat için idareciler her geçen gün halka daha fazla yüklenmekteydi) bunun yanında toplumsal buhranların artması ve ayaklanmalar ülkeyi ve halkı perişan etmekteydi. Mevlânâ'nın yaşadığı zaman siyasi ve toplumsal olarak yukarıda belirttiğimiz üzere hem Anadolu'da hem de Moğollar yüzünden Ön Asya ve İslam coğrafyasında genel âhval açısından oldukça sıkıntılı bir dönemdi.

⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e, s.34; Gölpınarlı bu lakabın kendisine verilmesiyle ilgili Bahâeddin'in hayatı'nın anlatıldığı "İbtidâ-nâme"den bir menkıbe aktarmaktadır.

⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 42.

⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 42.

⁹ Abdülbâki Gölpınarlı bu konuda ve kitabında Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in "İbtidâ-nâme"⁷sin den oldukça yararlanmıştır. Ayrıca Sultan Veled'in Konya'da 2 yıl kadar yaşayıp vefat ettiğini yine bu kaynağa dayanarak belirtilmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı*, Eserleri, Felsefesi, s. 43.

¹⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 43.

¹¹ Nejat Kaymaz, a.g.e., s. 22.

2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada yararlandığımız literatürden bahsetmek gerekirse öncelikle Ali Nutkî Dede tarafından tutulmaya başlanan ve Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri olarak bilinen Defter-i Dervîşân I. yirmi iki varak olarak düzenlenmiş ve kendisinden sonra da kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede tarafından not tutulmaya devam edilmiştir ve Abdülbâkî Nasır Dede ikinci bir defter daha tutmaya başlamış Defter-i Dervîşân II olarak adlandırılan bu ikinci defter, kendisinden sonra gelen şeyhlerde not eklemeye devam etmişlerse de en çok not yazan şeyh yine Abdülbâkî Nasır Dede olmuştur. Bu defterlerde içerik olarak bakıldığında şeyhler kendisine intisap eden dervişlerin adları, meslekleri, dergâha geliş ve çile çıkardıktan sonra hücreye çıkış tarihleri, dervişlerin sema meşkinin ardından mukabeleye giriş tarihleri ve arakıyye giyen Mevlevîlerin arakıyye giriş tarihlerine defterde yer vermektedir. İlk defter de yukarıda da dediğimiz üzere Ali Nutkî Dede'den başka ayrıca kardeşi Abdülbâki Nasır Dede'nin notları yer almaktadır. Bu defter Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa bölümü 1194 numara ile kayıtlıdır.

İkinci defter de ise belirttiğimiz üzere Abdülbâki Nasır Dede tarafından büyük kısmı not edilmekle birlikte dergâhın kapatılmasına kadar bütün şeyhlerin notlarını içermektedir. Aslı son şeyh Abdülbâkî Baykara Dede'nin oğlu Rusuhi Baykara'da olan bu defterin bir kopyası da İSAM Kütüphanesi 18112 numaralı kayıtla yer almaktadır. Bu defterleri ele alarak Zeytinburnu Belediyesi'nin desteğiyle Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, tarafından hazırlanan bir transkripsiyonunu da içeren çok değerli bir çalışma yayınlanmış ve tarafımızca da bu yayın bir başvuru kitabı olarak değerlendirilmiştir.¹²

Yine Abdülbâki Nâsır Dede zamanında 1814'de aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi Vakfı'nın mütevelliliği de kendisine bırakılmıştır. Dergâh kendisi de Mevlevîliğe özel bir ilgisi olan Sultan Mahmud'un desteği ve emri üzerine önemli bir bakım ve tamirat görmüştür. Gerek tamiratın durumunu gerekse ayrıntıları defter-i dervîşân'a kaydetmiştir. Bu sayede mevlevîhânenin tarihsel sürecini ve aldığı destek çalışmamıza ayrı bir zenginlik ve fark katmış olduğunu düşünmekteyim.

¹² Kaya, Bayram Ali: Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

Yine bir başka kaynağımız ise uzun süre Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin yanında yer alan, Mevlevîliği yaymak için yaptığı seyahatlere katılan Ahmed Eflâkî'nin müellifi olduğu Tahsin Yazıcı tarafından çevirisi yapılan Âriflerin Menkıbeleri (Menâkibü'l-Arifîn)¹³dir. Ahmed Eflaki aynı zamanda felekiyet ilmiyle ün kazandığı için Eflâkî mahlasıyla tanınmaktadır. Ahmed Eflaki Konya'da Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi sonrasında da oğlu Âbid Çelebi'nin hizmetine girdi. Aynı zamanda Konya'da bir rasathanede kuran yazarımız, şeyhi Ulu Ârif Çelebinin isteği üzerine eseri yazmaya başlamış ve otuzbeş sene de bitirmiştir. Eser XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu edebiyatının önemli eserlerindendir. Tezim'de Mevlânâ'nın ardından Mevlevîliğin yayılma sürecinde Sultan Veled'in etkisini aktarmam noktasında katkı sağlayacak olmasıdır.

Özellikle edebiyatta kahramanların, din büyüklerinin ve tarikat kurucularının vb. olağanüstü yaşamlarını, kerametlerini anlatan menakıpnameler, yazıldıkları dönemleriyle ilgili pek çok tarihsel ve toplumsal bilgi ve ipucu barındırırlar. Anadolu da XIII. yüzyıldan sonra yaygınlaşan bu gelenek Osmanlılar ile daha çok yaygınlaşmış ve bu durum Cumhuriyete kadar sürmüştür.

Yine bir diğer kaynağımız Ali Enver: Semâhâne-i Edeb¹⁴, Ali Enver'in Mevlevî'lik üzerine bu değerli eseri Prof. Dr. Sadık Erdem tarafından yayına hazırlanarak Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır. Osmanlının son dönem önemli aydınlarından olan Ali Enver Bey, bu eserinde Esrar Dedenin Tezkere-i Şuara-yı Mevlevisinden ayrıca Kınalızâde Hasan Çelebî, Safayî, Sâlim, Latîfî tezkireleri ve Sefîne-i Mevleviyân'dan yararlanarak yazar. Bu eserde yazar Mevlevî şairlerin hayatları, eserleri ve eserlerinden örnekleri kapsar. 1920'de vefat eden ve uzun yıllar kadılıkta yapmış olan yazarın yazıldığı dönemde çok ses getiren eseri Mevlevîliğin özellikle Galata ve Yenikapıdan yetişen tarikat mensuplarının kültür dünyasına, müziğine ve Türk Edebiyatına katkılarını aktarırken çalışmama farklı bir görüş katması için değerlendirdim.

Mevlevî tarihinde bir diğer ana kaynak ise Esrar Dede'nin Tezkire-i Şuarâyı Mevlevîyye, adlı Mevlevî tarihinin anlatıldığı kitabıdır. Orjinali Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi

¹³ Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1992

¹⁴ Ali Enver, *Semâ Hane-i Edeb*, Haz.: Sadık Erdem, Ankara: TTKY, 2013,

Mülhaki, nr. 109 da bulunan bu eser, İlhan Genç tarafından hazırlanarak Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, tarafından 2000 yılında basılmıştır.

Arapça, Farsça, Rumca ve İtalyanca bilen ve Osmanlının önemli aydınlarından olan ve aynı zaman da Mevlevîlikte meşihat makamına kadar yükselmiş biri olan müellif, Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri ve Şeyh Gâlib'in yakın arkadaşı ve müridi'dir. Mevlevî şairlerinin hayatlarını ve şiirlerinden örnekleri barındıran eser bu anlamda oldukça önemlidir. Kendisi ölene kadar Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi'nde yaşamıştır.

Evliya Çelebi: Seyahâtname, I, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1314., Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyehatnamesi, Haz.Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul, 1.Kitap, 1.cilt, Yapı Kredi yayınları, 9. Baskı, 2017. Osmanlı döneminin meşhur, seyyah ve gezgini Evliya Çelebinin seyahatnâmesi'nin bu ilk cildi dönemin İstanbul'unu ve sosyal, siyasal hayatını ve yapıları ayrıntılı anlatmaktadır. Tezimde İstanbul Mevlevîhâneleriyle ilgili verdiği orijinal bilgiler ve İstanbul'u aktarması noktasında faydalandım.

XVII. yüzyıl'da İstanbul Mevlevîliğinin genel durumunu ve özellikle tasavvuf çevrelerine getirilen eleştiri ve kısıtlamaları Mevlevî tarihinde ayrı bir yeri olan Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden İsmail Ankaravî'nin hayatı ve bu çevrelerle mücadelesi üzerinden aktaran ve dilimize Ayşe Meral'in çevirisiyle Kitap Yayınevi tarafından basımı yapılan,Alberto Fabio Ambrosio¹⁵'nin Bir Mevlevî'nin Hayatı, XVII. yüzyılda Sufilik Öğretisi ve Ayinleri, adlı kitabı da ayrıca çalışmamda yararlandığım kaynaklardandır.

Tarikatler alanında çok önemli çalışmaların ve kaynak eserlerin yazarı olan Ahmet Yaşar Ocak'ın editörlüğünü yaptığı, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler adlı kitapta yer alan Osman Türer'e ait Osmanlı Anadolu'sun da tarikatlerin durumunu anlattığı "Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı" adlı makale'den de faydalandım.¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak hocanın editörlüğünü yaptığı kitapda makalesi bulunan yazar Osmanlı toplumundaki tüm tarikatlerin tarihsel olarak coğrafi dağılımı hakkında bilgi vermektedir.

¹⁵Ambrosio, Alberto Fabio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı, 17. Yüzyılda Sufilik Öğretisi ve Ayinleri*, Çeviri: Ayşe Meral, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.

¹⁶ Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler II. Baskı, Haz., Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TTK Yayınları, 2014.

Yine bir diğ er yararlandığımız eser Selçuk Eraydın'ın Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları tarafından basılan ‘‘Tasavvuf ve Tarikatlar’’ adlı çalışmasıdır. Yazar bu eserinde tasavvufun diğ er din ve felsefelerle ilişkisi hakkında kendi tespitlerini aktarmış ayrıca tasavvufun felsefi boyutunu, öğretilerini vb. konuları işlemiş ve özellikle Mevl n n eserleri, öğretisi ve fikirleri, Mevlevî tarikatının silsilesi, ayin kuralları vb. konularda çok değ erli bilgiler vermektedir. Tezimde genel Mevlevî tarihi konusunda istifade edilmiştir.

Mevlânâ ve Mevlevilik hakkında çok değ erli çalışmaları olan ve herkes tarafından en önemli tarikat ve Mevlânâ araştırmacılarının başında gösterilen ve pek çok kaynak kitabın yazarlığını yapan Abdülbâkî Gölpınarlı' nın ‘‘Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik’’ adlı baş yapıtı bu alandaki en önemli eserlerdendir.¹⁷

Gölpınarlı bu eserinde Mevleviliğ n kuruluşundan beri ge irdiğ  tarihsel süreci aynı zamanda İstanbul Mevlevih nelerini hakkında da bilgi aktarmaktadır. Bu eseri de İstanbul Mevleviliğ nin tarihsel sürecini aktarırken kullandım.

Ayrıca Safi Arpag 'un Mevlevilikte Manevi Eğitim kitabı da kullandığım kaynaklardandır.¹⁸ Yazar bu eserinde Mevlevilikte Manevi eğitim ve süreçleri aktarmış, ayrıca Mevlevih nelerdeki id r  ve mimari yapı, Mevlevih ne sakinleri, Mevlevilikte  ile gibi konularda kıymetli bilgiler vermektedir. Eser Mevleviliğ n mistik, kültürel ve tarihi yapısını anlamam ve aktarmam da tezime katkı sağlamıştır.

Yine çalışmamız da kaynaklardan biride bu alanda önemli bir araştırmacı olan ve yukarıda da değ indiğimiz Yenikapı Derg h  ile ilgili en önemli ana kaynak olan Defter-i Derviş n'ı hazırlayanlardan biri olan Bayram Ali Kaya'nın hazırladığı¹⁹ ‘‘Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları’’ adlı eserde, Yenikapı Mevlevihânesi kurulduğ  XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı irfanının, zevkinin, sanatının, musikisinin, tefekkürünün ve hatta siyasi hayatının en önemli merkezlerinden biri olduğ  aktarılmış ve eser de ayrıca tekkenin, Türk irfan hayatının en büyük ve tarihi merkezlerinden biri olduğ  ve bu

¹⁷ Gölpınarlı, Abdülbâkî. ‘‘Mevlana'dan Sonra Mevlevilik’’, İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2006.

¹⁸ Arpag , Safi: Mevlevilik'te Manevi Eğitim, İstanbul, Vefa Yayınları, 2009.

¹⁹ Kaya, Bayram Ali: Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

Mevlevîhâne'nin, dünyadaki yaklaşık 300 mevlevihane'den "Asitâne" ünvanına hak kazanmış çok az sayıda merkezden biri olduğu aktarılmıştır. Mevlevîliğin, Konya'dan sonra önemli merkezlerinden olan tekke de Türk Müziğinin çok önemli üstad'larının yetiştiği bu üstadların isimleri ile birlikte aktarılmıştır. Yine eserde tekke de yetişen pek çok büyük alimler, sanatçılar, şairler, hattatlar ve fikir adamları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Osmanlı da paşaların, sadrazamların ve bazı padişahların önemli uğrak yeri olan Mevlevîhâne ile ilgili oldukça tarihsel bilgi aktarılmıştır. Ayrıca bu çalışmada kendisi Galata Mevlevîhânesi Dîvan Edebiyatı müzesinde memur olarak ta görev yapmış Server Dayıoğlu'nun "Galata Mevlevihanesi" adıyla 2003 yılında basılan eseri de yazarken çok faydalandığım eserlerdendir.

Çalışmamızı gerçekleştirirken diğer faydalandığım eserler ise kaynakça bölümünde belirtilmiştir. Şurası gerçek ki Türk kültür tarihinde gerek yaşamı gerekse eser ve fikirleri üzerinde en çok eser verilen mutasavvıfların başında Mevlânâ Celâleddin-i Rumi gelmektedir. Bu sayede çalışırken kaynak sıkıntısı çekmemiş bulunmaktayız.

3. MEVLEVÎLİK VE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN'İN HAYATI VE TARİKATIN KURULUŞU

3.1 MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN- İ RÛMÎ' NİN HAYATINA BİR BAKIŞ

Mevlânâ Celaleddin'in doğum tarihi konusunda pek çok kaynakta farklılıklar olmakla birlikte kendisinin şimdiki Afganistan sınırlarında kalan Belh şehrinde doğduğu kesindir. (1200'lerin başında) Babası ünlü mutasavvıf ve alim Sultân-al-ulemâ Muhammed Bahâeddin Vele²⁰ ve annesi de Mümine Hatun'dur. Annesinin mezarı Karaman'da bulunmaktadır. Mevlânâ'nın Anadolu'ya geldiğinde 20 yaşına yaklaşmış olduğu belirtilmektedir²¹. Mevlânânın yetiştiği çevrede özellikle bilgin ve alimlerin önemli yeri olduğunu ve onların ve babasının Mevlânâ'nın eğitiminde, karakterinde izler bıraktığını söyleyebiliriz. Bu onun aynı zamanda eserlerine de görülebilir. Örnek vermek gerekirse ünlü şair ve tasavvufçu Ferîdüddîn Attar'ın kendi kitabı "Esrâr-nâme" nin bir kopyasını kendisine verdiği ve sonraki devirlerde Mevlânâ'nın Mesnevisinde bu kitab'dan istifade ettiğini bu örnekte de belirttiğimiz üzere Mevlânâ'nın babası sayesinde tasavvufî bir çevrede büyüdüğünü ve bu yönüyle sürekli bir eğitim hali içerisinde bulunduğunu söyleyebiliriz.²²

Mevlânâ'nın babasının vefatı ardından Konya'ya gelen müridi Burhaneddin Tebrizi tarafından eğitiminin (özellikle tasavvufî boyutunun) yaklaşık dokuz sene daha sürdüğü belirtilmektedir. Mevlânânın kendisine sıkı sıkıya bağlandığı ve sülûkünün (tasavvufî çile ve olgunluk yolu) bu şeyh tarafından gerçekleştirildiği, tamamlandığı kesindir. Ve yine kendi Makalâtı'ndan anladığımız bu şeyh Kalender meşrebe sahip ve âşk ve cezbe üzerine bir sufî'dir. Esasen Mevlânâ'nın babası da önemli bir Sünni-Hanefî âlimi olmakla birlikte yaşadığı Harezm'de bağlandığı tassuvvuf yolu Kübreviyye üzerine idi. Eflâkî'nin Manâkıb-al-Ârifin'inde Seyyid Burhaneddin'le geçirdiği dokuz yıllık döneminde (Bu eser Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebiye müntesib Ahmed Eflâkî tarafından Ulu Arif Çelebi'nin isteği üzerine 1318-1353 tarihleri arasında yazılmıştır ve Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Seyyid Abdülbâki Dede tarafından 1821'de Türkçeye çevrilmiştir.)

²⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı*, s. 35.

²¹ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 44.

²² Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e., s. 45.

Halep ve Şam'a da giderek eğitim görmüş Halep'te Halâviyye Medresesinde kalmış ve meşhur fıkıh alimi Kemalâeddin ibn-al-Adîm'den eğitim almış ve Şam'da da diğer bazı alimler ve sûfilerle görüşmüştür²³. Yine bu hususta başka kaynaklarda aynı bilgiyi vererek Mevlânâ'nın bu şehirlerde dört ya da yedi yedi yıl kaldığını belirtirler;

“Zamanın İslami ilimlerdeki merkezi kabul edilen ve Moğol saldırısı sebebiyle birçok âlim ve sûfinin sığındığı Halep ve Şam'a gitmiştir. Bu iki şehirde dört veya yedi yıl kadar kalan Mevlânâ, Halep'te Halâviyye Medresesi'nde konaklamış, fıkıh ve hadis olmak üzere İslamî ilimlerde bu şehirlerdeki âlimlerden faydalanmıştır. Meşhur Hanefî fakihlerden hadis öğrenmiş, fıkıh ve edebiyat ilimlerinde şöhret bulan Adîm b. Kemâleddîn (ö. 660/1262) 'den ders almış, Şam'da ise Makdisiyye Medresesi'sinde kalarak, başta Muhyiddîn İbn Arabî olmak üzere şehrin bilgin ve sufileriyle konuşup görüşmüştür.”²⁴

Kaynaklardan Mevlânâ'nın küçük yaşlardan itibaren çok iyi bir eğitim aldığı yalnız tasavvuf değil diğer İslami ilimlerde (Sünni ve Hanefi) ve edebiyat alanında da devrin ileri gelen bilginlerinden ders alma imkânı bulduğunu net bir şekilde görüyoruz. Ayrıca daha önce de değindiğimiz üzere Mevlânâ'nın hayatında Feridüddîn Attar ve Hakîm Senâî'nin de ayrı yeri olduğunu göç sırasında tanıştığı Attâr'dan hediye olarak esrar-nâme adlı eserinin bir nüshasını aldığı ve kendi Mesnevî'si'nde de yer yer bu eserden örnekler verdiğini belirtmiştik²⁵. Mevlânâ müridi ve şeyhi Seyyid Burhaneddîn'in vefatından beş yıl sonra Meşhur Sûfi Şems-i Tebrizî ile karşılaşmış ve hayatında farklı bir döneme girmiştir. Artık sadece dini ilimlerle değil bununla beraber aşk ve cezbe ile raks etmekte ve sema meclisleri düzenlemektedir. Bu sırada bu durumun Mevlânâ'nın çevresinde ve onu seven bir kısım Konya halkında huzursuzluğa yol açtığı ve bunun neticesinde Şems'in Konya'yı tek ettiği Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'i Şam'a gönderdiği ve onun Şems'i ikna ederek tekrar getirdiği belirtilmektedir.²⁶ Şems bir süre sonra tekrar aynı problemler yaşanması üzerine ortadan kaybolmuştur. Bazı kaynaklar da kendisinin Mevlânâ'nın büyük oğlunun da karıştığı bir entrika sonrasında öldürüldüğü de ima edilmektedir. Her ne sebeple olursa olsun Mevlânâ üzerinde büyük etki bıraktığı anlaşılmaktadır. Bugün Konya'da adına Şems-i Tebrizî türbesi ve mescidi bulunmaktadır.

²³ Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.e, s. 45; Gölpınarlı bu noktada kendi tespiti olarak Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled'in 1231'de öldüğünü ve hocası Burhâneddin 'in Konya'ya 1232'de geldiğini sonraki yaklaşık dokuz senenin hem tasavvufi eğitim olan seyri sülûk devresini tamamlayıp hem de diğer eğitimleri alamayacağını bu durumda bu eğitimlerin ve Halep ve Şam ziyaretlerini babası ile hac dönüşü 1221 ve 1228 arasında yapmış olmasının daha ihtimal dahilinde bulunduğunu özellikle belirtmektedir.

²⁴ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.

²⁵ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1992, s. 214.

²⁶ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003, s. 25.

Meşhur seyyah Evliya Çelebi de Konya ziyaretinde Şems-i Tebrizî tekkesinden bahseder ve yapının yüksek bir kubbesi bulunduğu için aynı zamanda içirişinde Mevlevî âyini yapıldığından bahis açmaktadır.²⁷ Mevlânâ'nın hayatının bundan sonraki safhasında Konya'da kuyumculuk yapan Salâhaddîn Zerkûb'u kendisine hemdem olarak seçmiştir. *"Dostlara sevgiyle dedi ki: Benim dünyâda kimseden pervam yok sizinle de işim yok; hepiniz Salâhaddîn'in çevresinde toplanın."*²⁸

Selahâddîn Zerkub'un vefatından sonra ise Mevlânâ Celâleddîn Rumî daima yanında bulunan müridi Çelebi Hüsâmeddîn'i dost ve hemdem olarak seçmiştir. Pek çok eserde Hüsâmettin Çelebinin Âhi Türk adıyla da anıldığı ve Konya ve civarında yaşayan nüfuslu bir âhi'nin oğlu olarak kendisine yüklü bir miras kaldığı malını mülkünü Mevlânâ yolunda harcadığı Mevlânâ'nın kendisine çok güvendiği ve tüm Mevlânâ ailesinin ve çevresinin ihtiyaçlarıyla ilgilenen kişinin kendisi olduğunu belirtilmektedir.

Aslında Çelebi Hüsâmeddîn'in Mevlevîliğe en büyük hizmeti Mesnevî'nin yazılmasına konusunda Mevlânâ'yı teşvik etmesidir. Bu sayede İslâm ve Doğu edebiyatına önemli bir klasik kazandırılmıştır.²⁹

Çelebi Hüsâmeddîn'in yukarıda da ifade ettiğimiz üzere servetini Mevlânâ yolunda harcadığını ve daha Mevlânâ'nın sağlığında Mevlânâ'nın ve çevresinin ihtiyaçlarıyla ilgilendiğini, Mevlânâ'nın günümüzün ifadesiyle adeta "Özel kalemi" ve sağ kolu olduğunu ve kendisinin de bu bilinç ve sorumlulukla hareket ettiğini tespit etmekteyiz. Bu tavrı yüzünden kendi ailesinin dahi zaman zaman ihtiyaçlarıyla ilgilenemediğini de bilinmektedir. Bu konuda Gölpınarlı'nın eserinden şu örnek durumu daha iyi açıklayacaktır;

"Padişahın nâibi Eminateddin Mikâil, Şems'le konuşmak istemişti. Çelebi, Mevlânâ'ya arz etti, o da kırk bin dirhem versin dedi. Eminateddin recalarda bulunarak otuz bin

²⁷ Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, TTK. Ankara 1998, s.300 yapı ile ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Tekkenin, Tekke ve Zaviyelerinin kapatılmasına kadar da faal olduğundan bahsetmektedir.

²⁸ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, A. Gölpınarlı, s.87, İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2014.

²⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *"Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik"* adlı alanında klasik ve başvuru kaynağı olan eserinde bu konuda oldukça ayrıntılı bilgi vermekte kendisi de aynı kanaati daha güçlü bir şekilde ifade etmektedir.

dirhem verdi ve Şemseddin'in huzuruna girdi. Şemseddin o gün öyle bahisler açtı ki Eminateddin kendisinden geçti, sarhoş bir halde huzurdan çıktı ve Mevlânâ dostlarına verilmek üzere on bin dirhem daha armağan etti. Şemseddin, bu paraların hepsini Hüsameddin'e verip dedi ki: ihtiyacı olanlara dereceleri ve ihtiyaçları nispetinde dağıt, Mevlânâ ve Salâhaddin' in evlâdına ver, artanı da yine dostlara harcamak üzere sakla.”³⁰

3.2 ÇELEBİ HÜSAMEDDİN DEVRİ MEVLEVÎLİK

Mevlânâ'nın vefatının ardından onun isteği ile şeyhliğe Çelebi Hüsameddin geçmiştir. Kendisine büyük saygı besleyen Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in kendisini çok sevdiğini, sözüne çok değer verdiğini ve kendisine gönülden bağlandığını görmekteyiz. Çelebi daha sonra tarikatların kapatıldığı 1925 yılına değin posta oturan ve Mevlânâ' ile kan bağı olmayan ilk ve son post-nişin'dir.

Çelebi Hüsameddin zamanında Mevlânâ'nın kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbeyi yaptıran konusunda kaynaklarda ittifak vardır. Devrin önemli yöneticilerinden Alameddin Kayser, Süleyman Pervane ve hanımı Gürci hatun'un maddi desteği ile türbe yapılmıştır. Türbede günümüzde de görülen meşhur yeşil kubbe ise Karamanoğulları tarafından yaptırılmıştır. Türbe çok kısa zamanda vakıflarıyla birlikte çok büyük bir dergâh haline gelmiş zaman içerisinde devrin Sultan ve yöneticilerinin katkılarıyla değişiklikler olmuştur. Ayrıca Konya'da Mevlânâ'nın döneminden Çelebi'nin dönemini de kapsayan zamana kadar açılan iki tane zaviyeye daha kendisinin şeyh olarak atandığını biliyoruz³¹. Mevlânâ dergâhı zamanla “huzur-ı pîr ya da huzur” diye anılmaya başlanmıştır³². Türbe yapıldıktan sonra burası kısa zamanda zaten bir arada olan Mevlânâ'nın çevresi ve dostları, sevenleri için bir merkez durumuna gelmiştir. Vakıfta Sultan Veled zamanında daha da gelişerek ana âsîthane olarak devamlılığını ve merkez olma hüviyetini korumuştur. Zaman içinde türbeye bir imam tayin ediliyor bunun yanında türbede müezzinler, mesnevîhanlar, hafızlar, aşıklar, hademeler ile bir teşkilat kuruluyor. Çelebi sağlığında Cuma günleride dergâhta (Mevlânâ dergâhı-merkez âsîthane) Cuma namazının ardından Kur'ân-ı Kerim ve ardından da Mesnevî okumaları yaptırıyor ve sonrasında da sema meclisi tertip ettiriyordu.³³

³⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2006, s. 37.

³¹ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 27 – 28.

³² Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 27.

³³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.38; Üstat bu bilgiye kaynak olarak Eflakinin Menakıbül Arifin'ini kaynak almıştır. Eserinde de bu konuya etraflıca değinmiştir. “Hüsameddin her Cuma

Bütün bu teşkilat ve düzenlemelere rağmen Çelebi Hûsameddin zamanında bir tarikat yapılanmasına gidilmemiş ve çelebi'nin de böyle bir gayreti olmadığı kaynaklarda da özellikle Mevlevîlik hakkında en önemli ana kaynaklar da da yer almıştır. Çelebi'nin ardından (Çelebi Hûsameddin vefatı ise 1284'dür. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi'nin vefatının ardından yaklaşık 10 yıl kadar onun makamında bulunmuştur.) şeyhlik makamına geçen Sultan Veled zamanında Mevlevîlik bir tarikat hüviyeti kazanmaya başlamış ve Sultan Veled'in gayretleri ile bir başka yerlerde de Mevlevî Tekkeleri açılmaya başlanmıştır.

3.3 DEVR-İ VELED VE TARİKATIN KURULUŞU

Sultan Veled zamanında ilk semahâne de Mevlânâ dergâhına olmak üzere inşa edilmiştir. Mevlevîlikle ilgili tüm ana kaynaklarda da Sultan Veled'in hem huy hem de bedenen babası Mevlânâ'ya benzediği ve babasının sözünden çıkmadığı onun yolundan gittiği anlaşılmaktadır. Yukarı da da değindiğimiz üzere Sultan Veled, Mevlevî tarikatının gerçek kurucusu olarak tarif edilmekte ve Mevlevîlerce ayrıca kendisine büyük önem atfedilmektedir. Aynı zamanda tarikatın büyümesi için faaliyetlerini de arttırarak Anadolu'nun değişik yerlerine halifelerini göndermiştir. Yine bu zamanda tarikata pek çok kişinin katıldığı ve tarikatın genişlediği görülmüştür. Kendi eseri olan İbtidâ-nâmesi de Mevlevîlikte temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir ve diğer ana kaynaklar olan Eflakî'nin Menâkıb-al-Ârifin ve Sipehsalar Risalesine de kaynaklık ettiğini rahatça söyleyebiliriz.

Bu noktada özellikle belirtmemiz gereken kendi eseri ve diğer Selçuklu tarihlerini incelediğimizde Sultan Veled'in sadece tasavvufi bir kişiliği olmadığını devrin olaylarını ve siyasetini yakinen takip ettiğini devrin Sultanları ve idarecileriyle iyi ilişkiler kurduğunu ve bu ilişkilerini tarikatın ve Mevlânâ dergâhının yayılması ve gelişimi için faydalandığını söyleyebiliriz. Özellikle Mevlânâ türbesi ve dergâhına/vakfına mali katkı sağlayan devrin yöneticilerine, Sultan ve Hanım sultanlara yazdığı kâsîdeleri, methiyeleri bulunmaktadır. Bunlardan da anlaşılacağı üzere kendisinin son derece akıllıca, bir amaç ve plan dahilinde

günü türbede Cuma namazından sonra Kur'ân ve Mesneviokutmada, semâ' meclisi tertibetmededir. Yüzlerce ârif ve bilgin, kendisine uymuştur.” (Eflakî, 195. B196.a).

hareket eden, teşkilatçı bir kişi olduğunu ve Mevlevîliğin yayılmasında ise belki de katkısı en çok olan kişilerin başında geldiğini belirtmek gerekir. Büyük bir teşkilatçı olan Sultan Veled zamanında Mevlevîliğin genel yapısı şekillenmiştir.

Bu noktada Mevlevîhânelerden de bahsetmekte gerekir. Celaleddin-i Rumi'nin zamanında toplanılan dost meclislerinde yapılan sohbetler, zikir ve sema için zamanla sistematik olarak bir düzen içinde bunların yapıldığı genel olarak Mevlevîhâneler adıyla anılan yapılar meydana getirilmiştir. Bu noktada bu Mevlevîhânelerin Zaviye ve Asitane olarak ikiye ayrıldığını, daha küçük olan ve amaç olarak ayrıca Mevlevîlerin konaklaması, dinlenmesi gibi fonksiyonları olan içinde sadece zikir, sema ve tekke musikisi yapılan daha küçük yapılara Zaviye denirdi. Bu anlamda örnek olarak İstanbul'da Üsküdar Mevlevîhânesi bu şekilde konumlandırılmış bir zaviyedir. Asitane ise köken olarak Farsça "Astan" kelimesinden türetilmiştir ve "kapı dibi, kapı eşiği, gibi anlamlara gelmektedir.³⁴ Mevlevilik için ayrı bir anlamı da bulunmaktadır ve bu asitaneler Mevlevî Dede'si olmak ve Mevlevî kültür ve terbiyesinin verildiği 1001 günlük "Çile çıkartmak" denilen manevi terbiye döneminin de geçirildiği aynı zamanda pek çok güzel sanatların da öğretildiği, çeşitli görevlerde olan dervişlerin hücrelerini ve farklı bölümleri içeren geniş bir yapılar topluluğudur.

Tarikat merkezi olarak "Çelebi"lerin bulunduğu Konya merkez tekkesi dışında asitane olan Mevlevîhâneler ise,³⁵

- i) İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesi
- ii) İstanbul Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi
- iii) İstanbul Kasımpaşa Mevlevîhânesi
- iv) İstanbul Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhânesi
- v) Manisa Mevlevîhânesi
- vi) Afyon Karahisar Mevlevîhânesi
- vii) Halep Mevlevîhânesi
- viii) Eskişehir Mevlevîhânesi
- ix) Bursa Mevlevîhânesi

³⁴ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları Erk Ajans, 2007, s.18.

³⁵ Sezai Küçük, a.g.e., s. 21.

- x) Kâhire Mevlevîhânesi
- xi) Gelibolu Mevlevîhânesi

3.4 ULU ARİF ÇELEBİ DEVRİ MEVLEVÎLİK

Sultan Veledin ardından yerine geçen oğlu Ulu Arif Çelebinin aynı amaç ve planlama içerisinde olduğu yani tarikatın yayılması için çalıştığı bu sebeple babasının sağlığından başlayarak hemen hemen tüm Anadolu'yu gezdiği İlhanlılar'ın başkenti Sultaniye'ye, Tebrize ve Azerbaycan'a kadar uzandığı ve Mevlevîliğin yayılmasında bu gezilerin de oldukça katkı sağladığını söyleyebiliriz. Mevlevîlik bu erken zamanlarında köylere kadar yayılmıştır.³⁶ Aynı zamanda Ulu Arif Çelebi' zamanında biraz da Ulu Arif Çelebini kişiliği ile ilgili olmakla birlikte Mevlevîlik içinde iki ana kol oluştuğunu söylemek gerekir. Kalendarî Meşrep olanları ifade eden Şems kolu denilen kol ve daha züht ve sünni yapıda Veledîlik kolu bu zamanda ortaya çıkmıştır.

Tarikat içerisinde Arif Çelebi'den sonra uzun yıllar bu kalendarî meşrep özellikle Şiîliğe daha meyille cezbe ve batınî yönü daha ağırbasan ve şeriat, sunnîlik çizgisinden daha uzak diyebileceğimiz Mevlevîler görülmüştür. Hatta bu yüzden Ulu Arif Çelebi kendi zamanında başka bazı Mevlevîler tarafından da tenkid edilmiştir. İş o dereceye kadar varmıştır ki Amasya da Mevlevîliği temsilen bulunan ve Hüsameddin Çelebi'nin halifesi durumunda olan Alâü'd-Dîn Çelebi ve diğer bazı Mevlevîler tarafından şarap içtiği ve başka hal ve hareketleri için tenkid edilmiş ve bu duruma tepki gösteren Ulu Arif Çelebi tarafından şehirde kendi taraftarı dervişlere ikinci bir Mevlevîhâne kurdurmuştur.³⁷ Tarikattaki bu durum XVII. yüzyılın sonlarında yavaş yavaş siyasi ve dini şartların da etkisiyle ve özellikle Osmanlı toplumunda ortaya çıkan ve tarikatler ve tasavvuf karşıtı Kadızadeliler hâketi sonrasında değişmeye başlamıştır. Bu dönemde Mevlevîler kendilerini şeriat, sünnet ve dine uygunluk konusunda savunmaya geçmiştir. Bu dönemde ayrıca Konya Çelebileri de özellikle başkentte daha dikkatli atamalar yapmışlardır. Yine de takip eden özellikle ilk iki yüzyıl boyunca Kalendarî meşrep Mevlevîler de tarikatte yoğun bir şekilde bulunmuştur.

³⁶ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 32.

³⁷ Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13.-17.Yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih Encümeni Yayınları, 2007, s. 59.

Aşağıda kuruluşundan (Hüsameddin Çelebi) zamanından beri Tekke ve Zaviyelerin kapatılarak tarikatlerin kaldırıldığı 1925 yılına aynı zamanda Galata Mevlevîhânesi post-nîşinliği de yapan Veled Çelebi İzbudak'dahil Konya Mevlevîhânesi Makam Çelebiliği listesini de paylaşmaktayız.

Tablo 3.1: Mevlevî Postnişin Çelebilerinin Listesi

Adı	Hangi tarihte şeyh Hicrî (Milâdî) olduğu	Şeyhlik süresi
1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273)	-	-
2. Hüsâmeddin Çelebi (ö. 683/1284)	672 (1273)	11 yıl
3. Sultan Veled (ö. 712/1312)	683 (1284)	29 yıl
4. Ulu Ârif Çelebi (ö. 719/1319)	712 (1312)	6 yıl
5. Şemseddin Âbid Çelebi (ö. 739/1338)	719 (1319)	20 yıl
6. Hüsâmeddin Vâcid Çelebi (ö. 742/1342)	739 (1338)	3 yıl
7. Emîr Âlim Çelebi (ö. 751/1350)	742 (1342)	9 yıl
8. Muzafferüddin Çelebi (ö. 770/1368)	751 (1350)	19 yıl
9. II. Emîr Âlim Çelebi (ö. 798/1395)	770 (1368)	28 yıl
10. II. Mehmed Emîr Ârif Çelebi (ö. 824/1421)	798 (1395)	26 yıl
11. II. Emîr Âdil Çelebi (ö. 865/1460)	824 (1421)	41 yıl
12. Cemâleddin Çelebi (ö. 915/1509)	865 (1460)	50 yıl
13. Hüsrev Çelebi (ö. 969/1561)	915 (1509)	54 yıl
14. Ferruh Çelebi (ö. 1010/1601)	969 (1561)	41 yıl
15. I. Bostan Çelebi (ö. 1040/1630)	1010 (1601)	20 yıl
16. Ebûbekir Çelebi (ö. 1050/1640)	1040 (1630)	10 yıl 2 ay
17. III. Mehmed Ârif Çelebi (ö. 1052/1642) (ana tarafından Mevlânâ soyundandır)	1050 (1640)	26 ay
18. Pîr Hüseyin Çelebi (ö. 1077/1666)	1052 (1642)	25 yıl
19. I. Abdülhalim Çelebi (ö. 1090/1679)	1077 (1666)	13 yıl
20. II. Hacı Bostan Çelebi (ö. 1117/1705)	1090 (1679)	27 yıl
21. I. Mehmed Sadreddin Çelebi (ö. 1123/1711)	1117 (1705)	7 yıl
22. IV. Mehmed Ârif Çelebi (ö. 1159/1746)	1123 (1711)	36 yıl
23. II. Hacı Ebûbekir Çelebi (ö. 1199/1785)	1159 (1746)	40 yıl

24. Hacı Mehmed Emin Çelebi (ö. 1230/1815)	1199 (1785)	31 yıl
25. Mehmed Said Hemdem Çelebi (ö. 1275/1859)	1230 (1815)	45 yıl
26. II. Mahmud Sadreddin Çelebi (ö. 1299/1881)	1275 (1859)	23 yıl
27. İbrâhim Fahreddin Çelebi (ö. 1299/1882)	1299 (1881)	8 ay
28. Mustafa Saffet Çelebi (ö. 1305/1887)	1299 (1882)	8 ay
29. Abdülvâhid Çelebi (ö. 1325/1907)	1305 (1887)	20 yıl
30. II. Abdülhalim Çelebi (birinci defa) (ö. 1344/1925)	1325 (1907)	3 yıl
31. Veled Çelebi (İzbudak) (ö. 1950)	1328 (1910)	9 yıl
32. II. Abdülhalim Çelebi (ikinci defa)	1337 (1918)	1 yıl 4 ay 16 gün
33. Âmil Çelebi (ö. 1339/1920)	1338 (1919)	7 ay 25 gün
34. II. Abdülhalim Çelebi (üçüncü defa)	1339 (1920)	4 yıl 2 ay 22 gün
35. Mehmed Bâkır Çelebi (ö. 1363/1944)	1343 (1925)	19 yıl
36. Şemsülvâhid Çelebi (ö. 1971)	1363 (1944)	1 yıl

Kaynak: Tanrıkorur, Barihüda; “Mevlevîyye” DİA, c.29, Ankara 2004, s. 472.

4. İSTANBUL'DA MEVLEVÎLİK

4.1 İSTANBUL'DA MEVLEVÎLİĞE GENEL BİR BAKIŞ

Buraya kadar arz ettiğimiz üzere Mevlevîliğin Mevlânâ'dan sonra şeyhliğini üstlenen şeyhlerin özellikle devrin yöneticileri, sultanları ve ileri gelenleri ile yakın ilişki kurduğunu bu sayede pek çok vakıf elde ettiğini, geliştiğini ve büyüdüğünü belirtmiş olduk. Osmanlı Devleti'nin imparatorluk yolundaki sürecin başlarında Mevlevîliğin Osmanlı topraklarında fazla bir gelişme kaydetmediği görülmektedir. Açıkçası bunda Mevlevîliğin ana Asîtânesinin Konya'da bulunması ve buranın Karamanoğullarının merkezi olmasının etkisi düşünülebilir. Bu sebepten aralarında sürekli çekişme yaşadıkları beyliğin coğrafyasına ait ve onun himayesinde gözüken bir tarikata şüpheyile yaklaşmış olabilirler.

Bunun yanında bir başka sebep olarak Osmanlıların fetih siyaseti güttüğü özellikle Balkanlar'da ve erken dönemde (Osman, Orhan ve Murat Hüdâvendigâr zamanında) karakteristik olarak fetih ve gâza ideolojisine ve zihniyetine daha yatkın tarikatların ve savaşçı / kolonizatör dervişlerin Osmanlı idarecileri için daha işe yarar gelmiş olması olabilir. II. Murad zamanına gelindiğinde ise artık gelenekleri oturmaya başlamış bir saray ve devrin gereklerine uygun devlet aygıtını kurmuş bir Osmanlı Devleti vardır. Bu devrin Osmanlı kültür coğrafyasın da özellikle tarikatlar için oldukça verimli ve hareketli zamanlar yaşamaya başladığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin ilk şeyh-ül İslamı denilen Molla Fenâri'nin ve daha sonra Osmanlı Devlet'inde bu makama gelen pek çok şeyh-ül İslam'ın aynı zamanda tasavvufi bir kimliği de bulunduğu görülmektedir. II. Murad devrinde bu sultan tarafından Edirne'de Osmanlı Devleti'nde ilk Mevlevîhânenin yaptırıldığı düşünüldüğünde (1435-1436) tarikatın Osmanlı Devletin'de artık yerleşmeye başladığı fiilen görülmektedir. Aynı zaman da bu Mevlevîhâne uzun zaman sultanlar tarafından tamamiyle yaptırılan ilk Mevlevîhâne olarak kalmıştır.³⁸

Elbette Doğu Roma'nın başkenti olan Konstantinapol / İstanbul' un fethiyle birlikte idare teşkilatlanmasında büyük ölçüde değişime giden ve bir devletten imparatorluk bir

³⁸ Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13.-17.Yüzyıllar)*, s.139.

hüviyetine ve kurumlarına ve kanunlarına geçen Osmanlı İmparatorluğunda işler değişmeye başlayabilirdi.

Bizimde çalışmamızın ana konusu Mevlevîliğin İstanbul'un fethi sonrasında yeni imparatorluğun başkentindeki ilk meydana gelen teşekkülü sonrasında tarihi gelişimi Osmanlı cemiyet, kültür ve sanat hayatındaki etkileri ve halk nezdindeki konumu, idareciler, devlet erkânı ve saray ve sultanlarla iletişim ve ilişkilerinin ne yönde geliştiğidir.

Peşinen belirtmek gerekirse bu noktadaki kanaatimiz İstanbul'da Mevlevîliğin zamanla başta devlet erkânı olmak üzere seçkin bir zümreyi kendine çektiği özellikle Mevlevîliğin yapısında bulunan naiflik, sanat, edebiyat ve musikiyle olan ilişkisinin onu farklı bir noktaya yerleştirdiği ve yine özellikle Konya'daki Çelebilerin (I. Bostan Çelebi'nin Galata-Kulekapsı Mevlevîhânesi şeyhliğine İsmail Rusihi Ankaravî'yi ataması bu noktada ayrıca bize göre önemli bir kırılma noktası'dır.) İstanbul Mevlevîliğine özel bir önem göstermesi sonrasında, sunni zühd karakteri daha belirgin, imparatorluğun resmi mezhep ve meşrebi ile uyumlu bir İstanbul Mevlevîliği ve İstanbullu Mevlevî aileleri kuşağının ve kültürünün oluşmaya başladığı şeklindedir. Bu kültür zamanla başkentin, saray halkı, yönetim çevreleri, yüksek zümre kültürüyle benzer özellikleri olan ve bu kültürü etkileyen, şekillendiren bir İstanbul Mevlevîliği kültürüdür.

Ayrıca özellikle Galata ve Yenikapı Mevlevî şeyh ve dolayısıyla ailelerin genelde merkez yönetim ve hükümdarların politikalarını destek olduğu özellikle Osmanlının kendine Batıyı örnek alarak ve yine Batı karşısında ağırlıklı yönetim ve ordu reformlarıyla kendini yenilemeye ve geliştirmeye çalıştığı bazı tarihçilerinde “batılılaşıma” dediği dönemde yenilik taraftarı hükümdar ve yöneticileri desteklediği ve bu yönüyle de zaman zaman Konya Mevlevîliğinden de farklı, bağımsız hareket ettiği de görülmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, İstanbul'un zamanla cemiyet, sanat ve musiki çevrelerinde, devlet erkânı içerisinde iyice etkisini gösteren ve bu çevrelerin sanat zevki, kültürü ve inancını şekillendiren yüksek bir Mevlevîliğin olduğu şeklinde bir kanaatimiz bulunmaktadır. Çalışmamızın en önemli bölümlerinden biride bu noktada bunların en başında gelenlerden olan ve yetiştirdiği değerli mensuplarıyla ve sevenleri/muhipleri ile Osmanlı-Türk kültür dünyasında oldukça önemli izler bırakan, Yenikapı Mevlevîhâne'sidir.

İstanbul’da ilk Mevlevî zâviyesi olarak kabul edilen Kalenderhâne Mevlevihânesi (Hristos Akataleptos Kilisesi) Fatih Sultan Mehmet tarafından kiliseden çevrilerek Mevlevîlere verilmiştir³⁹. Mevlevî kaynaklarında çok bahsedilmeyen bu zaviye hakkında Sezai Küçük “Mevlevîliğin Son Yüzyılı” adlı eserinde bu zaviyenin zamanla Mevlevîlikle ilgili özelliğini kaybetmiş olabileceği üzerinde durmaktadır.

*“Zaviyede bir şeyhin ve bir de mücavirlerin yemeklerine nezaret eden zâviye nazırının bulunması, bir hâfızın Cuma günleri Cuma namazında sonra semâ meclisinde Mesnevî okutması, sohbetin sonunda “meclis-i semâ”nın bir aşirle tamamlanması, Mevlevîler arasında mutrib denilen dört kişinin adet olduğu üzere kendi aralarında semâ meclisleri yapmaları vakfiyesinde şart koşularak burası tam manasıyla bir Mevlevî dergahı şeklinde kurulmuştur.”*⁴⁰

Bundan sonra tam manasıyla ilk Mevlevî Dergâhı bazı kaynaklarda Kulekapısı / Galata Mevlevîhânesidir. Bu Mevlevîhâne II. Bayazıd zamanında 1492 yılında açılmıştır. Bu noktada Fatih zamanında İstanbul’da önemli bir Mevlevî faaliyeti olmamasını Fatih’in tercih ettiği siyasete bağlı olarak Konya Çelebilik makamını ve ailesini kendisine karşı bir güç odağı ve rakip aile olarak görmüş olabileceği şeklinde bir düşüncede bazı yazar ve tarihçiler tarafından dile getirilmektedir.

4.2 YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ

İstanbul’da açılan ikinci ana yapı ve arazi olarak en büyük mevlevîhâne surların ve dolayısıyla şehrin o zaman için sınırlarının dışında olan Merkez Efendi mahallesinde yer alan “Yenikapı Mevlevîhânesi” dir. Yenikapı Mevlevîhânesi İstanbul’da Merkez Efendi Semtinde surların hemen dışarısında yer alıp surların buraya bakan kapısına halk zamanla Mevlevîhâne’ye nispetle Mevlânâkapı olarak isimlendirmeye başlanmış ve günümüzde de bu şekilde bilinmektedir. Genelde Mevlevî tekkelerinin şehrin dışında ya da dışına yakın

³⁹ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s.73-74 Yazarın aynı zamanda doktora tezi olan bu eserde bu zaviyeye ait vakfiyeden de bahsedilir ve “ zaviyede bir şeyhin, bir de mücavirlerin yemeklerine nezaret eden zaviye nazırının bulunması, bir hâfızın Cuma günleri Cuma namazından sonra sema’ meclisinde Mesnevî okuması, sohbetin sonunda meclis-i sema’ ın bir aşirle tamamlanması, Mevlevîler ıstılahında mutrib denen dört kişinin adet olduğu üzere dostlarıyla sema’ meclisi yapmaları” şeklinde vakfiye ve bu zaviyeyle ilgili etraflıca bilgi verilmektedir.

⁴⁰ Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti’nde Mevlevî Tarikatı’nın Klasik Öncesi Dönemi (13.-17.Yüzyıllar)*, s.139

yerlerde kurulduğunu bunda da özellikle buna sebebin ise Mevlevîlerin halktan uzak sakin ve huzurlu yerleri kendi tarikatleri ve meşreplerine uygun bulmaları, Mevlevîlerin tâbiyat sevgisi gibi sebepler sayılabilir.

Zamanla şehirlerin genişlemesi ile pek çoğu (İstanbul'dakilerin ise tamamı) şehrin içerisinde kalmıştır. Genelde bir Mevlevî Dergâhının mimari yapısında büyük bir bahçe içerisinde ortada Semahâne binası bahçenin bir köşesinde olmak üzere Hâmûşân denen mezarlık, bir diğer köşede Şeyhin ailesiyle oturduğu bir harem binası yine semahâne'ye yakın olmak üzere mescid ve bir başka köşede de bir şadırvan ve kuyu ayrıca ağırlar yer almaktaydı. Semahane içerisinde bir köşe türbe olarak kullanılır ve burada da genelde o tekkenin önemli zatlari bulunurdu. Ayrıca yine semahânenin yakınlarında derviş hücreleri bulunur. Bu hücreler genelde küçük odalardan ibarettir. Derviş hücrelerinin bittiği yerde ya da karşısında matbah denilen büyük mutfaklar yer alır ve matbah'ların Mevlevî kültüründe ayrı yeri vardır⁴¹. Genel olarak Mevlevîhâneler Âsitâne ve Zaviyeler olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır.

Mevlevîlikle ilgili bir eserde bu ayrım çok açık bir şekilde ifade edilmektedir;

“Mevlevî erkânına göre âsitâneler, içerisinde çile çıkartılan, zaviyelere göre daha geniş bir alanda kurulan ve dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mimari özellikler taşıyan dergâhlardır. Bir Mevlevî âsitânesi umûmiyle geniş bir bahçe içerisinde bulunur ve semâhâne, türbe, çilehâne, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak, kiler ve meşkhânededen müteşekkildir. Âsitanelerde matbah terbiyesi denilen bir usul takip edilmiştir. Toplumun her kesiminden yirmibeş yaşını geçmemiş, askerlik vazifesini ifa etmiş, bekar müzbin yahut sirayet edici bir hastalığı olmayan sara veya akıl hastalıklarından biri ile malul bulunmayan kimseler, matbah-ı şerif denilen ve içinde yemekten ziyade çiğ kimselerin piştiği bu mahalde bir müddet hayat sürmüşler, can tabir edilen derviş adayları olarak yetiştirilmişlerdir”⁴².

Yukarıda önemli bir Mevlevîlik araştırmacısı olan Safi Arpaguş'un da değindiği üzere aslında Mevlevîhâneler bir eğitim ve öğretim kurumları bir ahlak ve sanat terbiyesinin alındığı kültür kurumları ve sanat okulları olarak ifade edilebilirler. İstanbul'da Mevlevîlik genel olarak iki ayrı dönemde ele alınabilir. Birinci dönem İstanbul'da bulunan Mevlevîhânelere atamaların Konya'daki Çelebilik makamı tarafından yapıldığı dönem.

⁴¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 313.

⁴² Safi Arpaguş, *Mevlevilikte Manevi Eğitim*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015, s. 87.

İkinci dönemde ise görünüşte atamalar Konyadan yapılmakla beraber artık daha ziyade bu şehirde yetişen Mevlevî ailelerin etkin olduğu dönem. Bu ilk dönemde imparatorluğun değişik yerlerinden şeyhler çecelelik makamı olan Konya tarafından atanıyordu. Bu dönemde İstanbul için ayrı bir Mevlevîlik kültüründen söz edemeyiz.⁴³ Ancak özellikle Anadolu, Rumeli ve Arap bölgelerinde görev yapmış bu Mevlevî Şeyhleri kendi bölgelerinden edindikleri kültürünü İstanbul dini, kültürel ve ictimai hayatına sokarak, imparatorluk başkentine bir çeşitlilik katmışlardır.⁴⁴

Yenikapı Mevlevihânesi, Yeniçeri Kâtibi Malkoç Mehmed Efendi tarafından vakf edilerek kurulmuş ve başta devrin vezir-i â'zam'ı Sûfî Mehmed Paşa, Tırnakçı Hasan Ağa, ve diğer devrin önemli devlet adamları ve tarikat şeyhlerinin de yer aldığı kalabalık bir toplulukla birlikte 9 Şubat Pazartesi günü 1598 tarihinde açılmıştır.⁴⁵ Bununla beraber bazı başka kaynaklarda tarih 1006/1597, Receb Ayının 1. Günü 8 Şubat (Cumartesi) olarak verilmektedir.⁴⁶

Açıldığı günden itibaren sırasıyla posta çıkan şeyhler (postnişinler) tam olarak aşağıda veriyoruz. Bu postnişinler tekke ve zaviyelerin kapatıldığı tarih olan 1925 tarihine kadar Kemal Ahmed Dede'den son son şeyh olan Abdülbâkî Baykara Dede'ye kadar yirmi tanedir.

Yenikapı Mevlevihânesi Postnişinleri

- I. Kemâl Ahmed Dede,
- II. Doğani Ahmed Dede,
- III. Sabûhi Ahmed Dede,
- IV. Câmi Ahmed Dede,
- V. Kaari Ahmed Dede,
- VI. Nâci Ahmed Dede,
- VII. Pendâri Ahmed Dede,

⁴³ Ekrem Işın, *Saltanatın Devişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2007, s. 27-28.

⁴⁴ Ekrem Işın, *Saltanatın Devişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik*, s. 27-28

⁴⁵ Kaya, Bayram Ali. “Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları” Sayfa 18, İstanbul: Seçil Ofset, Mart 2012; bu kitap yazar tarafından Zeytinburnu Belediyesi desteğiyle hazırlanmıştır. Bizce de alanında Yenikapı Mevlevihânesi için en önemli kaynak eserlerdendir.

⁴⁶ Küçük, Sezaî, “Mevlevîliğin Son Yüzyılı”, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003, s. 102.

- VIII. Nesib Yusuf Dede,
- IX. Peçevîzâde Ârifi Ahmed Dede,
- X. Mesnevîhân Mehmed Dede,
- XI. Sâfi Mûsâ Dede,
- XII. Küçek Mehmed Dede,
- XIII. Kütahyevî Seyyid Ebubekir Dede,
- XIV. Ali Nutkî Dede,
- XV. Abdülbâki Nâsır Dede,
- XVI. Seyyid Recep Hüseyin Hüsnü Dede,
- XVII. Abdurrahim Künhî Dede,
- XVIII. Osman Selâhaddin Dede,
- XIX. Mehmed Celâleddin Dede,
- XX. Abdülbâki Baykara Dede.

Bundan birkaç yıl sonra Mevlevîhâne'nin bânisi, Malkoç Mehmed Efendi'nin 1603 (1012) tarihinde kendisine ait bulunan pek çok bağ ve bahçesini ve emlakîni bağışlamış bunu yaparken Mevlevîhâne'nin vakfiyesini de oluşturmuştur.⁴⁷

“Kuruluşuna “Bâb-ı Rızâ” (1006) terkibi tarih düşürülmüş, Âsârî adlı bir şair de,

*Tarihin Âsârî bu âsâr-ı hayrâtun dedi
Hânkâh-ı Mevlevî’de oldu bu cây-ı duâ*

Mısralarını söylemiştir”⁴⁸

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin yapılması ile ilgili iki ayrı kaynakta farklı rivayetlere rastlanmaktadır. Bunlara göre bu dergâhı yaptırarak pek çok malını da dergâha vakf ettiren Yeniçeri yazıcısı Malkoç Mehmed Efendi kendi bahçelerinin olduğu yerde birkaç yıldır yaşayan Kemal Ahmed Dede ile tanışmış, Ahmed Dede'den etkilenmiş ve Dede'den yardım istemiştir. Dede, kendisine bir kâğıda bir şeyler yazarak vermiş ve istediği şey gerçekleştiğinde açarak bakmasını söylemiştir. Alındığı göreve, yani Yeniçeri Yazıcılığına dönmek olan Malkoç Mehmed Efendi bu istediği gerçekleşirse önce Konya'ya giderek Mevlânâ'yı ziyaret edeceğine ardında da bir Mevlevîhâne yaptıracığına dair adakta bulunmuştur. Dede'nin isteği gerçekleştiği takdirde açması için verdiği kâğıdı saklamış ve

⁴⁷ Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, Seçil Ofset, İstanbul 2012, s.19.

⁴⁸ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 19.

dilediği gerçekleştiğinde kâğıdı açtığında ise isteğinin gerçekleşeceği tayin olunacağı tarihin gün, ay ve yılının yazdığını görünce adağını yerine getirerek bir Mevlevîhâne açmış isteği üzerine başına Kemal Ahmed Dede'nin getirilmesini istemiştir.⁴⁹ Bir başka kaynakta ise hikâye; Mehmed Efendi İstanbul'da bulunduğu sırada belki de mülkü olan Yenikapı'daki arazide oturan Kemal Ahmed Dede'ye intisab etmiş hac görevini getirmek için seyahat ederken dönüşte Konya'ya Mevlânâ Makâmına uğramış ve hac vazifesinden sağlimen dönmesi durumunda bir Mevlevîhâne yaptırmaya adakta bulunmuştur.⁵⁰

4.2.1 Yenikapı Mevlevîhânesi Tarihsel Süreci

Günümüzde çevresi surların dışına çıktıktan sonra karşıda yer alan mezarlıklar bölgesine girildiğinde;

“Bu sapaktan batıya (ileriye) doğru birkaç yüz adım atıldığı takdirde solda (güneyde) önce mevlevîhanenin "hamûşân" olarak adlandırılan ve tekke arsasından Merkez Efendi Sokağı ile ayrılmış bulunan büyük haziresi görülür. Mevlevîhânenin binaları doğuda adı geçen sokakla, kuzeyde Mevlevihane Caddesi ile, diğer yönlerde komşu parseller ile çevrili bir arsa üzerinde yer almaktadır. Meyilsiz arsanın pahlı olan kuzeydoğu köşesinde, cadde ile sokağın kavşağında semahane-türbe binasına bağlı olan hünkâr mahfiline geçit veren hünkâr girişi yükselir. Hünkâr girişinden güneye doğru Merkez Efendi Sokağı boyunca sağır avlu duvarı devam eder. Aynı girişten batıya doğru Mevlevihane Caddesi üzerinde sırayla Abdurrahman Nafiz Paşa Kütüphanesive Türbesi, hazirenin ufak bölümünü sınırlayan parmaklık, muvakkithane, cümle kapısı, sebil, pencereli kısa bir duvar ve selâmlık/mescid/dedegân hücreleri grubunu barındıran binanın kitlesi sıralanır.”⁵¹

Günümüzde bir vakıf üniversitesi tarafından restore edilerek kullanılan Mevlevîhâne'nin semahânesi Ay'da iki gün sema gösterileri yapılmaktadır. Sultan II. Mahmud zamanında esaslı bir tadilattan geçen yapılar topluluğu daha sonrasında çıkan bir yangın sonrasında çok büyük oranda hasar görmüş daha sonrasında kendisi de Mevlevî olarak Sultan Reşad tarafından adeta yeniden ihya edilmiştir. Dolayısıyla farklı dönem ve üsluplar da binalardan oluşmaktadır.

Mevlevîhânenin; *Kitabe levhasının ortasında, beyzî bir çelenkle kuşatılmış olarak Sultan II. Mahmud' un tuğrası yer alır. Bunun yanında simetrik iki parça halinde yerleştirilmiş*

⁴⁹ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 34.

⁵⁰ Sezai Küçük, “Mevlevîliğin Son Yüzyılı”, s. 102.

⁵¹ Baha Tanman, *Yenikapı Mevlevihanesi*, İstanbul, 1992, s. 98.

olan talik hatlı kitabe mevlevîhanenin adı geçen sultan tarafından ikinci kere 1253(1837/38)'te inşa ettirildiğini belgeler. A. Sadık Ziver Paşa (1793- 1862)'ya "ait manzum metin şöyledir:

“Kutb-i cihûnbân-ı zaman Sultan Mahmudun felek
Devrânını dehre nola kılssa medûr-ı iftihâr
Molla vû Şemse ideli ol mühr-i şevket ihtirâm
Çerh üzre olmuş mûh ile mihri tabdûr
Sayt-ı kudüm-i şevketi verdikçe dehre velvele
Budur şevk içre semâğ itse nola ehl-i diî'ûr
Hep nimethûn vasfıdır ol kutb-i devrânın cihûn
Etsin duâsm ehl-i dil âmin her ll û nehör
Yapmışdı yirmibir sene akdem bu dergâhı o şeh
Şimdi yine tevdîdine sarf etdi nakd-i bîşumâr
Alem dü bâlâ şevk ile giyidi külâh-ı mefharret
Uşşökm ihyâ ideli cân û dilin ol tâcdâr
Sultan Veled devrinde tâ ahenk oluna
Ol şâhm ahd-i şevketi nusretle olsun nevbahûr
Ziver güher-veş çıkdı bir târih güne hemân
Kıldı iki kere bina bu hankahı şehriyâr”⁵²
1253(1837/38)

Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde Yenikapı yerleşiminden bahsederken bu dergâhın yetmiş adet derviş hücresi olduğunu, semahânesi, imâreti olduğu, etrafının yeşillik köyler ve ağaçlarla çevrili olduğunu yukarıda beyitini yazdığımız Âsârî (Bu şâirin Edirne Mevlevîhânesi dervişlerinden olduğu belirtilmektedir⁵³ duvara resim dışında bir ayet-î kerime de yazdığını yine Evliya'dan anlıyoruz) adlı şairin aynı zamanda ressam olduğu ve Yenikapı Mevlevîhânesi duvarına Evliya'nın da etkilendiği belli olan kükreyen bir aslan resmi yaptığını buraya ziyarette bulunan şairlerin aslana methiyeler söylediği ⁵⁴ şeklinde aktarımı olmuştur.

Bildiğimiz ve bugüne hiçbir yapısı gelmese de ilk Mevlevîhânedeki, semahâne, mescid, on sekiz adet derviş hücresi ve daha sonradan Malkoç Mehmed tarafından (Doğanî Ahmed Dede zamanında) postnişinlerin kalması için bir köşk yaptırılmıştır. Her halde Evliya Çelebi zamanında eklemelerle dergâh iyice büyümüştü.

⁵² Baha Tanman, Yenikapı Mevlevihanesi, T.D.V.İ.A. c.43, İstanbul 2013, s. 463.

⁵³ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 103.

⁵⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme I*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1314; Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyehatnamesi, Haz.Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, C.1, İstanbul 2017, s. 273.

Dergâhın ikinci postnişi olan Doğanî Ahmed Dede'nin Balkanlar'dan (Sofya yakınlarında Berkofça / Bergofça) geldiği daha önce babası gibi Doğancılık yaptığı maddi durumunu gayet iyi olduğu ve gençliğinde aynı zamanda Sipahî askeri sınıfına mensub olarak “küffara” karşı uzunca süre savaştığı belirtilmektedir. Daha sonra yine kaynaklardan anladığımız üzere kendi içinde bir savaşa / arayışa yöneldiği, bu amaçla geldiği Konya'da zamanın çelebisine intisâp ederek uzun yıllar hizmetinde bulunduğu ve pek çok kaynağa⁵⁵ göre dört yıl (bazı kaynaklarda çok daha uzun süre verilse de Evliya Çelebinin kendi doğumuyla ilgili aktardıkları düşünüldüğünde bu daha akla yatkındır.) kadar bu görevi yaparak vefat eden ve Kalenderî meşrep olduğu ifade edilen Kemal Ahmed Dede'den sonra ikinci post nişin olarak atanmıştır (1615-1616).

Doğanî Ahmed Dede'nin şeriat kurallarına bağlılığı, din ve tarikat kurallarına ve adabına olan dikkat ve titizliğiyle çevresindekiler tarafından sevilmiştir. İstanbul'da duâsı kabul edilen biri olarak da ünlenmiştir. Zamanında yeni doğan çocuklar kendisine getirilerek hem duâsı istenir hem de uğur getirmesi için Mevlevî sikkesi giydirmiştir. İşte Evliya Çelebi'de kendi ifadesiyle bu çocuklardan biri olarak şeyhe babası tarafından getirilmiş ve şeyhin onu havaya atarak “*bu oğlan bu cihanda bizim uçurmamız olsun*” şeklinde dua ettiğini anlatmaktadır.⁵⁶

Doğanî Ahmed Dede zamanın padişahı IV. Murad kendisine çok hürmet eder ve kendisini dost meclislerine çağırırdı. Görüldüğü ve daha öncede belirttiğimiz üzere Mevlevîlik daima başta Sultanlar olmak üzere devlet erkanı, devletin ileri gelenleri ve ricali ile yoğun bir iletişim ve ilişki içerisinde yer almış ve pek çok ihsanlar ve yardımlar ve destek her zaman kendilerine sağlanmıştır. Mevlevîliğe devlet ve devlet ileri gelenleri tarafından verilen bu destek ortaya çıktığı Selçuklular zamanından itibaren Osmanlının yıkılışına ve tekkelerin kapatılmasına kadar sürmüştür. Yenikapı Mevlevîhânesi de şehirdeki konumu ve etkinliği ile bu durumdan en çok faydalanan âsitanelerden olmuştur. Her devrin padişahları özellikle Sultan III.Selim ve sonrasında daha da artarak tarikata ve Yenikapı

⁵⁵ Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, s.34 Yazar Kemâl Ahmed Dede'nin ölüm tarihi ve postnişinlik süresi ile ilgili iki tarihten ve dayandığı kaynaktan bahsetmektedir. Bunlardan ilkinde Mehmed Ziya'ya (ünlü eseri “Yenikapı Mevlevîhânesi”) ve Esrar Dede'ye ve pek çok kaynağa göre dört yıl derken Sahîh Ahmed Dede'ye göre ise on sekiz yıl dergâhta şeyh'lik yaptığı belirtilmektedir. Bize göre de eldeki veriler ışığında bu süre Evliya Çelebinin doğumuyla ilgili aktardıkları da göz önüne alınırsa dört yıl olmalıdır.

⁵⁶ Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, s. 39, Evliya Çelebi, a.g.e, 1, 152.

Mevlevîhânesi'ne destek ve ilgilerini sürdürmüşlerdir. Yine Evliya Çelebinin aktardıkları düşünülürse tekke ikinci şeyhi zamanında yani kısa sürede kayda değer bir büyüme ve zenginleşme gösterdiği anlaşılmaktadır.

Elbette bu durum İstanbul halkı tarafından da son derece yardımsever biri olan bilinen Doğanî Dede'nin gayretleri ile de alakalı olabilir. Yardımsever bu şeyhin kendisine padişah tarafından gönderilen naktî ihsanları dergâhın ve dervişlerin ihtiyaçlarına kullanıldıktan sonra kalanını kayınpederi olan Hacı Mehmed Efendi'nin (Kendisinin Mevlevî bağılısı büyük bir tüccar olduğunu kaynaklardan anlıyoruz.) yönetimine bıraktığı ve bu paranın ticarete kullanılarak değerlendirildiğini bu sayede tekkenin onun zamanında maddi sıkıntı çekmediğini anlıyoruz.⁵⁷ Bu değerli şahsiyet yaklaşık yirmi dört yıl bu görevde bulunduktan sonra⁵⁸ yaklaşık 1638-1639 senelerinde vefat etmiştir.

Bu yüzyılda Doğanî Ahmed Dede'nin ardından Ahmed adlı dört Şeyh daha meşihât makamına gelmiştir. Bununla ilgili bir rivayete göre çocuğu olmayan Kemal Ahmed Dede'nin yerine soyundan kimseyi bırakamayacağına üzülen bağlılarına ve dergâhtaki dervişlere “*Her ne kadar bizim evlâd u ahfâdımız mefkûd ve ağaç gibi fanâ-pezîr olmuş ise de beis yoktur. Lâkin yediye kadar Ahmed nöbetini savacaktır.*”⁵⁹ şeklinde bir kehanette bulunduğu aktarılmaktadır. Yenikapı Mevlevîhânesinde kendisiyle birlikte görev yapan ilk yedi Ahmed adlı şeyhten sonra XIX. yüzyıla kadar adlı yukarıda da liste halinde paylaştığımız toplam on üç tane şeyh postnişin olarak bulunmuştur. Kurulduğundan itibaren XVII ve XVIII yüzyıl boyunca iki yüzyıl daha önce ifade ettiğimiz üzere Yenikapı Mevlevîhânesi gerek sultanların gerek üst düzet devlet ricalinin gerekse halkın içerisinde tüccar ve esnafın ilgi ve desteğini daima görmüştür. Örnek vermek gerekirse Veziriazam Hekimzâde Ali Paşa, Sadrazam Nâilî Abdullah Paşa, Veziriazam Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa, Şeyhülislâm Mekki Efendi, Mihrişah Valide Sultan dergâhın tamiri ve bakımı ve benzeri durumlar için yardımlarda bulunmuşlardır.

⁵⁷Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, s. 42; Son derece yardımsever bir insan olan Doğanî Dede'nin ayrıca bu tüccarın kızıyla evlenmeden önce yine aynı kaynakta belirtildiği üzere padişah IV. Murad tarafından sarayın gözdelerinden bir hanım efendi ile evlendirilmek istemiş onnun bu teklifi “Biz henüz recil, yani ergen, ehil mertebesine ulaşamadık, bizim için evlilik nasıl olur?” diyerek ve kibarca reddettiği belirtilmektedir.

⁵⁸Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, s. 42; Kaynak burada bu bilgiyi Sabuhî Ahmed Dede'den aktardığını belirtmektedir.

⁵⁹Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, s. 35.

İstanbul'da aslında dikkat edilirse tüm tarihi boyunca çok az Mevlevîhâne bulunduğu görülmektedir. Özellikle başta Halvetîlik ve Bektaşılık olmak üzere tekkelerin yasaklandığı 1925 yılına kadar İstanbul'da pek çok tarikatın tekke ve Zaviyelerine ev sahipliği yapmıştır. Mevlevî tarikatının kültür ve felsefi yapısından kaynaklı yüksek ve naîf bir kültürün ürünü olan Mevlevîliğin genelde şehre yakın ancak dışında sakin tabiat içerisinde yerleri seçmeleri şehrin karmaşasının dışında huzurlu bir ortamda bulunmak istemelerinin aynı zamanda Âsitâne'nin Konya'da yer alan merkez dergâh gibi pek çok yapıdan yani yatay yapılar manzumesinden oluşmasının da etkisi vardır. Tekkelerine yer seçiminden mimari yapılarına, kadar yansıyan bu yüksek kültür içerisinde esasen Mevlevîlik çok geniş bir halk kesimine yayılmayı hedeflememiş gibi durmakta ve kendi tarikat yapısı kültürü gereği hep yüksek bir zümreye hitap eder gözükmektedir. Bu seçkin kesimden maksatımız maddi bir zenginlik değildir. Mevlevîyye İstanbul'da özellikle musîki'den güzel yazıya, şiire ve şairliğe, edebiyata geniş bir sanat muhitinin oluşmasına, yetişmesine ve yüksek bir sanat kültürüne İstanbul'da da hizmet etmiştir. Dergâhlar aynı zamanda adeta bir güzel sanatlar akademisi olarak hizmet vermiş ve insan yetiştirmiştir. Pek çok derviş ve muhip, Türkçe dışında muhakkak Farsça ve Arap diline hakimdi. Osmanlı ülkesinde yetişen önemli sanatkâr ve bestecilerden olan Câmi Ahmed Dede'nin dervişlerinden Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi, musiki eğitimini bu dergâhta almış meşhur Şeyh Galip ve Hammamîzâde İsmail Dede Efendi, dergâh şeyhi Ali Nutkî Dede tarafından bu dergâhta yetiştirilmiştir.⁶⁰

Bu yardımlar ve sarayın ilgisi daha sonra, özellikle Yeniçeri Ocağı kapatılması sonrasında daha da artarak devam etmiştir. Bu noktada İstanbul'daki Mevlevîliğin yenilikçilik hareketleri esnasında devletten ve ıslahat yanlısı padişahlardan (III. Selim ve II. Mahmud) taraf olmaları kendilerinin özellikle yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra adeta devlet ve yönetici sınıfın tarikatı olmaları şeklinde sonuçlanmıştır. Bu yüzyılda Sultanlar II. Mahmud ve oğlu Abdülmecid dergâha erzak bağışında bulunmuş ayrıca Maliye Nâzırı Abdurrahman Nâfiz Paşa dergaha kütüphâne ve sebil yaptırmış bunun yanında başında bulunduğu Maliye Nezareti'ne işletilip arttırılması ve mevlevîhânenin giderlerinde kullanılması için büyük miktarda para bırakmış önemli devlet yetkililerinden Halet Efendi

⁶⁰ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s.107.

çeşitli bağışlarda bulunmuş, Mehmed Ârif Paşa'nın hanımı yanan mutfakı yeniletmış Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa Kalender Çeşmesi denilen yerden dergâha kadar olan yola taş döşetmiş, II: Mahmud'un kızı Âdile Sultan ve eşi Kaptan-ı Deryâ Mehmed Ali Paşa dergahtaki sarnıcı yaptırmıştır. Konya valiliğinde bulunan Mustafa Hıfzî Dede Paşa bir miktar para bağışlamış ve yine Keçecizâde Fuad Paşa'nın hanımı da Mevlenîhâne'ye bin Lira para vakf etmiştir. Ve yine ayrıca Tanzimatın meşhur sadrazamın Mithat Paşa'nın kızı Memdûha Hanım da dergâhın harem dairesine bitişik bostanı satın alarak dergâha bağışlamıştır.⁶¹

XX. yüzyılda Mevlevîliğin İstanbul'da devlet erkanı ve saray nezdinde etkinliğini ve popülaritesini anlamak açısından en iyi örnek herhalde 1096 yılında dergâhta çıkan bir yangındır. Dergâhı neredeyse harap bir hale getiren yangın sonrasında dergâh büyük hasar görmüş ve aynı zamanda dergâh içerisindeki kütüphanedeki özellikle dergâhın önemli postnişinlerinden Osman Selahaddin Dede' ye ait ve onun tarafından dergâh'a bağışlanan yazma eserler malesef yok olmuştur. Tekke bu büyük yangının ardından da bir Mevlevî bağlısı olan Sultan Mehmed Reşad'ın emri ile tekrar yapılır. Burada Evkâf-ı Hümayun Baş Mimarı, Mimar Kemaleddin yeniden yapımın başında yer almıştır. İnşaat 1913'te biter ve devrin sultanı ve kendisi de Mevlevî olan Mehmet Reşad ve bazı şehzadelerin ve devlet erkanının katılımıyla dergâh tekrar hizmete girer. Sultan Mehmed Reşad buranın yeniden ihyası için önemli bir fon ayırmıştır. Aynı zamanda İstanbul'da yer alan diğer Mevlevîhâneler de Sultanların ve diğer devlet ricalinin desteği ile pek çok defa onarılmış, tekrar yapılmış ve desteklenmiştir.

İstanbul Mevlevîliğinde XVIII.yüzyılın ikinci yarısından itibaren şeyh aileleri oluşmuş ve bu ailelerden gelenler uzun süre İstanbul'da Mevlevîhâneleri yönetmişlerdir. Yenikapı Mevlevîhânesi'nde dergâhın onüçüncü şeyhi olan Ebubekir Dede ailesine mensup şeyhler tarafından yönetilmiştir⁶². “*Ebubekir Dede Kütahyalı ve halvetî silsilesine mensub bir*

⁶¹ Bayram Ali Kaya- Sezai Küçük, *Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.18. Bu çok değerli çalışma esasen Yenikapı Mevlevîhânesii postnişinlerinden Ali Nutkî Dede (ölümü 1804) tarafından günlük şeklinde tutulmaya başlanmış ve dergâha ve devrin olaylarına ilişkin notları ihtiva eder. Vefatından sonra posta oturan Abdülbâkî Nâsır Dede (ölümü 1821) deftere not yazmaya devam etmiştir.

⁶² Bayram Ali Kaya- Sezai Küçük, *Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.20 2011 yılında yayınlanan bu çalışma Ali Nutkî Dede ile başlayan ve ondan sonra diğer şeyhler tarafından tutulan ve iki defterden oluşan günlüklerdir. Birinci defterin ilk 22 varaktan oluşan kısmı Ali Nutkî Dede tarafından yazılmıştır. Ali Nutkî Dede kendisine intisap eden

aileden gelmektedir"⁶³. Ebubekir Dede ünlü Sefîne-i Mevleviyye müellifi Sâkîb Dede'nin yanında otuz yıl kalarak yetişmiştir. Daha sonrasında zamanın Çelebi makamında bulunan Ebubekir Çelebi tarafından İstanbul'a Yenikapı Mevlevîhânesi postuna atanmıştır. Otuz yıllık şeyhliğin ardından vefat ederek (1804) yerine kardeşi Abdülbâkî Nasır Dede postnişin olarak atanmıştır. Ali Nutkî Dede zamanın da pek çok ünlü edebiyat ve musiki üstadının yetişmesine ve Yenikapı Dergâhının şair ve sanatkarların yeri olmasını sağlamıştır. Devrin ve Osmanlı- Türk tarihinin büyük şairlerinden Şeyh Gâlib de kendisinin yanında yetişerek daha sonra Galata Mevlevîhânesi Şeyhliğine getirilmiştir. Aynı zamanda Defter-î Dervîşân denilen tutduğu notlardan oluşan bir defteri de Mevlevîlik, İstanbul ve Yenikapı dergâhının tarihi açısından büyük önem taşımaktadır⁶⁴.

Abdülbâkî Nasır Dede posta oturduktan sonra defter-i dervîşân notlar almaya devam etmiş daha sonradan ikinci bir defter daha tanzim ederek kayıt tutmaya devam etmiştir. Defter-î Dervîşân'da intisap eden dervîşlerin adları, meslekleri, dergâha geliş ve çile çıkardıktan sonra hücreye çıkış tarihleri, dervîşlerin sema meşkinin ardından mukabeleye giriş tarihleri ve arakıyye giyen Mevlevîlerin arakıyye giriş tarihleri yer almakta ayrıca devrin öneli olayları diğer tarikatler de gerçekleşen değişiklikler devrin şenlik ve kutlamaları vb. olaylar yer almaktadır⁶⁵.

Abdülbâkî Nasır Dede zamanında dergâhın Sultan Mahmud tarafından sağlanan destek ile dergâhın semahâne ve türbesinin yeniden yapıldığını ve bu inşaatın ayrıntılarını da defter-i dervîşân'dan öğrenmekteyiz (1816-1817). Abdülbâkî Dede'nin başlıca eserleri ise; Tercüme-i Menâkıbü'l Ârifin, Defter-i Dervîşân II, Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî, Dîvan-ı Eş'âr, Tahrîriyetü'l Mûsiki, Tetkîk ü Tahkik.⁶⁶

dervîşlerin adları, meslekleri, dergâha geliş ve çile çıkardıktan sonra hücreye çıkış tarihleri, dervîşlerin sema meşkinin ardından mukabeleye giriş tarihleri ve arakıyye giyen Mevlevîlerin arakıyye giriş tarihleri yer almaktadır. İlk defter de ayrıca kardeşi Abdülbâkî Nasır Dede'nin notları yer almaktadır. (Bu defter Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa bölümü 1194 numara ile kayıtlıdır. İkinci defter de ise Abdülbâkî Nasır Dede tarafından büyük kısmı not edilmekle birlikte dergâhın kapatılmasına kadar bütün şeyhlerin notlarını içermektedir. Aslı son şeyh Abdülbâkî Baykara Dede'nin oğlu Resuhi Baykara'da olan bu defterin bir kopyası da İSAM Kütüphanesi 18112 numaralı kayıtla yer almaktadır.

⁶³ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 109.

⁶⁴ Sezai Küçük, a.g.e., s. 113.

⁶⁵ Bayram Ali Kaya- Sezai Küçük, *Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, s. 23.

⁶⁶ Sezai Küçük, a.g.e., s. 117-118.

Daha sonrasında sırasıyla Receb Hüsnî Dede (ö.1826), Abdürrahim Kühî Dede (ö.1831), Osman Salahaddin Dede (ö.1887) posta oturmuş ve şeyhlik yapmıştır. Osman Salahaddin Dede Mevlevîhânenin en önemli şeyhlerinden biri olarak gösterilmektedir. Tanzimat yıllarında şeyhlik yapan bu zat Ebu'l-Kemâleyn namıyla tanınmıştır. Devrin ileri gelen âlim ve hocalarından eğitim alan ve kendisini geliştiren Salâhaddin Dede zamanında dergâh, tanzimat dönemi önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bu dönemde dergâhta özgürlük fikirlerinin konuşulduğu dergâhın devrin önde gelen siyasetçileri, âlimlerinin toplandığı (Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa, Ali Paşa, Kaptan-ı Deryâ Mehmed Emin Paşa, Midhat Paşa, Şeyhüslâm Sâdeddin gibi devrin devlet ricali) bir yer olduğunu görmekteyiz⁶⁷. Bu şahısların daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere dergâha maddi destek ve yardım vakf eden kişiler olması bizce dikkate değer bir ayrıntıdır.

Osman Selahaddin Dede devrin sultanlarının da hürmetini kazanmış bu padişahlarında dergâha sık olarak ziyarette bulunduğu (II. Mahmud, Abdülmecid) belirtilmiştir. Burada özellikle Abdülâziz'in tahtan indirilmesi sonrasında V. Murad'ın sıkıntılı padişahlığı döneminde dergâhı ziyaret eden Şehzâde Abdülhâmit'in de Osman Salahâddin ile muhabbetleri olduğu ve Midhat Paşa ile taht için gerçekleşen görüşmeleri de Salahâddin Dede'nin sağladığı bilinmektedir.

İşte bu görüşmeler sonrasında bazı şartları kabul gören Mithad Paşa'nın da desteğiyle Sultan Abdülhâmit tahta oturmuştur.⁶⁸ Sultan tahta çıktıktan sonra da Dede'yi asla unutmamış zaman zaman kendisine danışarak fikirlerini almış ve ayrıca huzurunda Mesnevî okumaları dinlemiş ve de ihsanlarda bulunarak aylık olarak bin Kuruş maaş bağlatmıştır.⁶⁹

Osman Selâhaddin Dede, Midhat Paşa'nın sürülmesinin ardından Sultan Abdülhamit ile arası açılmış ve bağlanan maaş ve saraydaki mesnevi derslerine bir bahane ile son

⁶⁷ Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, s.195 yukarıda adı geçen devrin önemli devlet adamlarından Midhat Paşa'nın kızının dergâha yardımları olduğunu belirtmiştik. Kanaatimizce bu babasından kendisine geçen bir yakınlık olması muhtemeldir. Yazar burada İtilafçı Mehmed Ziya'dan naklettiği onunda kızı Memduha Hanım'dan nakil aldığı bir bilgide konağında zaman zaman başında Mevlevî sikkesi ile oturduğu ve Mevlevîhânenin yakınında olan Arapzâde Çiftliğini satın alarak dergâha daha sık gidip geldiğini belirtmektedir. Dergâhın devrin siyasi gündeminin çok içinde yer aldığını söylemek her halde yanlış olmaz.

⁶⁸ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 196.

⁶⁹ Bayram Ali Kaya, a.g.e., s. 196.

verilmiştir. Bazı eserleri ise; Risâle-i Vahdet-i Vucud, El Lisân'ül-Muhammediyye fima Dalle Bihi'l-Îseviyye, Ahlâk-ı Mülûk, Mesnevî haşiyesi. Dede aynı zamanda Abdülâziz devrinde tarikatları kontrol eden ve bir düzene ve nizama kavuşturmak için kurulan Meclis-i Meşâyih'in ilk reisliğini üstlenmiştir. Pek çok devrin ileri gelenin ve yöneticinin müridleri arasında yer aldığı Osman Selâhaddin Dede şüphesiz devrin sadece din ve tarikatler alanında değil siyaset ve toplum olaylarının da da ön planda ve yön veren bir şahsiyeti olmuştur.

Zamanında ve sonrasında dergâh daha da önemli ve tanınan bir güzide bir mekân olarak bilinmektedir. Burada özellikle III. Selim zamanından sonra İstanbul'daki Mevlevîliğin siyaset ile daha içiçe geçtiği her ne kadar Mevlevîliği kuruluşundan itibaren devlet ve devlet adamları, yönetimler ile uyumlu bir hareket olmakla birlikte tarikatın selameti ve yaşatılmasına odaklı bir anlayış içerisinde devrin siyasi olayları ve kişileri üzerinde taraf olmadığı bu yönüyle laik bir yapı sergilediği söylenebilir. Ancak yine özellikle Yenikapı ve İstanbul Mevlevîliğinin III. Selim'den itibaren hükümdarın ve yenilik hareketlerinin yönünde taraf olmaya başladıkları görülmektedir. Yine Nizamı Cedid ordusunun kurulması sonrasında Konya Çelebiliğinden farklı bir tavır içinden olunduğu görülmektedir. Aynı zamanda XVII. yüzyılda ortalarından itibaren oluşmaya başlayan İstanbullu Mevlevî aileler içinde en köklü ve etkili ailelerden olan Kütahyalı Ebubekir Dede Ailesi atandığı 1745 yılından itibaren tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar meşihat görevini kendi aile bireylerine aktarmayı başararak bir İstanbullu Mevlevî Ailesi kuşağının en önemli temsilcileri olmuştur.

Bu noktada bu Mevlevî aileleri ve dolayısıyla İstanbul Mevlevîliği tüm manevi nüfuzuyla merkezde yenilik taraftarlarının yanında yer alırken, Konya Mevlevîliğinin ise diğer kanatta saf tuttuğu söylenebilir.⁷⁰

Vefatının ardından sırasıyla posta oğlu ve aynı zamanda iyi bir musikî üstadı ve tanburî, Mehmed Celaleddin Dede (ö.1908) ve sonrasında da onun oğlu ve Yenikapı Mevlevîhânesi son şeyhi Abdülkadir Baykara olmuştur. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması sonrasında

⁷⁰Ekrem Işın, *Saltanatın Devişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik*, s. 28

Mevlevîhânenin harem bölümü bir müddet daha mevlevîhânenin son şeyhi olan Abdülbakî Baykara Dede ve ailesi tarafından kullanılmıştır.

4.3 GALATA (KULEKAPISI) MEVLEVÎHÂNESİ

4.3.1 Galata Mevlevîhânesi Kuruluş Süreci ve Tarihi

Galata ya da Galata surlarının Mevlevîhâne'ye bakan kapısından çıkılarak ulaşıldığı için Kulekapısı, ya da Galatakulesi ve semtine nisbetle, Galata Mevlevîhânesi yada Galata Asitanesi, Galata Hankâhı, Hankah-ı Bab-ı Kule, kurucuna atfen İskender Paşa Zaviyesi ve Tekye-i İskenderi sonraki dönemde en meşhur şeyhlerinden Şeyh Gâlib Dede'ye nisbetle Gâlib Dede dergahı isimleriyle adlandırılan Galata Mevlevîhânesi Fatih Sultan Mehmed ve oğlu II. Bayezid dönemi devlet adamlarından İskender Paşa tarafından mülkü olan Av çiftliğinin arazisinin bir kısmına bu Mevlevîhâne'yi inşa ettirerek arazisinin bir kısmını da Mevlevîhâne'ye vakf etmesi ile oluşmuştur.⁷¹ Arazisi içerisinde 897/1491'de inşa ettirilmiş olup İstanbul'daki ilk Mevlevî asitanesi olma özelliğine sahiptir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde diğer sufi oluşumlarda da gördüğümüz üzere Mevlevî Asitanenin bulunduğu yerden daha önceden Roma-Bizans dönemine ait St. Theodor Manastırı harabelerinin bulunduğu düşünülmektedir.⁷² Roma Bizans döneminde kutsal kabul edilen ibadet yerleri sonraki dönemlerde de ibadet merkezi olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Tarihsel gelişim olarak Galata bölgesinde ilk yerleşimin MÖ.660 tarihlerine kadar uzandığı düşünülmektedir. Bu tarihlerde Helen topluluğunun bir parçası olan şimdiki suriçi İstanbul'da Bizantion olarak bir koloni kurarak karşı kıyıda gözüken Galata bölgesine İncirlik (Sike- Skaiya) olarak isimlendirilmiştir.⁷³ İstanbul'un Doğu Roma olarak siyasi bir

⁷¹ Safi Arpaguş, "Galata Mevlevîhânesi Örneğinde Mevleviliğin Kültürel Hayata Etkisi", *Türkiye İlmî Akademik Araştırma Derneği Dergisi*, Sayı: 33, İstanbul 2014, s. 17-37.

⁷² Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, Erler Matbaası, İstanbul 1977, s. 21.

⁷³ Server Dayioğlu, *Galata Mevlevihanesi*, Semih Ofset, Ankara 2003, s.45. Yazar bu bölgenin asıl olarak Yeni Roma-Nova Roma olarak Büyük Konstantin tarafında şehrin kurulması sonrasında Doğu Romanın ilerleyen siyasi olaylar neticesinde bir teşekkül olarak MS. 330 tarihinde kurulması sonrasında yapılan idari düzenlemesi sonrasında 14 Yönetim Bölgesine ayrılan İstanbul'un 13. Bölgesi olduğunu belirtmektedir.

teşekkül olarak ayrılması sonrasında idari bir yapılanmaya da gidilen bölge daha sonra İstanbul'un XIII. bölgesi olarak belirlenmiştir.

Galata'nın özellikle suriçi İstanbul olarak şimdilerde nitelendirdiğimiz tarihi şehrin hemen Ayasofya'ya ve gemiler için tam bir korunaklı liman işlevi gören Haliç'e bakan hakim mevkide olması nedeniyle de ayrıca her zaman stratejik olarak da şehrin idarecileri için önem atfetmiştir. Bölgeye zamanla İstanbul ile ticaret yapan İtalyan tüccar-koloni devletleri olan Venedikliler, Cenevizliler yerleşmiştir. Sahil hattında ticaret ile uğraşırken, konaklama ve kalmak içinde kendilerine Bizans tarafından surlarla çevrili Galata bölgesi verilmiştir. Zaman içerisinde özellikle Cenevizlilerin, Haçlı kuvvetlerine karşı Bizans İmparatorluğuna yardım etmesi sonucunda sadece Cenevizlilere bırakılmıştır. (Bu noktada Venediklilerin Bizans'a karşı tavrı ve Haçlı kuvvetleri içerisindeki saldırganlığı da etkili olmuştur.) Sonrasında da Cenevizliler tarafından ilerleyen yıllarda şimdiki Galata Kulesi yapılmıştır. 1348 yılında Cenevizliler tarafında bu kuleye “Crista Turris” adı verilmiştir.⁷⁴

Semtin adının ise nereden geldiği konusunda muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilki ünlü bir tarihçi ve şair olan Çaças'a göre Bizanslılar, Galyalıları “Galat” derlerdi.⁷⁵

Bir başka görüşe göre de Rumca'da süt anlamına gelen “Galatea” kelimesi bölgede çok fazla inek ağırlı olması çok kullanılan bir kelime olması sebebiyle zamanla bölgenin adı da olmuştur.⁷⁶

Galata Mevlevîhânesi üzerine 1977 yılında bir eser yayınlayan Can Kerametli ise en iyi varsayım olarak bölgede eskiden beri çok fazla Latin oturması ve bölgede ağırlıkla onların kontrolünde olması nedeniyle Bizanslılar tarafından oturdukları yerlere Rumca “Galos” denmesinden ileri geldiğini belirtmiştir. Bizce bu varsayımda daha akla yatkın gelen varsayımlardandır.

Galata semtinin adı konusunda çalışmamıza aldığımız bir başka kabül de İmparator Tiberius (578-582) Karaköy sahilinde yaptırdığı kuleye “*kastelion du Galatu*” adını vermiş bu ad zamanla sadece kule için değil tüm semt içinde kullanılan gelmeye başlamıştır.⁷⁷

⁷⁴ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s.46

⁷⁵ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s.15

⁷⁶ Server Dayıoğlu, a.g.e., s.45

Osmanlı Devleti'nin İstanbul kentini feth ettiği ilk zamanlarda şimdiki Mevlevîhânenin aşağısında yer alan Galata Kulesi ve surları Fatih Sultan Mehmed tarafından Cenevizlilere tüm Galata surlarını yıkmaları şartıyla verilse de onların kara tarafında yer alan surları yıkmakla birlikte deniz tarafındaki surları yıkmadıklarını kayıtlardan biliyoruz.

Galata Mevlevîhânesinin banisi İskender Paşa devrin önemli ve güçlü yöneticilerinden biriydi. Sultan tarafından kendisine bu orman ve av hayvanlarıyla kaplı yamaçlar verildiğinden hareketle aynı zamanda Sultan II. Bâyezid'in yakın adamlarından olduğu ve sultan tarafından çok sevildiğini düşünmekteyiz. Düşüncemize göre Sultanın paşaya olan bu sevgisinin sebeplerinden biri de Sultana bir suikast gerçekleştirmeye çalışan bir Kalendari dervişini paşa'nın hızlı davranarak bir gürz darbesiyle öldürmesinin⁷⁸ sağladığı şeklindedir. Daha sonrasında gelişen şehrin tam içerisinde kalan Mevlevîhâne, İskender Paşa tarafından ilk kurulduğu zamanlarda şehrin gürültüsünden uzakta Paşanın zaman zaman yakınlarıyla gelerek avlandığı ve dinlendiği büyük bir çiftlik ve orman arazisidir. Buranın ilerisinde Galata Sarayı Enderun Mektebi ise yine devrin hükümdarı II. Beyazid tarafından gördüğü rivayet edilen bir rüya üzerine Gül babaya atfen devlete ve saraya adam yetiştirmek için Galatasaray mektebi olarak kurulmuştur.⁷⁹ Sarayın özel hizmetlilerinin yani "iç oğlanları"nın yetiştirildiği eğitimlerinin verildiği bir okul olarak kurulmuş ve zamanla gelişerek bugünkü Galatasaray Lisesi olarak kullanılan şekline gelmiştir.

Tekkenin ilk yapılışı hakkında meşhur seyyah Evliya Çelebinin aktardığına göre İskender Paşanın çiftliğinde misafir olarak kalan Semaî Mehmed Dede'nin kendisi aynı zamanda Mevlânâ'nın torunlarından, kendisinden isteği üzerine çiftliğin bir bölümünü bu işe ayırarak burada İstanbul'un ilk Mevlevîhânesini yaptırmıştır.⁸⁰ Galata Mevlevîhânesinin bu ilk şeyhi olan Semaî Mehmed Çelebi aynı zamanda Divanî-Divanê Mehmed Çelebi adıyla nam yapmıştır. Kendisinin kaynaklarda yer aldığı kayıtlardan ve lakabından da anlaşıldığı kadarıyla Kalender Meşreb bir Mevlevî şeyhi olduğu sanılmaktadır.

⁷⁷ Server Dayıoğlu, a.g.e., s.45; Server Dayıoğlu'na göre Galata surları ile Galatasaray'ı arasında kalan bölge ise Rumca Pera "öte" adı verilmiştir.

⁷⁸ Mehmed Akif Köseoğlu, *İstanbul'un Yüz Tekkesi*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, 2016, s. 65.

⁷⁹ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s.15 İskender Paşa, Sultan II. Bayezid'in Beylerbeyi ve Bostancıbaşı olduğu belirtilmektedir.

⁸⁰ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 45.

Galata Mevlevîhânesi ikinci şeyhî ise kayıtlarda İskender Paşa'nın çiftliğinin vakfiyesinde katip olarak görülen daha sonrasında Semâî Mehmed Çelebi'nin müridi ve halifesi olan Sinoplu Safâî Dede (ö.1553) tekkeye şeyh olmuştur.⁸¹ Bununla beraber İskender Paşa'nın kurduğu vakfiyesinde de incelendiğinde Mevlevîhânenin şeyhlerine zorunlu olan vakıf görevliliğinin ise “Şeyh Yunus Efendi'nin olduğu görülmekte bu durumda ise ilk post-nişin olarak Yunûs Efendi sonrasında da sırasıyla Dîvane Mehmed Çelebî, Ali Safâî Dede ve Mesnevîhan Mahmud Dede şeklinde bir değerlendirme ile devam edebilir⁸²

Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi meşahitine sırasıyla post-nişin yapan şeyhlerin listesi ile ilgili bazı ufak farklılıklar ile birkaç liste bulunmaktadır. Bu konuyla olarak Osmanlı Araştırmaları Dergisinde önemli bir makalesi de bulunan İsmail Ünver' e göre elde değişik ve farklı kaynaklardan gelen ve bazıları da bilinmeyen birkaç tane silsile vardır.

Yazar bunlar hakkında makalesinde verdiği malumatta;

Eldeki silsile-namelerin düzenleniş tarihleri genellikle belli değildir. Bununla birlikte, her listede anılan son şeyh, listenin düzenleniş tarihi hakkında bir fikir verebiliyor. Bu yaklaşımla eldeki listeleri şöyle sıralayabiliriz: Ruhi Dede, Ayvansarayî, İzzet Molla (mensur?), İzzet Molla (manzum), Galata Mevlevî-hanesi'nde düzenleyeni bilinmeyen liste, Mehmed Süreyya, Zakir Şükrü Efendi, S. N. Ergun, M. H. Bayrı, C. Kerametli, Şehabettin Uzlu⁸³

1. Yunus Efendi
2. Sultan Divani
3. Şafa 'i Çelebi
4. Mahmud Dede (Mesnevi-han)
5. Furuncuzade (Furuni-zade)

⁸¹Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s.45; İskender Paşanın yanında kâtip olarak çalışan ve bu çiftliğin bahçesiyle de ilgilenen Safâî Dede de daha sonrasında Sicil-i Osmani'ye göre tekkenin ikinci şeyhi olmuştur.

⁸² Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Aş. Yayınları, İstanbul 2010, s. 21; Yazar'ın İskender Paşa'nın Vakfiyesinde yer alan kayıt'dan yola çıkarak böyle bir meşihat sıralaması yapması bizce belgeye dayalı bir tarihçilik noktasında doğru bir değerlendirmedir. Bu konuda İsmail Ünver'in Osmanlı Araştırmaları Dergisinde yazdığı ve bizimde çalışmamızda değerlendirdiğimiz makale de de değerlendirdiği kaynaklar olan Can Kerametli'nin listesi, Tekke Şeyhlerinden Rûhî Dedeye ait olan Defter-i Dervîşân, burada da yazar Ünver tarafından ilk Türkçe çevirisi yapılan yer verdiğimiz İzzet Molla'ya ait mansur ve menzum silsile nâğmeler de ise tekkenin ilk şeyhi olarak değerlendirme farklı yapılmış ve Mevlânâ soyundan gelen Sultan-ı Dîvanî ile meşihat listeleri başlatılmıştır. Burada bu şekilde Dîvane Çelebi'yi ilk şeyh olarak silsilelerinde değerlendirilmesiyle ilgili olarak kanaatimiz Mevlânâ soyundan bir şeyh ile tekkenin ilk şeyhliğini bağdaştırmanın daha değerli olacağı düşünülmüş daha çok yakıştırılmış olabileceği ihtimalidir.

⁸³ İsmail Ünver, “Galata Mevlevî-Hânesi Şeyhleri” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* XVI, İstanbul,1994, s. 212-219.

6. *Abdi Dede* 1017/1608-9 1019/1610-1
7. *Rüsuhi, İsmail Dede* 1019/1610-1 1041/1631-2
8. *Adem Dede* 1041/1631-2 1063/1652-3
9. *Arzi Mehmed Dede* 1063/1652-3 1075/1664-5
10. *Derviş Çelebi* 1075/1664-5 1075/1664-5
11. *Naci Ahmed Dede* 1075/1664-5 1082/1671-2
12. *Derviş Çelebi* 1082/1671-2 1083/1672-3
13. *Gavsi Dede* 1083/1672-3 1109/1697-8
14. *Nayi Osman Dede* 1109/1697-8 1142/1729-30
15. *Sirri Abdü 'l-Bâkî Dede* 1142/ 1729-30 1164 1750-1
16. *Mehmed Şemsü'd-din Dede* 1164/1750-1 1174/1760-1
17. *İsa Dede* 1174/1760-1 1185/1771-2
18. *Selim Dede* 1185/1771-2 1191/1777-8
19. *Mehmed Sadık Dede* 1191/1777 1192/1778
20. *Abdu'l-Kadir-i Şami Dede* 1192/1778 1195/1780-1
21. *Hüseyin Dede* 1195/1780-1 1197/1782-3
22. *Bakkal-zade Ali Dede* 1197/1782-3 1201/1786-7
23. *Nu'man Beg* 1201/ 1786-7 1205/ 1790- 1
24. *Bakkal-zâde Ali Dede* 1205/1790-1 1205/1790-1
25. *Abdu'llah Efendi İstanbul'a gelmeden ölmüş*
26. *Galib Dede*⁸⁹ 1205/1790-ı 1213/1798-9
27. *Ruhi Dede* 1213/1798-9 1225/1810
28. *Mahmud Dede* 1225/1810 1232/1816-7
29. *Kudretu'llah Dede* 1232/1816-7 1288/1871-2
30. *Atau'llah Dede* 1288/1871-2 1328/1910
31. *Ahmed Celalü' d-din Dede (Baykara)* 1328/1910 1343/1925⁸⁴

Listede Galata Mevlevîhânesin de vekaleten post-nişin olan ve sonradan Konya Çelebilik makamına getirilen Veled Çelebi (İzbudak) eklenmediği görülmektedir. Yine Galata Mevlevîhânesi için bir kitap yazan ve bu konuda bir silsile veren Can Kerametli'nin listesinde ise bu ismin eklendiği görülmektedir.

⁸⁴ İsmail Ünver, "Galata Mevlevî-Hânesi Şeyhleri" *Osmanlı Araştırmaları Dergisi XVI.*, İstanbul, 1994, s. 212-219.

Bir diğerk listede XIX. yy.'ın önemli Mevlevî şairlerinden olan İzzet Molla'nın (Keçecizâde Mehmed İzzet) "Silsile-i Meşahiyyi der Hankâhı Bab-ı Kule" adlı manzum silsilesi ve⁸⁵ ve yine Ünver tarafından yayınlanan çalışmada Ayin-i Şerif Mecmuasında yayınlandığı söylenen Meşihât Listesi ise:⁸⁶

1. *Hazret-i Sultan-ı Divani, Kuddise sırruhu'n-nurani, Karahişar'ı teşrif uyurdıkları sene 926, irtihâlleri tarihi sene 936*
2. *Hazret-i Mesnevi-han Mahmud Dede Efendi, müddet-i meşihat ...sene;*
3. *Hazret-i Furuncı-zâde Dede Efendi, müddet-i meşibat ... sene;*
4. *Hazret-i Abdi Dede Efendi Ruhavi, terk 1019, müddet-i meşihat 2sene;*
5. *Hazret-i Şari-i Mesnevi-i Şerîf Ankaravî İsmâ'il Dede Efendi, rihlet ene 1051, müddet-i meşihat 32 sene;*
6. *Hazret-i Adem Dede Efendi Antalyavi, rihlet sene 1063, müddet-i meşihat 11 sene;*
7. *Hazret-i Arzi Mehmed Dede Efendi İstanbuli, rihlet sene.1063 (?), müddet-i meşihat 12 sene;*
8. *Hazret-i Naci Ahmed Dede, azl şud. Sene 1080, müddet-i meşihat 5 sene;*
9. *Hazret-i Derviş Çelebi Dede Efendi Konevi, terk sene 1083, müddet-i meşihat 2 sene;*
10. *Hazret-i Gavsî Ahmed Dede Efendi İstanbuli, rihlet sene 1109, müddet-i meşihat 36 sene (?);*
11. *Hazret-i Nayi Osman Dede Efendi İstanbuli, rihlet sene 1142 müddet-i meşibat 33 sene;*
12. *Hazret-i Abdü'l-bâkî Dede ibn Osman Dede İstanbuli, rihlet sene 1164, müddet-i meşibat 23 sene;*
13. *Hazret-i Mehmed Şemsü'd-din ibn Şafî Musa Trablusî, rihlet sene 1174 râh-ı Hac, müddet-i meşihat 10 sene;*
14. *İsa. Dede ibn Şafî Musa Dede Trablusi, rihlet sene 1184, müddet-i meşihât 11sene;*
15. *Selim Dede Efendi Trablusi, rihlet sene 1190, müddet-i meşihat 6 sene;*

⁸⁵ Can Kerametli, *Galata Mevlevihânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 76.

⁸⁶ İsmail Ünver, "Galata Mevlevi-Hânesi Şeyhleri" Osmanlı Araştırmaları Dergisi XVI., İstanbul, 1994, s. 202-209 yazar burada verdiği dip notlarda sözü geçen Mecmûa'da gördüğü "Ez-Mecmû'a-i Derviş izzet, bende-i hâk-i pay-i Mevlevî" kaydına dayanarak İzzet Molla'ya ait olduğunu düşünmektedir. Ünver Meşihat Listesini yanında verdiği ve kendisi tarafından ilk defa Türkçe çeviri olan manzum kasidenin mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılmış 52 beyitlik bu dev silsile-nâme olduğunu yine belirtmiştir. Bizde bu çevirinin tam metnini paylaştık.

16. Sadık Dede ibn Selim Dede Trablusi, rihlet sene 1192, 1 sene;
17. Abdü'l-kâdir Dede Şami, azl şud sene 1195, müddet-i meşîhât 3 sene;
18. Konevî Hüseyin Dede Efendi, rihlet sene 1197, müddet-i meşîhât 1 sene (1 yıldan fazla işareti konmuş);
19. Konevî Seyyid Ali Dede Efendi, azl şud sene 1201, müddet-i meşîhât 4 sene;
20. Nu'man Dede Efendi, azl şud sene 1205, müddet-i meşîhât 4 sene;
21. (De'fa) Konevî Seyyid Ali Dede Efendi, azl şud sene 1205, müddeti meşîhât bir gün;
22. Abdu'llah Dede Efendi, rihlet sene 1205, Kütahya'dan gelir iken vefat;
23. Es'ad Mehemed Galib Dede Efendi, rihlet sene 1213, müddet-i meşibat 7 sene;
24. Hacı Mehemed Ruhi Efendi, rihlet sene 1225, müddet-i meşîhât 12 sene;
25. Seyyid Mahmud Efendi, Beşiktaş'a nakl sene 1232, müddet-i meşîhât 7 sene.

İzzet Molla'nın manzum silsile-namesi

Silsile-i Meşayih-i Kirâm der- Hânîkâh-i Bab-i Kulle

1. Müşerref etdi teşrifîyle ahd-i Hân-ı Süleyman
Şeh-i İklim-i himmet Hazret-i Sultân-ı Divan'î
2. Muhit-i bârgâhın Kıldı Bab-ı Kulle-i merdan
Gelip Pâş-yı İskender- nazîrin oldu mihmânı
3. Sarayın makdem-i şâhenşeh-i ma'niye şükrâne
Tarik-i Mevlevîye etdi vakf ol Asâf-ı sâni
4. Şu'a'-i âftâb-ı himmetin neşr etdi afâkâ
Uyandırdı çerağın birkaç ol nûr-ı Sübhânî
5. Mubibbanın firâkı zulmetiyle etdi terk ahir
Edip Karahisar'a irtihâl ol pîr-i nurânî
6. Halife kıldı Mahmudü's-şiyem bir zatı dergaha
Vekaletle edip kâim makam ol Mesnevi-hânı
7. Olup Mahmud Efendi anda bir müddet vekâletle
Furuni-zade'ye dest-i kader sunmuşdı ol nânı
8. Furunî-zâde'den Abdi Efendi'ye gelince tâ
Biraz müddet tehi kalmış idi dirler bu meydana
9. Cenab-ı Mevlevî'nin yine sırrı âşikar oldu
Edip Abdi Dede ol tekyede tecdîd erkânı

10. Gelip bin on yedide hânîkâhî gülsîtan etmiş
Olup ol gülşen içre bağban bâ-emr-i Bostânî
11. İki yıl sonra dîger tekyeyi teşrif kıldıkda
O şem'in başına pervane olmuşlar muhibbânı
12. İcazet-name-i Bostân ile ol gülşen-i irfan
Rüsûhî nâmına bir bûlbûlün oldu gülistânı
13. Cenâb-ı hâzret-i Şârih ki Şerh-i Menevsiyle
Cihânın beynine sindirdi el-hak magz-ı kur'ân-ı
- 14.0 hem-nam-ı Zebîhu'llah otuz üç sâl müddetle
Bu yolda cân-fedalık ile sürdi anda devrânı
15. Derûn-ı Hânîkâh'a ibtidâ medfûn bunlardır
Bin elli ikide azm eyledi ol pir-i Rabbânî
16. Cenab-ı Adem oldu c-nişîn-i Hazret-i Sârih
Ebü'l-âbâ-i dervîşan olup ol ma'rîfet kanı
17. Edip on bir sene anda meşîhat kıldı azm-i hac
Diyâr-ı Mısr'da menzilgeh etdi kurb-ı Yezdan'ı
18. Görülmüş kayd-ı aklâmında böyle Molla Hünkâr'ın
Gelip Arz-i Mehemmed namına yazıldı fermanı
19. Meşîhat eyleyip on iki sal ol arîf-i bi'llâh
Makâmın etdi bin yetmiş beş içre huld-i Rıdvani
20. Semiyy-i Ahmed-i Mürsel cenâb-ı Nâcî-i müncî
Edip beş sâl anda terbiyet yaran u ihvânı
21. Li-emrin-mâ olup bin seksen içre azl ile mâhzun
Görünmüş başka yüzden pirinin lutf-ı firâvânı
22. Gelip Dervîş Efendi iki yıl irşâd kılmuşlar
Neden terk eylemişler neyse hikmet şorma sen anı
23. Olup bin seksen üçde kutb-ı dergeh Hazret-i Gavsî
Bu sürmüşdür otuz altı yıl anda devr-i pîranı
24. Yerine eyledi damadını fevtinde istihlâf
Edip bin yüz dokuzda irtihâl ol kutb-Rabbânî
25. Gelip Nayi Efendi eyledi ney-pâresin hame
Meşîhat mushafın vaktinde kıldı resm-i Osmanî

26. Otuz üç sâl edip ehl-i semâ'a "bi'şnev'i takrir
Anıdır · ekseriyya mupibig ayin ü erkanı
27. Mübarek zâtı bir mecmuca-i esrâr-ı Hikmetdir
Ne hâcet şerhe Mi'râciyye'den malum irfânı
28. Gidip bin kırk ikide tekyegâh-ı mülk-i faniden
alıp magdumu' Bâkî câ-nişini kıldı Hak anı
29. Yigirmi iki sâl ol da meşihat eyleyip göçdü
Kime bâkî kalır bu hânîkâh-ı âlem-i fanî
30. Mehmed Şems-i dîn kim ibn Musâ-yı Sâfi'dir ol
Ki bin yüz ile yetmiş dört içinde aldı meydânı
31. Edince ol sene anlar da dervîşânını teslîk
Tarîk-i hacda gerdûn etdi setrol mihr-i rahşânı
32. Mücerred hıdmeti makbûl olup dergâh-ı Mevlâda
Meşihat dâderi Îsâ'ya oldu Hakk'ın ihsânı
33. O dahı eyleyip irşâd dervîşânın on bir sal
Zamânı buldı bin yüz ile seksen beşde pâyânı
34. Verildi hânîkâh Şeyh-i Selimü't tab'a altı sâl
O da bin yüzle toksan birde kıldı meyl-i rûhânî
35. Oturdu postuna mahdumu Sadık bir sene anın
Heman bin yüzle toksan ikide kıldı fedâ can
36. Yerine şeyh Abdu'l-kâdir-i Şamî gelip üç sâl
Bilinmez aşlı neymiş eylemişler müncazil am
37. Melek-şîme Hüseyin-i Cin-lakab teşrîf edip nâ-gâh
Makâmın bir buçuk yıl sonra etdi arş-ı Rahmânî
38. Gelip Bakkâl-zâde Konya'dan erzâk-ı himmetle
İki yüz birde etdi câ-nişini Mîr Nu'man'ı
39. İki yüz beşde dergehden olup Nu'man Beg mazul
Erenler yollamışlar namdaş-ı Şîr-i Yezdan'ı
40. Hemân bir günde ma'zûl oldu anı sanma sen züldür
Berâberdir anın bin sal sultanlıkla bir anı,
41. Verilmiş tekye 'Abdu 'llah Efendi nam bir pîre
Gelirken anı Kütahiyye'de defn etmiş İhvânı

42. *Gelip Gâlib Dede bin iki yüz beş âhiri içre
o dergâh-ı şerife zatı oldu şârih-i sanî*
43. *Ma'ârif kânı irfân ma'deni ilm-i ledün bahri
Sürûlmekte dahı hala o şahın resm-i divânı*
44. *Bin iki yüz on üçde genç iken bozdu tılsımın mevt
Bize cevherlerin bahş etdi gitdi ol kerem kânı*
45. *Dehânımdan o lezzet gitmedi bin el ayak öpdüm
Bi-hamdi'llâh bana takbil-i desti oldu erzânî*
46. *Gelip Rûhî Dede cânlarla oldu cism-i vahidveş
Yeniden etdi ihyâhı salıkan-ı rah-ı merdânı*
47. *On iki yıl meşîhat eyleyip Îsâ-nefeslikle
Big iki yüz yigirmi beşdeverdi Hazret'e cânı*
48. *Makâm etdi gelip Mahmud Efendi postını anın
Beşiktaş oldu çâyı ba'd ez-in bâ-emr-i sultânî*
49. *Yedi yıl şeyh olup hali kalınca câ-yı vâlâsı
Cenab-ı kudretu'llâh oldu Hakk'ın anda bürhânı*
50. *Ne azl ile ne fevt ile be-kâm oldu bi-hamdi'llah
Bu bir sır-ı Hudâ'dır şad eder erbab-ı irfanı*
51. *Bin iki yüz otuz ikide oldu şahib-i irşâd
İlahî gün-be-gün efzun ola cönr-i firivanı*
52. *Sayılsın rûz-i mahşerde kilâb-ı bâb-ı Monlâ'dan
Kemine bende izzet eyledi ta'dad piranî⁸⁷*

İskender Paşa'nın Vakfiyesinde incelendiğinde banisi olan İskender Paşa'nın Vize'nin Karabürçek köyünde olan ekenek yerlerini ve tarlalarını Galata Mevlevîhânesine vakıf vetahsis ettiği açıkça görülmektedir.

*Kulekapısı Mevlevîhanesinin vâkıfı İskender Paşanın
H.897 M. 1491 tarihli vakfiyesinden:*

"İş bu kitabı anberin nikabın tahrir ve inşa ve tasvir ve imlâsına bais ve Mahrusa-i Galata haricinde vaki Mevlevîhanenin bina ve inşasına badi olan İskender Paşa bin Veliyyüddin Rumeli Vilayeti dahilinde edirne Mülhak Vize kazası kurasından Karaburcek kariyesinde vaki, tevliyet-i Mevlevîhane-i merkumede Şeyh olanlara ve galesi zaviye-i merkume fukarasına meşruta olan malûm-ül hudut mezraaları mahfe-i

⁸⁷ İsmail Ünver, "Galata Mevlevî-Hânesi Şeyhleri" *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* XVI, İstanbul, 1994, s. 212-219.

şer-i kavm-i enverde zikrolunan vatfe liecl-it tescili ve itmamı ve tekmil müteveli-i nesb ve tayin eylediği Cami-il Mehasin Eş-Şeyh Yunus Efendi İbni Şeyh Zeynelâbidin efendi mazahrında ikarr-ı tam ve takrir-i kelâm edip silk-i mülkünde münselik olup zikrolunan hasbeten Lillahi Taâla ve taleben limerdatihi yevme yeste zillül merü tahte sadeketihi vakf ve habs-i sarih-i merî ile vakf hebsedip şöyle şart ve tayin eyledim ki:

Zikrolunan mezralara evlâdımdan ve akraba-i tâlukatımdan bir kimesne müdahale etneyüp ancak Mevlevîhane-i merkumede Şeyh olanlara meşruta olub mu'tadları olan neharda bâdedevran süre-i mülki şerif tilavet olunup sevabını Hazreti Resuli Ekrem Sallallahü Taâla aleyhi ve sellem ruhu şeriflerine ihda eyleye ve dahi şöyle şart eyledim ki:

*Zikrolunan mezralardan her ne hasıl olur ise Mevlevîhane-i merkum- el zaviyelerine meşruta ola deyu şart ve tayin ve mezbur Eş-Şeyh Yunus Efendiye teslim eylediğimde sair vakıf mütevellileri gibi mutassarıf oldu...*⁸⁸

Galata Mevlevîhânesi'nin kurulduktan kısa bir süre sonra 1509 tarihinde yaşanan ve Osmanlı tarihçilerinin küçük kıyamet “kıyamet-i suğra” diyerek andıkları için çok büyük bir deprem olduğunu düşündüğümüz depremde hasar gördüğü sonrasında da postnişin Mesnevîhan Mahmud Dede'nin vefatı sonrasında uzun süre harap halde ve sahipsiz kaldığı daha sonrasında da bir zaman Halveti zaviyesi ardından da Medrese işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.⁸⁹

Daha sonrasında ise merkez Konya Dergâhından görevlendirilerek Tekke'ye Şeyh olarak gönderilen Sırrı Abdi Dede' yapının daha önceden Mevlevîhâne olduğunu ispatlayarak tekrar yapıyı ve vakfiye'yi geri almıştır. Bu zaman içerisinde (1608) yılında büyük bir onarım yapılan Mevlevîhâne de XVII. da Tersane ve Matbah Emmini İsmail Ağa tarafından çok büyük bir onarım gerçekleştirilmiştir. Sonrasında yine Adem Dede'in zamanında Matbah Emmini Hasan Ağa tarafından 1649 tarihinde tekkenin avlusunda bir çeşme yapılmıştır.⁹⁰

Bu çeşme şu anda Mevlevîhânenin eski yapısını oluşturmaktadır. Daha sonra Sultan Abdülmecid zamanında onarım yapıldığını onarım kitabesinden anlıyoruz. Sonrasında yapılan onarım kitabesinin yazarı ise Şair Nisari Ali Efendidir. Hasan Ağa çeşmesi klasik tarz da ve sivri kemerli olarak inşa edilmiştir. Avluda Ruhlar bahçesinin karşısında yer alan çeşmenin Hasan Ağa tarafından yaptırılan ilk kitabesinde:

⁸⁸ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 19.

⁸⁹ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 210.

⁹⁰ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 191.

*Sırrı Mevlâna-i Rum Adem Efendi kim odur
Hankâh-ı mevlevîde mürşia-i sahib reşad
Tekkesinde var idi suya kemal ihtiyaç
Himmet ile kıldı dervişanı memnun murad
Sevk edip bir sal-i hayrat o sahib kudrete
Eyledi çeşmeyi bünyad ol merdi cevad
Haliya Matbah emini ol kerimüşşan kim
Meşreb ü hulki Hasan Ağayı sahip itikad
Yaptı böyle aynı dilcu eyleyup malin sebil
İtseler namın revadır heşrederek hayrile yad
Kevseri cennet gibi oldu musaffa hak bu kim
Kâbe-ı Uşşak'da bu çeşmeyi zemzem nejad
Habbeza âb-ı hayat efza ki her bir katresi
Teşnegâm-ı âleme oldu sefa bahş-ı fuad
Böyle hayrın ecrine tahrir e imkân olmaya
Olsa ger eşcar-ı âelmhane deryalar midad
Ab gibi dâima tabı kuzaryab olmayup
Ömrünü ide safalarla cenabı hak ziyad
Ey Nisari teşneler bu çeşmeye tarih için
Dediler aynı Hasan Ruh-u Hüseyini kıldı şad.*

Sene 1059 M.1649”⁹¹

Sultan Abdülmecid zamanı'na ait onarım kitabesinde de;

*Faiz-ül âyni inayet menba ül enhari cud
Abru-i maâdelet şah-ı cihan Abdülmecid
Âlem-i feyz-i zülâli adl-i ihya eder
Olalı maül hayatı şevketi her an mezid
Matabah emini Hasan Ağa yapup bu çeşmeyi
İkiyüz sal akdem itmişdi bu cayi müstefid
Sonra rahı bozulup akmazdı vakte dek
Hayri cari sahibin eylerdi dervişan ümid
Hamdülillah ol şehinşahi cihan bu çeşmenin
Lütfedip suyun akıttı oldu bu feyzi cedit
Eylesün hak ta eded sirab-ı feyzi saltanat
Hasrederek olsun o hakan vasılı ömrü medid
İki tarihi günlerle buldu ziver suyunu
Olalı bahr-ı remelde zerre-i nazm-ı merid
Bak hasan Ağa Reyyan eyledi ecriel cud
Çeşmesine su akıttı lütfu Han Abdülmecid*

Sene 1268 M. 1851”⁹²

⁹¹ Can Kerametli, *Galata Mevlevihânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 28.

⁹² Can Kerametli, *Galata Mevlevihânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 28-29.

Galata Mevlevîhânesi yukarıda da değindiğimiz üzere pek çok kereler onarılarak bugünkü görünümüne ulaşmıştır. Özellikle ilk yapılan ahşap Mevlevîhânenin yan taraftaki sokak ve semahane arasında bulunan belediyeye ait Evlendirme dairesi yapılırken temelde rastlanılan kalıntılarından orada yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca pek çok kereler yangın ve deprem nedeniyle yapı onarılmış. Sultan III. Mustafa döneminde bina emini tayin olunan Yenişehirli Osman Efendi tarafından yapılar yenileme ve onarım gördüğü Vasıf tarihinden de anlaşılmaktadır.⁹³

Daha sonraları Sultan III. Selim, Sultan Mahmud ve yukarı da da değindiğimiz üzere Sultan Abdülmecid zamanında da ciddi onarım ve düzenlemeler ile bugünkü görünümünü aldığı ve geç dönem Türk mimari üslubu bulunduğu söylenebilir. Mevlevîhâne ye önemli destek sağlayan kendisi de Mevlevî olan III. Selim'in desteğiyle zamanında Mevlevîhâne de önemli değişiklikler olmuştur. Şeyh Galip Mevlevîhânenin tadilata ihtiyacı olduğunu Sultana Şeyh Galip tarafından "Kaside-î Tannâne" adlı kasidesi ve bir dilekçe ile iletmış ve devrin hükümdarı çok sevdiği Şeyhi için gerekli tamiratları gerçekleştirmiştir.⁹⁴ Bu tamiratla ilgili olarak Mevlevîhâne'nin taç kapısı üzerinde iç tarafta yer alan onarım ile ilgili kitabe ise Şeyh Galip'in bir şiiri'dir. Kitabe'de altı sütun ve satır'dır ve şöyledir⁹⁵

*Mihr-i âlemtâb-ı evc-i saltanat
Dâver-i devr-i zaman Sultan Selim
Kahraman deyü bend-i rûzgar
Cem-i hışm-ı İskender dârâ....
Kim anın zât-ı bülenindedir henüz
Merkez-i perkâr-ı çarhı müstâkim
Rükn-i re'yidir esas-ı mâadelet
Fikri nev icadıdır arşu kadim
Muntazırdır ehli dil teşrifine
Geldi din-ü Devlete hemçün nesim
Hak budur bulmuşdu erkânı-ı haleb
Eyledi tanzimine say-i azim
Habbezâ ervâhı ehlullahdan
Oldu teyidi ilahi müstedim
Başlayub tecdidi adlû re'fete
Koydu rey-i hâsı bünyad-ı kadim
Hazret-i Molla-i rûma hürmeten
Kıldı dervîşâne ihsan-ı âmin
Gördü kim bu hânkâh olmuş harab*

⁹³ Can Kerametli, a.g.e., s. 21.

⁹⁴ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s.191

⁹⁵ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 21-22.

*Müstaid ihyâya çün azmü remim
Lütf idüp bir yaptı kim yapsın ânın
Gâh-ı amalin Hüdavendi âlim
Bağ-ı firdevsi berin veş bî kusur
Oldu hakkan sakf-ı zer divârı sim
Bir nazarda itti ol kâni kerem
Sengi gevher toprağı anber şemim
Gösterip güya kerâmet âleme
Kudret ızhar itti ol şâh-ı Kerim
Andan olsun feyz erbâb-ı sülük
Kalması nâkısların etvâr-ı nim
Zâhir u bâtında şâh oldur hemân
Berdevam itsün anı Rabbü'r-Rahim
Lafzen ve mânen dedi tarihini
Şeyh Galib abd-ı dâimi kadim
Yaptı bu dergâh-ı pâk-ü hem cedit
Binikiyüz altıda Sultan Selim*

Sene 1206⁹⁶

Şey Galip'in de çok yakın dostu da olan III. Selim zamanında yapılan onarımlarda semahâne yeniden inşa edilmiş ayrıca ahşap hücrelerde onarılmıştır. Bu onarım için Bina eminliğine Zençeriye Muhassalı Lebid Efendi tarafından yapılmıştır.⁹⁷

Osmanlı imparatorluğunda devletin çağa ayak uydurması ve rakipleriyle arayı kapatması adına devlette ve özelinde de başta ordu da reform ve yenileşme hareketleri başlatan Sultan III. Selim bu noktada kendisinin de Mevlevî olması aynı zaman da sanatkar ve musikişinaş yönleriyle zaten bu tarikatın felsefesine uygun bir kişiliği olması yanısıra Yeniçerilere ve onların toplumsal ve dini hayattaki yani halk içindeki meşruiyet kaynakları olan Bektaşilik tarikatına karşıda bu tarikatı adeta özellikle bir denge unsuru olarak da konumlandırmak istediği düşünülebilir. Aşağıda da değineceğimiz üzere XVII. Yüzyıldan itibaren bu tarikat kısa bir zaman içerisinde adeta Osmanlı Devleti'nin ve yönetici sınıfının bir yan kurumu, resmi tarikatı gibi bir konuma gelmiştir.

Özellikle tekkeye ciddi bir imar desteğinde bulunan aynı zaman da bir kitaplıkta bağlılıyan III. Selim ve Sultan Mahmud zamanlarında saray kethûdalığı yapan devrin önemli ve kudretli devlet adamlarında Halet Efendinin de oldukça katkı sağladığı görülmektedir. Halet Efendi aynı zaman da zamanın padişahları gibi bir Mevlevîydi. İçeriye taç kapıdan

⁹⁶ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s. 58-59.

⁹⁷ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s. 57.

girildikten sonra sağda tarafta yer alan iki katlı ahşap yapı Halet Efendi tarafından yaptırılmış olan yapının üst tarafı kitaplık ve alt tarafı muvakkithane ve sebil bulunmaktadır. Halet Said Efendi tarafından bağışlanan kitaplar muvakkithane ve kütüphanenin 1946 tarihinde karakol olarak kullanılmaya başlanmasıyla Süleymaniye Kütüphanesine gönderilmiş, Mevlevîhanenin müze olması sonrasında buraya bağış yoluyla kitaplar alınmıştır.⁹⁸

Karşı tarafında yer alan Rokoko üslup türbe de yine Halet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Halet Efendinin başı burada gömülüdür. Aynı zamanda bu türbede tekkenin şeyhlerinden Atâullah ve Kudretullah Dede'ler, Selanik Mevlevî Şeyhlerinden Ubeydullah Efendi ve yine Kudretullah Dede'nin zevcesi Emine Esma Hatun yatmaktadır.⁹⁹

4.3.2 Galata Mevlevîhânesi Şeyhleri

Tekkenin meşihatında bulunan şeyhlere değinecek olursak;

4.3.2.1 Sultan Divânî Mehmed Semai Dede (ö.1554'den sonra)

Mevlâna soyundan gelen Karahisarlı Mehmed Semai Dede, Galata Mevlevîhanesinin yukarıda da değindiğimiz üzere ilk şeyhi'dir. Şeyhliğe 1491 yılında atanan aynı zamanda "Sultan Divânî" olarak bilinen dede'nin bir zaman sakal ve bıyığını traş ettiğini¹⁰⁰ Sefine-i Evliya'dan öğreniyoruz. Bu'da bize Kalender Merşep olduğunu düşündürmektedir. Evliya Çelebi'ye göre Dede'nin İstanbul'a geldiğinde İskender Paşa'nın çiftliğinde kalmış ve kendisiyle dost olan paşa'dan bir Mevlevîhâne yaptırmasını istemiştir.¹⁰¹ Aslında Çelebinin İstanbul'a gelişi devrin hükümdarı Sultan II. Beyazıd'a Kalendariler tarafından gerçekleştirilen bir suikast nedeniyle gerçekleştirilen soruşturma nedeniyle sorgulanmak üzeredir.¹⁰² Mevlevîhâne' de kısa bir süre postnişin olmuştur.

⁹⁸ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s.146; Yazar burada şu an bağış yoluyla gelen 3600 adet kitap olduğunu bunların 570 adetinin Cemaleddin Server Revnakoğlu, 572 adedi'nin Ref'i Cevad Ulunay, 89 tanesi Halil Can, 86 adedi Mehmet Ali Serper ve 86 adedi'nin Mehmet Aki Kürkçüoğlu tarafından bağışlandığı, ayrıca kütüphane de matbaha baskısı kitaplardan 81 adedinin de taş baskısı olduğunu belirtmiştir.

⁹⁹ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s. 26.

¹⁰⁰ Hüseyin Vassâf Osmanzâd, *Sefine-i Evliyâ* 5, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, s.166, İstanbul: Kitabevi, 2015.

¹⁰¹ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevihaneleri* s. 2154.

¹⁰² Handan Dizdarzade, a.g.e., s. 214.

4.3.2.2 Safâî Dede (ö.1533)

Sinop doğumlu olan Dede'nin İskender Paşa'nın memuru olduğu vakfına kâtip olarak bakdığını ve çiftliğinin bahçesinin de bakımıyla uğraştığını yukarıda da belirtmiştik.¹⁰³

Aynı zamanda bir divan şairi de olan Dede'nin bir beyti aşağıda'dır.

*“Sen şah’a esir eyledi çünkü beni Allah
Servin gibi azâdeyim el-minnetu Allah*

*Ten kaknûs’u âhımıla çıkup tenden revân-ı âteş
Tutar sûz-ı derûnumla vucudüm her zaman ateş”*¹⁰⁴

Yine Ali Enver'in Semâ-Hâne-i Edeb'in de (Mevlevî Şairler) kendisinde bahsedilmekte ve Galata Mevlevîhânesinin ikinci şeyhi olarak zikrolunmaktadır.¹⁰⁵

4.3.2.3 Mesnevîhan Mahmud Dede Efendi

1548 yılında Tekkenin postuna oturmuştur. Dîvanî Mehmed Çelebi'nin halifelerindendir.¹⁰⁶ Dede ile ilgili Hüseyin Vassaf'ın Sefîne'sinde düşülen not ise şöyledir¹⁰⁷: “Ba’dez zamân tekke harâb olmuş bi’l-âhare Halvetî zâviyesi ittihâz edilmiş iken bi’l-âhare Abdi Dede şeyh oldu.”

4.3.2.4 Şeyh Abdullah (Abdi) Dede Efendi

Bir halveti tarikatı haline gelen Galata Mevlevîhâne'sinin eskiden de bir Mevlevîhâne olduğunu ispat ederek Halvetî'lerden tekkeyi geri almıştır. Handan Dizdarzâde'ye göre Mevlevîhâne olduğunu ispat için Konya Çelebiliğinden belge talep etmiş ve tekkeyi kurtarmıştır.¹⁰⁸ Sekiz yıl kadar tekkenin şeyhliğini yaptıktan sonra Kara Bostan Çelebi

¹⁰³ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 49.

¹⁰⁴ Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, Erler Matbaası 1977, s.70.

¹⁰⁵ Ali Enever, *Semâ Hane-i Edeb*, Haz.: Sadık Erdem, Ankara: TTKY, 2013, s.121.

¹⁰⁶ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 49; Yazar Mesnevihan Mahmud Dede ile ilgili hiçbir yerde görmediğimiz orijinal bilgiler vermektedir. Belirttiğine göre Divanî Çelebi'nin halifesi olarak Cezayir'e giden Üsküdarî Veliyyüddin Dede'nin aşçıbaşısıdır. Dede uzun yıllar Konya Çelebilerine hizmet ederek 1575 yılında hilafet ve Mevlevî icazetnamesi almış ve İstanbul'a gelmiştir. Yine yazardan öğrendiğimiz kadarıyla Sultan III. Murad'ın isteğiyle Konya'ya dönerek Hemedâni'nin “*Sevakıb-ı Menakıb*” adlı Farsça eserini tercüme ederek 1590 yılında Padişah'a sunar. Özellikle bu bilgi sayesinde XVI.yy.'da artık Mevlevîliğin İstanbul'da bizzat devletin en üst mercii tarafından taltif gördüğünü söyleyebiliriz.

¹⁰⁷ Osmandzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ 5*, Haz.: Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, 2015, s. 179.

¹⁰⁸ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhâneleri*, s. 215.

tarafından görevinden alınarak yerine İsmail Rusûhî el Ankaravî atanmıştır. Daha sonra Dede, Kasımpaşa da babadan kalan bostanlara Kasımpaşa Mevlevîhânesini kurmuştur.

4.3.2.5 İsmail Rusuhî Ankaravî (ö. 1631)

Gerek İstanbul gerekse tüm Mevlevî tarihi açısından bakıldığında Ankaravî'nin önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. “İsmail Rusuhî Dede'nin mahlas, nisbe ve tarikati ile beraber tam adı Hazreti Şarih İsmail Bin Ahmed Rûsuhî el-Bayrami el- Mevlevî ‘dir’”.¹⁰⁹

Kendisi eserlerinde “Rûsuhî” mahlasını kullanmıştır. Rûsuhî anlam olarak ilimde derinleşine vukufiyet, sağlamlık, âlim anlamına gelmektedir. Kendisi Anadolu da ve özel de de Ankara da doğmuş ve yetişmiştir. Ankara da Arapça, Farsça ve dini ilimlerin eğitimini alarak tasavvufa yönelmiş ve Bayramiye¹¹⁰ tarikatına sonrasında da Halvetiyye tarikatına yönelerek öğrenciler yetiştirmiştir.¹¹¹

Ankaravî'nin özellikle Kur'an ve sünneti ve ayrıca sufi gelenek ve adaplarını iyi bilmektedir.¹¹² Ankaravî'nin kaynaklardan gözlerinde yaşadığı bir hastalık neticesinde Konya'da Mevlâna Türbesine ziyarette bulunmuştur.¹¹³ İşte burada tanıştığı o sıralar makam şeyhi olan Bostan Çelebi'ye bağlanarak¹¹⁴ onun müridi ve daha sonrada halifesi olmuştur. Bostan Çelebi ile karşılaşmasının, Ankaravî'nin hayatında önemli bir dönüm yolu olduğunu¹¹⁵ öngörmek zor değil.

1610 yılında Ankaravî, Galata Mevlevîhânesine şeyh olarak atanmıştır. Bu noktada Mevlevîlik için önemli kaynaklardan olan Salih Ahmed Dede'ye göre İstanbul'da şeyh

¹⁰⁹ Sezai Küçük, “İstanbul Mevlevîhâneleri C.F”, s. 50.

¹¹⁰ Esrar Dede: Tezkire-i Şuarâyı Mevlevîyye, Haz.: İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2000, s. 209

¹¹¹ Server Dayıoğlu, Galata Mevlevîhânesi, s. 71.

¹¹² Ambrosio, Alberto Fabio, Bir Mevlevî'nin Hayatı 17. yy. 'da Sufilik Öğretisi ve Ayinleri, Çev: Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 88

¹¹³ Ambrosio, Alberto Fabio, Bir Mevlevî'nin Hayatı 17. yy. 'da Sufilik Öğretisi ve Ayinleri, Çev: Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 86; Yazar o devirde rahatsızlık, hastalık gibi sebeplerle Türbe ziyaretlerinin çok yaygın bir adet olduğunu belirterek Mevlânâ'nın dostu ve müridi Çelebi Hüsameddin'in göz hastalığını iyileştirdiği konusunda Menakibul Arifinden alıntılama yapan John o'Kane'in çalışmasını kaynak olarak göstermiştir.

¹¹⁴ Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâyı Mevlevîyye, s. 209.

¹¹⁵ Bkz. Ambrosio, Alberto Fabio, Bir Mevlevî'nin Hayatı 17. yy. 'da Sufilik Öğretisi ve Ayinleri, Çev: Ayşe Meral, s. 86.

olmadan önce 1600 yılında Ankaravî'nin önce Mısır'da bulunduğu ve hatta Mevlevî tarikatına burada intisab ettiğini belirmiştir¹¹⁶ Tâhîrî'l Mevlevî'ye (Mehmet Tahir Olgun) göre ise önce Kıbrıs- Lefkoşa Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak tayin olmuştur.¹¹⁷ Ankaravî'yi Galata Mevlevîhânesi'ne gelişinde gerek Rumeli kazaskeri ve gerekse Anadolu Kazaskeri birlikte karşılamada bulunmuşlardır.¹¹⁸ Bu durum bize göre artık Mevlevîliğin devlet ricalinde de önemli görülmeye ve desteklenmeye başladığının açık ve canlı bir kanıtı olduğunu düşündürmektedir.

Sahih Ahmed Dede Mevlevîlerin Tarihi olarak Cem Zorlu tarafından günümüz Türkçesine kazandırılan eseri *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eserinde Meşihate Bostan Çelebi tarafından atanmasıyla ilgili şu şekilde eserinde yer vermiştir;

Ve bu sâlde mâh-ı Şevval-i mükerrermede Çelebi Bostân Efendi cenâbın 5 sene/ [160] dâire-i saadetinden ve hıdmet-i rızâsından mukim nazargedesi ve kendi perverdesi Ankaravî Rusuhî İsmail Dede cenâbını meşihat-nâme ile Galata Mevlevîhânesine gönderdi. Teşriflerinde Yâhya Efendi Rumeli kadi askeri (kazasker) idi. Mesmû'ları oldukça ziyaret-i aliyyelerine varıp, meclis-i va'z-ı şeriflerine hâzır oldular. Ba'dehû, mâh-ı Zi'l-kade'de ma'zul oldular. K'afzâde Feyzullâh Efendi cenâbı Anadolu kadi askeri (kazasker) oldu.¹¹⁹

Gerek Mevlevîler ve gerekse Mevlevîlik tarihi açısından Ankaravî'nin en büyük ünü Mesnevî Şerhi olarak gözükmekle ve bu doğru olmakla birlikte çalışmamız açısından ayrıca önemi Bostan Çelebi tarafından sekiz yıl tekkenin Meşihâtini yürüten ve Mevlevîhâne'yi Halvetilerin elinden alarak tekrar Mevlevîliğe kazandıran Sırrı Abdi Dede'nin yerine atanarak Kalenderi/Batınî etkisini kırması ve daha sünni karakterde bir Mevlevîliği özellikle İstanbul'da kökleştirmesi olmuştur. Çalışmamızın başında Mevlevîliğe genel bir bakış bölümünde belirttiğimiz üzere Mevlevîliğin Ulu Arif Çelebi ile oluşan Batınî diyebileceğimiz daha heterodoks bir formu'da bulunmaktadır. İşte gerek Dîvanî Mehmed Çelebî gerekse Yenikapı Mevlevîhânesi ilk şeyhi Kemal Ahmed Dede örneğinde olduğu üzere XIV. ve XVII. yy.'lar arasında daha yaygın olarak genelde tüm Osmanlı ülkesinde özelde İstanbul'da bu çeşit bir Mevlevîlik ve bu meşrepte Mevlevîler'

¹¹⁶ Bkz. Ambrosio, Alberto Fabio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı 17. yy.'da Sufilik Öğretisi ve Ayinleri*, Çev: Ayşe Meral., S.86

¹¹⁷ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 52.

¹¹⁸ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 49.

¹¹⁹ Sahih Ahmed Dede, *Mevlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye)*, Haz.: Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 289

de sıkça bulunmaktaydı. Ankaravî, özellikle İstanbul'da Velidî çizgide yani sünni bir zühhd anlayışında bir tasavvuf ekolü oluşturarak yönetim ve diğer çevreler gözünde Mevlevîliğin etkisini arttırarak kendisinden sonra adeta bir devlet tarikatı olarak Mevlevîliğin konumlandırılmasına zemin hazırlaması siyasi ve toplumsal açıdan şeyhliğinin önemli bir sonucudur.

Aynı zaman da Kadızâdeler adıyla bilinin hareketin devlet kademelerinde ve halk arasında etkisini arttırdığı bir dönemde Tasavvufun ve özelde de Mevlevîliğin savunuculuğunu üstlenmiş, eserleri ile de bu savunuyu ve sünni karakterde diyebileceğimiz bir tasavvuf ve Mevlevîliğin taraftarlığını yapmıştır. Aynı zamanda Mevlevî dervişleri için yazdığı *Minhâcü-l Fukarâ* (Dervişin Yolu) adlı eserinde Mevlevî adap ve erkanı üzerinde de durmuştur. Yazarın Mesnevî şerhi tüm imparatorluk ta en çok çoğaltılan Mesnevî şerhi olması sebebiyle kendisine “*Hazreti Şarih*” olarak ta anılmıştır. Ankaravî gözlerinde oluşan bir çeşit katarakt hastalığına rağmen özellikle oldukça üretken bir şeyh'dir. Ankaravî'nin eserleriyle ilgili bilinen en eski nüsha müridi ve aynı zamanda manevi oğlu olarak gördüğü Ganem Dede imzası taşımaktadır.¹²⁰ Bu iki duruma yorulabilir. Birincisi gözlerinde hayatının büyük bölümünde sorun olan bu değerli şeyh'in eserlerini daha çok bu müridinin yazıya geçirdiğini ve ikincisi de bu nüshaların kendi sağlığında yazılmış olduğu gerçeğinin¹²¹. Eserleriyle ilgili en eski yazma Gerçekleştirdiği Mesnevî Şerhî ondan sonraki yüzyıllarda bile geçerliliğini korumuş ve Ankaravî'yi haklı bir üne kavuşturmuştur.

Eserin ünü ilk mesnevî şerhi olması bu sayede Osmanlı okuru tarafından da kolayca anlaşılabilmesinde saklıdır. Ankaravî yirmiden fazla tercüme ve telif eser meydana getirmiş ve abidevî bir şahsiyet olarak tasavvuf ve Mevlevî tarihine geçmiştir. Aynı zamanda Galata tekkesinde en çok meşihatta kalan şeyhlere dendir.

Dönemin koşullarına dönersek Kadızâdeler âlim Mehmet Birgivî'nin (ö.1573) katı bir sünni anlayış (İbn-i Teymiyye ekolü) olarak yorumlayabileceğimiz selefi bir islam anlayışını onun yolundan giderek savunan özellikle bir dönem Fatih ve Ayasofya camii vaizliği de yapan Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1635) sayesinde oldukça fazla taraftar

¹²⁰ Ambrosio, Alberto Fabio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı 17. yy. 'da Sufilik Öğretisi ve Ayinleri*, Çev: Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, S.96

¹²¹ Ambrosio, Alberto Fabio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı 17. yy. 'da Sufilik Öğretisi ve Ayinleri*, Çev: Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, S.96

kazanmışlardır. Bu hareket kısaca Hz. Muhammed sonrasında zaman içerisinde ortaya çıkan bazı uygulama ve adetleri İslama aykırı bularak karşı çıkarak ciddi bir muhalefet oluşturmuş ve özellikle tarikatları hedef almışlardır¹²². Bu noktada tüm XVII.yy. boyunca Osmanlı ülkesinde ve özellikle İstanbul'da etkili olan bu hareket, taraftarları tarafından zaman zaman şiddet boyutuna varan eylemleri ile zaman içerisinde büyük rahatsızlık yaratmakla birlikte devlet yönetiminde özellikle Köprülü Fazıl Ahmed Paşa (hareketin bu zamandaki temsilcisi Vanî Mehmed Efendi'nin kendisiyle Erzurum'da kurduğu yakınlık sonrasında Sultan IV. Mehmed ve bazı devlet ricali üzerinde etkili olmasını sağlamıştır.) ve Sultan IV. Mehmed'in üzerinde sağladıkları nüfuz sayesinde 1666'yılında sema'nın yasaklanmasını bile yol açmışlardır.¹²³

İşte tasavvuf'un ve tarikatlere gerek fikri ve daha sonralarında fiziki saldırıların arttığı dönemlerin ilk safhalarında şeyhlik makamında oturan Ankaravî eserlerinde tasavvuf ve Mevlevîliğin sünni bir yorumu ve islama uygunluğu üzerinde durmuştur. Mevlevîliğin yönünün büyük ölçüde sünni bir zühd anlayışına (Velidî kol) çevrilmesinde etkili olan Ankaravî, tarikatın (ve İstanbul Mevlevîliğinin) zamanla Sünni-Hanefi mezhep temsil eden devlet ve hükümdarların adeta resmi tarikatı haline gelmesinde Bostan Çelebi ile birlikte etkili olmuştur. Şu anki türbesi Halet Efendi tarafından yapılmıştır.¹²⁴ Şeyh Gâlip tarafından yazılan kendisini öven kaside (medhiyye) Sefine-i Evliya'dan alıntı şu şekildedir:

*Ey kâşif-i esrâr-" nihân Hâzret-i Şârih
Rû-pûş-ı tecelli-i ayân Hâzret-i Şârih*

*Bâ-nûr-" yâkîn sâlik-i etvâr-ı hakikat
Sâhib-kâdem-i keşf ü beyân Hâzret-i Şârih*

*Olmuş lakâbın ilm-i ledünnîde Rusûhî
İrfân ile memdûh-ı cihân Hâzret-i Şârih*

*Var şerhine hem Mesnevî-i Pîr'de îmâ
Hem her sühanın mâhrem-i cân Hâzret-i Şârih*

¹²² Çavuşoğlu, Semiramis, *DİA*. C.24, Ankara 2001, s.100-102

¹²³ A.Yz. Çavuşoğlu, Semiramis, *DİA*. C.24, Ankara 2001, s.100-102.

¹²⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* 5, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, s. 172.

*Hem nâm-ı zebîh olduğunu eyledi icrâ
Zemzem gibi bu nutk-ı revân Hâzret-i Şârih*

*Vasfın bu vilâyet de velâyetle değil mi
Ser-menkıbe-i Mevlevîyân Hâzret-i Şârih*

*Var ise senin cevher-ü tahkîklerindir
Reşk-âver –i yemm gıpta-i kân Hâzret-i Şârih*

*Te'viline tevfıkına hayrân olur âdem
Pür-fazl u hüner nâdire-dân Hâzret-i Şârih*

*Hakkâ ki şerîatda târîkatda mükedder
İtmek ile ref'-i halecân Hâzret-i Şârih*

*Her beyt birer meh-rü anın pertevi şerhin
Eyler nice dilde leme'ân Hâzret-i Şârih*

*Müşkil komayup Mesnevî-i Pırde hakkâ
Halleyledi bî-rayb u gümân Hâzret-i Şârih*

*Başdan başa yâkût u zümrrüdle komuşdur
Cân kâ'besine seng-i nişân Hâzret-i Şârih*

*Geçdi nice devrân dahi el'ân yine sensin
Ser-kâfile-i nükte-verân Hâzret-i Şârih*

*Tafsîl eden icmâlini tafsîl eder el-hâk
Anlar bunu rindân-ı zemân Hâzret-i Şârih*

*Sultân-ı Semâ'inin idüp dergehin ih'yâ
Tâ arşda etdi deverân Hâzret-i Şârih*

*İskender ü Hızr âb-ı hayât isteyen âşık
Gel bundadır etme cevelân Hâzret-i Şârih*

Diğer:

*Merhâbâ ey muktedâ-ı âşıkân-ı Mevlevî
Şeyh İsmâil-i şârih kâhramânı" ma'nevî*

*Meşrebîndir çeşme-i irfân u feyzin mâksemi
Kalb-i pâkin vâris-i mîrâs-ı genc-i Mesnevî*

*Mâhzar-ı Hızr-ı hayât oldur gel istersen delîl
Olduğudur tekye-i İskenderî'de münzevi*

*Muhbir-i faslından itsün bâde-i tahkîki nûş
Zanniden efsâne-i câm-ı bî-nefâz-ı hüsvî*

*Dir gören mecmuâ-i esrârını budur hemân
Tâmmetü 'l-kübrâ da cem' olan kibâr-ı kübrevî*

*Mesnevînin yek-be-yek şerh eyleyen ebyâtını
Arş-ı a'lâsında olmuş çarh-ı aşkın müstevi*

*Ayru düşmez zerresi metnin sevâd-ı şerhine
Sâye salmış gûyiyâ ol âftâbın pertevi*

*Süllem-i ebyâtı tatbîk eyleyip ayâta hep
Her sözü olmuş delîl-i tâm burhân-ı kavî
Himmetin Hızr eyleyüp ey reh-nümâ-yı sâlikan
Koymâ bî-kes Gâlib-i güm-geşte-râh-ı kec-revî¹²⁵*

Vefatı ardından yerine ise Adem Dede posta oturmuştur.

4.3.2.6 Adem Dede (ö.1652)

Kendisi aslen Antalyalı olup, İsmail Rûsuhî Ankaravî'nin mürididir.¹²⁶ Onun tarafından yetiştirildikten sonra şeyhinin ölümü üzerine posta geçmiştir. Kendisi hac'ca yolculuğu esnasında Mısır'da iken vefat etmiştir. Ankaravî'nin ardından yirmi iki sene meşihat makamında bulunmuştur.

Devrinin şairlerinden olan Adem Dede aynı zaman da Hece veznini Mevlevî Şairler arasında ilk kullananlardandır.¹²⁷

*Derd ehli limasını aşkile giyen gelsün
Zehrini şeker gibi zevk ile yiyen gelsün
Ol günlerin sâim, hem gicelerim kâim
Fakr âteşini daim sabır ile yayan gelsün.¹²⁸*

¹²⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ 5*, Hazırlayanlar. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, s. 172.

¹²⁶ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 215; Yazar Şeyhin devrin Şeyhül İslamı Bahâî Efendi ile dostluğunun bulunduğunu belirtmiştir. Bahâî Efendi özellikle Kadızadeler hareketinin tarikatlere saldırıları arttığı biz zamanda şeyhül İslamlık makamında bulunmuştur.

¹²⁷ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevîhânesi*, s. 72.

¹²⁸ Dayıoğlu, Server, "Galata Mevlevîhânesi" Ankara: Semih Ofset, Nisan 2003, s.72.

4.3.2.7 Arzî Mehmed Dede (ö.1664)

Galata Mevlevîhânesi'nde on iki sene şeyhlik vazifesinde bulunmuştur. Aslen Antepli olan Mehmet Dede devlette memuriyet olarak Kadı'lık vazifesindeydi. Daha sonrasında Galata Mahkemesinde Başkatip olarak İstanbul'a atanır.¹²⁹

Arzi Mehmed Dede aynı zamanda devrinin önemli divan şairlerindendir;

*İder zülfün muanber ol gül-i tersâ neden sonra
Alur aşıkların gönlünü amma neden sonra
Ne feryâd ü züzevel nazarda bezl-i cân ittim
Beni anmak revâ mı bülbül-i divaneden sonra
Sakın emdirmeden câm-ı lebin zülfünle bend eyle
Çıkarmak güççedir tıfl-ı dili meyhâneden sonra
Mezâyâ-yı mahabbetten eğer kam almak istersen
Leb-i cânâneyi bûs it, leb-i paymeden sonra
Nola bâziçe-i etfah olursan şimdi aşkından
Alursın dâdını bir lû'b ile bigâneden sonra
Sakın Arzî tegafül güne vaz'ı yardan kaçma
Seni pâmâl ider bir cilve-i mestâneden sonra*

*Olursan şem'i meclis kimse suzan olmasun dersin
İçersin gül gibi câm-ı safâ kan olmasun dersin
Açarsın bitekellüf sineni mestâna oldukça
Yine şıkların çâk-i giribân olmasun dersin
Kesersin rişte-i ümimid-i uşşâkı visalinden
Yine mecmua-i hâtır perişan olmasun dersin
Rakib-i bi sebata ruhsat-ı nezzareden sonra
Sakınsun kimseler karşımda gıryan olmasun dersin
İdersin berk-i lâmi gibi ah ü nâleler Arzî
Şehâb-ı çeşm-i dilde yine bâran olmasun dersin*

4.3.2.8 Naci Ahmed Dede (Pendari)

Bursalı olan Naci Ahmed Dede, Galata Mevlevîhanesine Derviş Çelebi'den sonra şeyh olarak atanmışsa da biz bu konuda Osmânzâde Hüseyin Vassaf'ın sıralamasını takip ettik. Dede'nin ilk şeyhlik ataması sonradan Eyüp'e taşınan Beşiktaş Mevlevîhanesi'dir. Daha

¹²⁹ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s.62; Yazar Arzi Mehmet Dede'nin öncelikle Halveti Tarikati'nin şeyhi o devrin ünlü tasavvufîlarından olan Abdülmecid Sivasi'ye başvurduğunu onun yönlendirmesi ile Galata Mevlevîhanesine gittiğini belirtmiştir.

sonrasında Kırım savaşına katılmak için bu görevden ayrılan dede gelişinde ise Derviş Çelebi'nin yerine atanması yapılmıştır.

4.3.2.9 Mevlevîzâde Derviş Çelebi Efendi (ö. 1664)

Mevlânâ'nın soyundan gelen Derviş Çelebiyi taraftarları Konya Çelebisi yapmak istemesine rağmen bu gerçekleşmemiş taraftarları tarafından durumu şikayet etmesi için İstanbul'a gitse de yönetim tarafından istekleri karşılanmayan Derviş Çelebi bir süre sonra Galata Meşiyatına atanmıştır.¹³⁰ Bu görevde iki kere yer almıştır.

4.3.2.10 Gavsî Ahmed Dede (ö. 1696-98)

Gavsî Ahmed Dede esasen Gelibolulu Yazıcızâde Alisinden Ahmet Bican'ın soyundan gelmektedir.¹³¹ Zamanının ünlü bir Mevlevî şairleri arasındadır. “Gavsî” mahlasıyla yazdığı şiirlerini bir divânda toplamıştır.¹³²

Kendisi Mevlevîlik ile Bursa'da Mevlevî Şeyhi Salih Zeki Dede'ye bağlanmıştır. Yaklaşık yirmi bir sene bu görevde bulunan Dede 1697 yılında vefat ederek tekkeye gömülmüştür.

4.3.2.11 Nâyî Osman Dede (ö. 1729)

Çok iyi bir eğitim aldığı düşünülen Nâyî Osman Dede'nin Arapça ve Farsça dilini çok iyi derece'de bilmektedir. Şiirlerinde Nâyî mahlasını zaman zamanda Osman mahlasını kullanmıştır.¹³³ Galata Mevlevîhâne'sinin en uzun süre postnişinliğini yapar zatlardandır. Meşîhatı tam olarak 32 yıldır. Ayrıca Gavsî Ahmed Dedenin zamanında tam 18 yıl Neyzenbaşılık yapmıştır.¹³⁴

¹³⁰ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 63

¹³¹ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevîhanesi*, s.76

¹³² Yılmaz, Necdet, “Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet ve Ülema”, İstanbul: *Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, 2007, s.271.

¹³³ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevîhanesi*, s.76

¹³⁴ Server Dayıoğlu, a.g.e., s.77.

Osman Dede aynı zamanda Türk Musiki'sinin en büyük Ney üstadlarının başında gelmektedir. Aynı zamanda meşhur “Miraciye”nin yazarıdır. Ve devrin önemli meşhur şairlerindendir.

Nâyî Osman dede'ye ait olan aşağıda paylaştığımız şiiri çok önemlidir ve Uşşak Mevlevî Ayininde bulunmaktadır.¹³⁵

*Bak ki şu güneşin feri var evferi var
Zirâ bugünün günler içinde feri var
Hâkilere gökten gelir ihsâ-ü sada
Der müjde bugün sizlere lütfun veri var*

*Meyhanede aşk kurdu bana hayme-i rânâ
Gördü beni o dilber-i aşk etti mudârâ
O dilber-i ayyân ben ittimse de tâ' kib
O lâhza hemen etti güzel rûyine ihfâ*

4.3.2.12 Sırrı Abdülbakî Dede (ö. 1750)

Sırrı Abdülbakî Dede bir önceki şeyh Nâyî Osman Dede'nin oğlu ve ondan önce de posta oturan Gavsî Ahmed Dede'nin torunu'dur. Kendisi yirmi yaşında Galata Mevlevîhânesi ne Şeyh olmuştur. Bu noktada artık Konya Çelebilerinin etkisinin şeyh atamasında kalmadığını ve bir Mevlevî ailesi kuşağının babası ve kendisi zamanında başladığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda kendi kızı da daha sonra Yenikap Dergâhı postnişi Ebubekir Dede ile evlenmiş ve bu evlilikten de Şeyh Ali Nutki, Abdülbaki Nasr Dede ve Abdürrahim Dede'ler dünyaya gelmiş¹³⁶ sonrasında bu dedeler şeyh olarak Yenikapı Mevlevîhane'sinde meşihât makamında bulunmuşlardır.

Sırrı Abdülbaki Dede 1730 yılında şeyh olarak atandığından itibaren ölümüne dek bu makamda yirmi bir yıl görev yapmıştır.

4.3.2.13 Mehmed Şemseddin Dede (ö. 1760)

Kendisi bu görevi Yenikapı Mevlevîhâne'sinde postnişinliğiyle birlikte devam etmiş ve yaklaşık on yıl kadar sürdürmüştür. Şeyh Şemseddin Dede hac yapmak üzere çıktığı

¹³⁵ Server Dayıoğlu, a.g.e., s.78.

¹³⁶ Server Dayıoğlu, Galata Mevlevihanesi, s. 78-79.

yolculuk esnasında vefat etse de her iki tekke ailesinin üyeleri tarafından yönetilmeye devam etmiştir.¹³⁷

4.3.2.14 İsa Dede (ö.1771)

Ağabeyi Şemseddin Dede'nin Hac vazifesi nedeniyle Hicaz'a yaptığı yolculuk esnasında vefat etmesi üzerine Mevlevîhâne'ye şeyh olarak atanmıştır. Kendisi öncesinde de kadılık vazifesindeydi. Devrinde Mevlevîhâne çıkan bir yangında yanması üzerine Sultan Mustafa tarafından tekke tekrar yaptırılmıştır.

Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne* 'sinde düşülen kayıt ise şöyledir:

Meslek-i Kuzâtı terk ile biraderi Muhammed Şemsettin Efendi yerine seccâdenişin oldu. Onbir sene meşihatı vardır. Bu esnada Mevlevîhâen yandı (1179/1765-66) Sultan Mustafa Hân-ı sâlis ihya eyledi. İsâ Efendi, 1185/(1771-72) irtihâl-i dâr-ı nâm eyledi.

138

4.3.2.15 Şeyh Selim Dede (ö.1777)

Selim Dede İsâ Dede'nin eniştesi¹³⁹ ve Safi Musa Dede'nin damadı'dır.¹⁴⁰ Altı sene şeyhliğinin ardından posta oğlu oturmuştur.

4.3.2.16 Mehmet Sadık Dede (ö. 1778)

Babasının ölümü üzerine Şeyhliğini yaptığı Kasımpaşa Mevlevîhânesinin meşihatını kardeşi Musa Dede'ye bırakarak Galata Mevlevîhânesi şeyhliğine geçse de bir yıl kadar sonra hastalık üzerine vefat etmiştir.¹⁴¹

¹³⁷ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 67.

¹³⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ 5*, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, s. 182.

¹³⁹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ 5*, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, S.96, Kitabevi, İstanbul.

¹⁴⁰ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 67.

¹⁴¹ Sezai Küçük, a.g.e., s. 68.

4.3.2.17 Çelebi Abdülkâdir Dede (Meşîhatinin kaldırılması¹⁴²1780)

Hakkında Sefinei- Evliya’da Mısır Mevlevî şeyhi olduğu belirtilmektedir.¹⁴³

4.3.2.18 Hüseyin Dede (ö.1782)

Konya Merkez âsitâne aşçıbaşıyken Çelebi Abdülkâdir Dede’nin meşîhatinin kaldırılması üzerine posta oturmuş ve bu görevde dört sene bulunmuştur. Vefatının ardından ise yine türbede gömülmüştür¹⁴⁴

4.3.2.19 Bakkalzâde Ali Dede Efendi (Meşîhati Terk’i 1786)

Yaklaşık üç yıl kadat Galata Mevlevîhânesi postunda oturduktan sonra bilinmeyen bir nedenle görevinden alınmıştır.¹⁴⁵

4.3.2.20 Şeyh Nûman Bey (Meşîhatinin Kaldırılması 1790)

Yaklaşık üç yıl kadar Galata Mevlevîhâne’sinde şeyhlik yapan Nûman Dede sonrasında görevinden sebebi bilinmeyen bir durum üzere azl edilmiş kendisi de Üsküdar’da bulunan evini yeni eklemeler ile bir Mevlevî dergâhına çevirerek bir vakf kurmuştur.

4.3.2.21 Gâlib Mehmed Esad Dede (Şeyh Gâlib) (ö.1799)

Mehmed Esad Dede ya da bilinen adıyla Şeyh Gâlib, gerek Galata Mevlevîhâne’sinin gerekse Türk Edebiyat tarihinde çok ayrı bir yeri vardır. Kendisi İstanbul’da Yenikapı Mevlevî Dergâhı yakınlarında günümüz Mevlânâkapı semtinde doğduğu belirtilmektedir. Annesi Emine Hanım ve babası da bir Mevlevî dervîşi olan Mustafa Reşit Efendi’nin şair

¹⁴² Sezai Küçük, a.g.e., s. 70.

¹⁴³ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* 5, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, s.183.

¹⁴⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, a.g.e., s. 183.

¹⁴⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, a.g.e., s.183.

ve bilgindir.¹⁴⁶ Babası'nın Mevlevîlikte ileri mertebeleri çıktığı düşünölmekte ve kabri Galata Mevlevîhâne'sindedir.¹⁴⁷ Aynı zamanda Divan Edebiyatının son büyük şairidir.¹⁴⁸

Şeyh Galib ilk eğitimini babasından aldı ve kendisine çok büyük sevgi beslediğı şu beyitinde daha iyi anlamaktayız¹⁴⁹:

*Peyrev oldum ben de Gâlib vâlid-i zi-şânıma
Küm duâ vü medhi hem farz u hem elzemdir bize
Mustafâ nâm u Reşîd ü mürşid-i üstâd-ı küll
Her nigah-ı himmeti iksir-i a'zamdır bize
Farkımızda sâyesin Allâh memdûd eylesin
Âlem ancak zât-ı vâlâsıyla âlemdir bize*

Şeyh Gâlib ilk terbiye ve Mevlevî adabı, kültürüyle ilgili eğitimi babasından almıştır¹⁵⁰. Ayrıca devrinde önemli bir Farsça üstadı olarak tanınan Neşet Süleyman Efendi'ye intisâb ederek eğitimine onunla devam ettiğı ondan Mesnevî okumaları ve eğitimi aldığını, kendisinde olan şiir zevkini kuvvetlendirdiğini anlıyoruz¹⁵¹ Ayrıca yine Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Dede'den de eğitim almış gözökmektedir.

Önceleri şiirlerinde sadece Es'ad mâhlasını kullanan şair zaman içerisinde Gâlib mahlasını kullanmaya başladığını eserlerinden anlıyoruz.¹⁵² Şeyh Gâlib yirmi altı yaşında önceden Hüsn-ü Aşk'ı yazdığını görmekteyiz.

Şair kısa bir süre sonra Konya'ya Ebubekir Çelebi'nin yanına giderek merkez âsitane'de yani Mevlânâ dergâhında çile çıkarmaya başlamış daha sonra İstanbul'a dönerek çile'sinin kalan kısmını Yenikapı Mevlevîhânesin'de çıkardığını görmekteyiz. Bu noktada Şeyh Galib'in bu seyahati anne ve babasının isteğı dışında gerçekleştirdiğı yine Ebubekir Çelebinin'de teşvikleriyle İstanbul'a Yenikapı Mevlevîhâne'sine döndüğünü görmekteyiz.¹⁵³ Çilesini bitirdek'ten sonra Gâlib'in Sötlüce'de Mevlevî büyüklerinden Yusuf Sineçak'ın kabrini gören bir ev de münzevi hayatı yaşayarak yeni eserlerini

¹⁴⁶ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri* s.215

¹⁴⁷ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevîhanesi*, s.79

¹⁴⁸ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri* s.217.

¹⁴⁹ Naci Okcu, *Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliğı, Eserleri, Şiirlerinin Umûmi Tahlili* TDV., Ankara, 2011, s. 9

¹⁵⁰ Handan Dizdarzade, a.g.e., s. 220.

¹⁵¹ Naci Okcu, *Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliğı, Eserleri, Şiirlerinin Umûmi Tahlili*, s.11

¹⁵² Naci Okcu, a.g.e., s. 11.

¹⁵³ Naci Okcu, *Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliğı, Eserleri, Şiirlerinin Umûmi Tahlili* S. 12

yazmıştır.¹⁵⁴ Bu süreç zarfında yazdığı eserlerinden biri yine bu Mevlevî büyüğüne ait (Cezire-i Mesnevî) bir esere şerh yazmak olmuştur.

Bu süre içersin da tahta çıkan III. Selim artık devrin sanat ve tasavvuf çevrelerince çok iyi tanınan bu şaire ilgi göstermiş ve dost olmuştur. III. Selim'in sanatın özellikle şiir ve musiki yönüne çok büyük ilgi ve sevgi duyduğu aynı zamanda Mevlevîliği de çok sevdiği düşünüldüğünde bu ilgi ve dostluk daha iyi anlaşılmaktadır. Sultan ayrıca şair ve devrinin en büyük bestekarlarından. Sultan Selim'in kendisinin de pek çok günümüze kalan bestesi olmuş ayrıca başta tekke-dini musiki olmak üzere pek çok Türk Musikisi eserinin kayıt altına alınmasını teşvik etmiş, günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Süreç içerisinde görevinden azl edilen Numan Dede yerine atanan Abdullah Dede'de İstanbul'a gelirken yolda vefat etmesi üzerine belki padişah ile yakınlığının da etkisiyle Mehmed Çelebi tarafından Galata Mevlevîhânesine meşihat makamına atanmıştır.¹⁵⁵

Padişah tarafından Şeyh Gâlib'in divanı o devir için önemli bir bedelle üç bin lira ödeyerek yazılması, tezhip ve ciltletilmesini sağlamıştır. Şeyh Gâlib'in Sultan ile olan yakınlığını ve Sultan Selim'in kendisine duyduğu sevgi ve muhabbeti anlatmak için aşağıda vereceğimiz Hüseyin Vassaf'ın Sefinesinden aldığımız ve Sultan ile Şeyh arasında geçtiği söylenen konuşma güzel bir örnektir;

Sultan Selîm-i sâlis Şeyh Gâlib' e mutekid ve eş'ârına dil-rûbude idi. Saraydan Mevlevîhâne'ye gelirdi. Burada İskender Paşa Kütüphânesi vardır: orada buluşurlar imiş. Bir gün kemâl-i samimiyet-i muhabbetinden, Şeyh Gâlib'in dizine başını koymuş, o da menâkıb-ı Hz. Pîr'den bahs ediyormuş. Selîm-i sâlis, "Hz. Mevlânâ'nın zâmanımızda da cârî bir kerameti varmıdır? Diye sorunca "Aman pâdişâhım! Hiç şübhe etme, koca bir halife-i rûy-i zemîm, Cenâb-ı Mevlânâ'nın miskin bir dervişinin dizine başını koymuş, bından büyük bir kerâmet-i câriye olur mu!" demesi Selim-i sâlisi ağlatmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 71

¹⁵⁵ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s.71; Bu atama ile ilgili olarak bu düşence de başka kaynaklarda bulunmaktadır. Bkz. ¹⁵⁵ Okcu, Naci, "Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmi Tahlîli" S.13, TDV., Ankara, 2011.

¹⁵⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ 5*, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, s. 160.

Şeyh Gâlib'in dini tavrını konusunda ise şu diziler ise kendisinin daha önce de belirttiğimiz Mevlevîliğin iki kolundan Kalendarî meşrep dervişlerden olduğu izlenimini açıkça uyandırmaktadır;¹⁵⁷

*İkrârımıza ser veririz ahde kaviyiz
Biz Şâh-ı velayet kuluyuz hem Aleviyiz*

Sultan Selim ile şeyhin yakınlığı daha öncede değindiğimiz üzere Sultan'ın çok sık olarak Galata Mevlevîhânesine gelmesine ve Mevlevîhâneyi maddi ve manevi desteklemesine yol açmıştır. Bu noktada devlet ile olan yakınlık Mevlevîler'in ve özelde de İstanbul Mevlevîliği ve Mevlevîhânelerinin de devlet ve yöneticilerden destek almasını sağlamaktaydı. Sultan Selim zamanında Mevlevîhâne'nin tamiri için kendisinden yardım istemek maksadıyla yazdığı dilekçeye eklediği şu kasidesi tekke devlet ricâli ilişkileri açısından dikkat çekici bir örnektir;

1. *Gönül bir beyt-i mâ'mûr u safâdır aşk mi'mârı
Yâtır ammâ ki şimdi başka bâmı başka dîvârı*
2. *Şikest olmuş kederden öyle bir âyîne-i esrâr
Ederken gıpta-keş_ sûret-gerân-ı Çin ü Ferhârı*
3. *Rasâdgâh-ı Aristodan nümûdâr olmuş ol hâne
Ki yanî seyr eder sükkânı seyr-i çarh-ı devvârı*
4. *Bulunmâz zîr-i sakf-ı âsumânda böyle vîrâne
Serâser Müşterîdir Zühredir gülmîh ü mismârı*
5. *O rütbe hurdekâr oymuş ki kirmân tahta-i ferşin
Eder pür-neng ü noksân dest-i Fahri-i makaskârı*
6. *Ne vîrân dîde-i ehl-i basîretidir ana revzen
Aceb mi ankebûtî perdelerden olsa âstârı*
7. *Hâbâb-asâ giderdi seyl ile deryâ'ya bî-şübhe
Eger sûrâhlarından olmâsaydı menfez-i cârî*
8. *Edip te'sîr hakkâ sohbeti uşşâk-ı bî-nâmın
Tamâm ermiş fenayâ kalmâmış hestinin âsârı*

¹⁵⁷ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 73; Osmanlı'nın geç döneminde bile Sünni Hanefi bir devlet içerisinde önemli ve devlete en yakın durumda bulunan bir şeyhin Kalendar meşreb olması problem yaratmaması ayrıca önemli bir konu olduğunu düşünmekteyiz. Bu konuya ilk dikkat çeken ise görebildiğimiz kadarıyla Abdülbâki Gölpınarlı'dır (Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik)

9. Olur nây u kudûmün nağmesinden ditreyip raksân
Velî işâ-yı esrârından eyler hi _hiştendârî
10. Telâşım şimdi dâim kesret-i bârândandır hep
Meger vîrân binâya bâr olmuş râhmet-i Bârî
11. Serâser yâycı dükkânına dönmüş zîr ü bâlâsı
Egilmiş bir târâfdan kalmâmış bir cây-ı hem vâri
12. Gelip mevt-i irâdî "İhn-i menfûş" etmiş eczâsın
Hüveydâ her yanında "Tâmettül-Kübrâ"nın âsârı
13. Çürük kettâne dönmüş tahtalar bir rütbe kim gâhî
Verir seylâba râhtin mâhtâbın tâb-ı envârı
14. Kolaylanmış kâbûl-i hüsn-i ta'mîr etmege zîrâ
Delikler var ki muhtâc eylemez girbâle neccârı
15. Ser-i engüşt ile mânend-i peşşe hedmi mümkindir
Bıraksın çîre-dest üstâdlar tîşeyle minşârı
16. Nukûş-ı hendesînden müstakîmin gayri hep mevcûd
Mu'avvecler mukavveslerle memlû tâk u dîvâr"
17. Dedim âyâ nedendir böyle vîrâne kaldığı çokdan
Olurken mânzar-ı ayn-ı hidîvânı keremkârı
18. Dedi peyk-i beşâret sâhibîn gözlerdi ol mâ'bed
Açıp revzenleri dest-i du'âyı çeşm-i bîdârı
19. Rükû-ı dâimîden sonra etmek idi maksûdu
Du'â-yı devlet-i şâhenşehîde böyle ezkârı
20. Cenâb-ı Han Selîm-i mâ'delet-güster ki devrinde
Olur tanzîm dehrin çok bîna-yı na-be hencârı
21. O şâh-ı mürtezâ-heybet ki birden müstezâd eyler
Kemâl-i lutf-ı tâb'ı nice beyt-i sâ'b u düşvârı
22. O hurşîd- i celâlet ki tûlu'u verdi âfâka
Peyâm-ı Kâhramânı dâsitân-ı zûr-ı Kerrârı
23. Bu sıdk u niyyet ü ikbâl ü himmet anda kim vardır
Eder elbette munzam mülk-i Rûmâ Rûs u Bulgârı
24. Gönülden etmiş idim tali'-i vâlâsı n istihrâc
Ben asla söylemem kavî-i nücûmu remz-i ceffâr"

25. *Neler yapsa gerek seyr eyle Allâh ömrler versin
Muradı dîne davet eylemekdir çarh-ı gaddâr"*
26. *Şehenşâha peygamber-mesnedâ sensin o server kim
Gelir her yüzde bir İslâma etmekçün meded-kârı*
27. *Gubâr-ı sümm-i rahşından çekerler kuhl-ı mâksudu
Sipîhr-i izz ü şânın sâbâtânı heft-seyyârı*
28. *Cihânda hâb u râhat kalmamışdı belki rû'yâda
Görenler zıll-ı memdûdunda gördü baht-ı didârı*
29. *Şeb-i hecr âhir oldu gün yüzün gördük bihamdillâh
Sâbâh-ı vuslatın oldu nümâyân neşr-i envârı*
30. *Süleymân-ı zamân olduğun izhâr etdîn âfâka
Edip rû-pûş_ kâbr-i pîri yani Monlâ Hünkârı*
31. *Biraz fahriye etsin sonra hatm edip duâ kılsın
Eğer me'zûn edersen Gâlib-i bî-tâb u nâ-çâr"*
32. *Muhâl add eylemişlerken gazelde _şâirân-ı Rûm
Ben îcâd edeyim ol şevketâne târz-ı eş'ârı*
33. *Kasîde semtin ihyâ etmedir sâyende maksûdu
Ferâmuş etdirem şâirlere Urfî-i sehhârı*
34. *Pey-â-pey tehniyetler nice târîhi meserretler
Edem inşâki etsin gıta-keş yâran sitemkârı*
35. *Selâset tavrını bir rütbe icrâ eylesin hâmem
Ki kalsun âb-ı Hızrın ezberinde hüsn-i reftâr"*
36. *Hemân Allâh efendim ömrün efzûn eylesin efzûn
Olur bir gün nümâyân edilen dâvâtın âsârı*

Şeyh Gâlib'le birlikte müridi ve arkadaşı Esrar Dede'de Mevlevîliğin bu yüzyılında Divân şiirinin son temsilcilerinden olmuş, Galata Mevlevîhânesindeki başta şiirlerinin yer aldığı Divanı olmak üzere hüccresinde önemli eserlerini yazmış ve henüz en üretken yaşında genç bir yaşta kırk dokuz yaşında vefat etmiştir. Şiirlerinde ise "Esrar" mahlasını tercih etmiştir.

Vefatı ile ilgili dostu ve şehyi Gâlib'in şu şiiri mezar taşına da kazınmıştır:¹⁵⁸

¹⁵⁸Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, s. 76.

*Esrar Dede çileyi hatm ettiği dem
Sır oldu serin hırkâ-i tabûta çekip
Gâlib dedi târihin efsûs efsûs
Hemdemlerini hayran kodu Esrâr göçüp*

Şeyh Gâlib'in yukarıda paylaştığımız ve Sultan III. Selim' e harap hale gelen Mevlevîhâne için yazdığı yardım dilekçesine eklediği bu güzel divân edebiyatının son örneklerinden olan kaside zaten şair ve musiki şinas olan padişahın çok büyük beğenisini kazanır. Mevlevîhâne esaslı bir onarımdan geçer bu dönemde semahâne tamamiyle yenilenmiş derviş hücreleri tekrar bakımı yapılarak semahâneye de bir Hünkâr Mahfili de eklenmiştir.

Genel de Mevlevîlik tarihine baktığımızda beylikler dönemi de dahil olmak üzere Mevlevîlerin bağlı bulundukları bölge de beylik ve devletle uyum içerisinde olduğu ya da en azından dışarıya farklı düşünceleri aksettirmediği Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi zamanından beri görülmektedir. Bununla beraber tarikat özellikle merkezde Bostan Çelebi ve Galata da Ankaravî ile birlikte devletin mezhep politikaları da dahil olmak üzere devleti ve yöneticilerini destekleyen adeta resmi bir tarikat hüviyetine geçmiştir. İstanbul Mevlevî şeyhleri öncelikle Şeyh Gâlib olmak üzere devlet erkânı ile yenilik hareketleri başta olmak üzere bir uyum içinde hareket ederek toplum önünde devlet ve hanedanın politikalarını desteklemişlerdir. Bu noktada şeyh Galib, Sultanın yeni kurduğu Nizam-ı Cedîd denilen yeni batılı tarz da ordu'yu şiirlerinde de ele alması buna güzel bir örnektir. Bu ordu şeyhin şiirlerinde “Nîzam-ı Nev” diye geçer.¹⁵⁹ İstanbul'daki şeyhlerden yenilik hareketleri tam destek alırken Konya'da merkez tekke'nin yenileşme politikalarına uzak hatta aleyhte bir tutum alarak düşmanca tavır gösterdiği (Mehmed Emin Çelebi Konya'da müftü ile birlikte Nizam-ı Cedide karşı bir politik tavır sergilemekteydi¹⁶⁰) zaman zaman görülmüştür. Bu durum İstanbul Mevlevîliğinin Konya'dan bağımsız politikalarına iyi bir örnektir.

¹⁵⁹ Cem Dilçin, *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000, s. 460; Şair Şeyh şiirlerinde çok sevdiği Sultan III. Selim'in yenilikçi yönüne ayrıca ve ona özel olmak üzere vurgu yapmaktadır. Gerçekten köken olarak doğulu yani İran-Türkik köklere sahip olan ve tüm tarikatlere göre Mevlevîler yeni batılı politikalara İstanbul'da post nişinler de olmak üzere tam destek vermişlerdir. Bu destek o kadar ki Mevlevî musikisi heyeti olan mutrib heyetine batılı müzik aletlerini (Keman, piyano vb.) de yer vermiştir. Bu durum bize tarikatın güzel ve estetik olan şeylere bakışlarını ve yaklaşımlarını göstermek için güzel bir örnektir.

¹⁶⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2006, s. 250.

Yukarı da da değindiğimiz üzere özelde Şeyh Gâlib ve genelde tüm İstanbul Mevlevî şeyhleri ve aileleri bu zamanda Konya ile alenen olmasa da bir rekabete girdiği ve İstanbul Mevlevîliğinin köklü ailesinin ilk kuşağına mensup Ali Nutki Dede¹⁶¹ gibi iktidarın yakınında saf tutan Şeyh Gâlib 1799 yılında vefat ederek dergâh içerisinde çok sevdiği İsmail Rûsuhî Ankaravî'nin ayak ucuna defn edilmiştir. Bu çok yetenekli ve halk ve devlet ricali tarafından sevilen Şeyh özellikle Galata dergâhının yıldızını parlatmış ve devletin zor ve yenilik hareketleriyle geçen bu yüzyılında ülkenin tekke kültürü anlamında da bahsettiğimiz üzere sadece doğuya değil batıya da bakan yüzü ve sentezi olmuştur.

4.3.2.22 Mehmed Ruhî Dede (ö. 1810)

Yaklaşık meşîhatte 11 yıl kalan bu şeyh'in zamanında İstanbul politik olarak adeta kaynamış, özellikle yeniçerilerin isyan ve bozgunculuğu nedeniyle (Kabakçı Mustafa isyanı) Sultan III. Selim'in tahttan indirilerek kısa bir süre sonra şehit edilmiş ayrıca İstanbul'un asayişi de bozularak şehirde huzur ve düzen kalmamıştır. Özellikle çok sevilen ve kendisi de Mevlevî olduğu gibi her konuda Mevlevîleri de destekleyen büyük bir hükümdarın desteğindende mahrum kalan Mevlevîlerin üzüntüsü de büyük olmuştur.

Bununla beraber en küçük devlet memurundan pek çok ileri gelen devlet yetkilisine kadar birçok kişinin tarikatın mensubu ya da muhibbi olduğu ve alenen yenilikleri ve Sultan III: Selim'i desteklemelerine rağmen İstanbul Mevlevîhâneleri bu isyanlarda maddi bir zarara uğramamıştır. Bizim açımızdan bu şeyhin önemi ayrıca kendisinin zamanında arakiyye ve sikke giyen yani Mevlevî olan kişilerin kayıtlarını tutmasıdır. Bu noktada kayıtlar incelendiğinde bu Mevlevîlerin çoğunun devlet ricalinden ve saray çevresi, halkı ve hizmetlileri olduğu görülmektedir.¹⁶²

¹⁶¹ Ekrem Işın, *Saltanatın Devişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik*, s. 35.

¹⁶² Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri*, C.I, s. 79.

4.3.2.23 Mahmud Ümit Dede (ö.1818)

Aslen Trablus ahalisinden olan bu zat Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Yusuf Dede'nin damadı olmuştur.¹⁶³ Kayınpederi'nin vefatı üzerine Beşiktaş Mevlevîhânesine şeyhliğe geçtikten sonra uzun olmayan bir sürede yaklaşık iki sene sonra vefat etmiştir.

Zamanında devrin hükümdarı Sultan Mahmud'a yazdığı arıza kabul edilerek dergâh tamamen elden geçerek tamir edilmiş ayrıca meydan hücreleri yanına ¹⁶⁴ yeni hücreler eklenerek yaklaşık bir yıl (1815-1816)'da açılışı yapılmıştır.

4.3.2.24 Mehmed Kudretullah Dede (ö.1871)

Galata Mevlevîhânesinin bilinen oğlu Mehmed Atâullah Dede ile birlikte ünlü şeyhlerinden biridir. Tüm XIX. yy.'ın büyük bölümünde Galata Meşîhatını üstlenmiştir. Amcasının oğlu Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ali Nutkî Dede'nin terbiye ve gözetiminde çok iyi bir eğitim alarak yetişmiştir. *Galata Mevlevîhânesi'nde ellialtı sene seccâde-pîrayı-meşîhât*¹⁶⁵ yaparak en uzun süre meşîhat makamında bulunan şeyh olmuştur. Babası Yenikapı Mevlevîhânesi aşçıbaşı Sahih Ahmed Dede'dir. Dolayısıyla köklü bir Mevlevî aile geleneğine sahiptir. Galata Mevlevîhânesine şeyh olmasında devrin önemli devlet adamlarından olan kethüda Halet Efendinin etkisi olduğu kaynaklarda da geçmektedir.

Mehmed Kudretullah Dede meşîhatı zamanında Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketlerinin tekrar hızlanmaya başladığı özellikle Yeniçeri Ocağının kaldırılması sonrasında adeta ocak ile bütünleşmiş durumda bulunan Bektaşiliğin kaldırılması gibi bir durumun tartışıldığı (1826,2 Zilhicce) toplantısında bulunan şeyhlerden biridir. Dolayısıyla bu tarikatın kapatılması kararlarında katkısı olduğu söylenebilir.¹⁶⁶ Bağlı bulunduğu Ebubekir Dede Ailesinin bir üyesi olması sebebiyle özellikle Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleriyle birlikte artık oldukça nüfuzlu bir İstanbul Mevlevî Ailesi dönemine İstanbul'da yaşandığı söylenebilir.

¹⁶³ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 221.

¹⁶⁴ Sezai Küçük, a.g.e., s. 80.

¹⁶⁵ Osanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* 5, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, s. 183.

¹⁶⁶ Sezai Küçük, *“İstanbul Mevlevîhaneleri c.I”*, S. 81.

Günümüz Galata Mevlevîhâne'sinin yapılarının önemli bir kısmı yaşadığı dönem İstanbul Mevlevîliğinin özelde de Galata Mevlevîhâne'sinin adeta hamîsi olan Halet Efendi tarafından ya da onun desteğiyle devlet tarafından yaptırılmıştır. Mevlevîhâne Kudretullah Dede zamanında yaşadığı bir yangın sonrasında kısmen zarar görmüşse de (Matbâh, Mescid ve dokuz adet derviş hücresi)¹⁶⁷ Sultan Mahmud tarafından gerekli tamirat yaptırılmıştır. Bununla beraber bu tadilat ekonomik sebepler nedeniyle oldukça uzamış. Bunun üzerine Kutretullah Dede'nin sadâret makamına yazdığı 1828 tarihli arzuhalde yangından sonra dört yıl geçmesine rağmen hala herhangi bir inşaat faaliyetine başlanmadığını hatta dört yıl önce verilen çadırların tabiat şartları nedeniyle eskidiği belirtilerek yardım talep edilmektedir.¹⁶⁸

Mevlevîhânenin Sultan Mahmud tarafından 1835 tarihinde gerçekleştirilen onarımı sonrasında caddeye bakan Taç Kapı üzerine yazılan onarım kitabesi Yeserizâde Mustafa İzzet tarafından yazılmış ortasında” II. Mahmud bin Abdülhamit el muzaffer daima.” şeklinde ve talik hatla sultanın tuğrası vardır. Tuğranın sol ve sağ taraflarına beşer mısra şeklinde yazılmış olan kitabesi şöyledir;¹⁶⁹

*Himmet-i Mahmud Han bu dergehi
Eyledi âbâd şevketle heman
Saye-i adline ma'mûr olmada
Sû-be-Sû hep cilde-gah-i âşık-ân-âşıkân
Hakk Taâlâ eylesün dâveri
Böyle çok hayre muvaffak her zaman
Bir hesabda düştü ma'nâ lafz ile
Beyt-i tarihin Lebib etti beyan*

*Yaptı bu dergah-ı zibâ-yı cedîd
Binikiyüzellide Mahmud Han
Sene 1250¹⁷⁰*

Kudretullah Dede 1871 yılında vefat ederek koruyucu ve destekleyicisi olan Halet Efendi'nin yanına defin olunmuştur¹⁷¹.

¹⁶⁷ Sezai, Küçük, “İstanbul Mevlevîhâneleri c.I”, S. 81

¹⁶⁸ Server Dayıoğlu, “Galata Mevlevihanesi” S.60.

¹⁶⁹ Server Dayıoğlu, “Galata Mevlevihanesi” S.60.

¹⁷⁰ Server Dayıoğlu, “Galata Mevlevihanesi”, s. 60.

¹⁷¹ Server Dayıoğlu, a.g.e., s. 84.

4.3.2.25 Şeyh Mehmed Ataullah Dede (ö.1910)

Şeyh Mehmet Kudretullah Dede'nin oğludur. Kırk sene kadar Galata Mevlevîhânesi meşîhatinde bulunmuştur.¹⁷² Kendisi Galata Mevlevîhânesinde Ebu Bekir Dede sülalesinin son temsilcisidir.¹⁷³ Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren Mevlevîhâne tamamiyle yabancı elçilikler, oteller ve ağırlıkta yabancıların yaşadığı bir bölge içinde kalması elbette bu tekke de yaşayan kişilerin batılı ülkelerin insanlarıyla daha sıkı bir iletişim içinde olmalarına yol açmıştır.¹⁷⁴ Bununla beraber dönerek sema eden dervişler batılıların da oldukça ilgisini çekmekte ve tekke yabancılar tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir.¹⁷⁵ Galata da ilk ve orta öğrenimini tamamlayan Mehmed Atâullah Dede, Bayezid Camii'nde devrin ulemasıyla birlikte dini ilimler öğrenmeye başladı ve aynı zamanda batı felsefe, edebiyat ve müziği ve dili üzerine ¹⁷⁶ eğitim aldı. Fransızca ve Almancayı iyi biliyordu. Aynı zamanda Mevlevî sanatları ve müziği üzerine de eğitim alarak özellikle “ud” üzerine kendini geliştirdi.¹⁷⁷ Şeyh aynı zamanda iyi bir hattat'dır. Mehmed Ziya'ya göre hem diğer dervîşân'ın hemde batılılar tarafından oldukça sevilen bir şeyh'dir.¹⁷⁸ Diğer yandan iyi bir kitap koleksiyoncusuydu. Özellikle çok sevdiği felsefe (Comte, Durkheim) ve Geometri üzerine kitapları satın alıyor, aynı zamanda nadir ve değerli el yazmaları ve matbu eserleri topladığını Mehmed Ziya ve Mahmud Kemal İnal'dan öğrenmekteyiz.¹⁷⁹

Atâullah Dede ile ilgili önemli bir ayrıntıda Şeyh'in Mason olduğudur. Şeyhin gerek tekkenin bulunduğu daha önce ifade ettiğimiz bölgenin batılılar ile çevrili olması gerekse yabancı çevresi sayesinde her kesimden insanla iletişim halinde olması bunda etkili olmuş olabilir. Dede'nin İngiliz Büyük Locası'nın Bulwer Loca'sında tekris edilmiştir.¹⁸⁰ Tekris edildiğinde yaşının yirmi altı olduğunu loca kayıtlarından biliyoruz.¹⁸¹ Elbette bu dönemde

¹⁷² Handan Dizdarzade “*İstanbul Mevlevîhaneleri*” s. 226.

¹⁷³ Handan Dizdarzade, a.g.e., s. 226.

¹⁷⁴ Handan Dizdarzade, a.g.e., s. 226.

¹⁷⁵ Ekrem Işın, *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı*, s. 59.

¹⁷⁶ Ekrem Işın, a.g.e., s. 61.

¹⁷⁷ Ekrem Işın, a.g.e., s. 59.

¹⁷⁸ Ekrem Işın, a.g.e., s. 562.

¹⁷⁹ Ekrem Işın, a.g.e., s. 59.

¹⁸⁰ Ekrem Işın, *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı*, s. 64; Yazar bu bölümde Şeyhin bağlı bulunduğu Anglo Sakson kökenli (Ve muhtemelen İskoç Riti kullanılmaktadır.) masonluğunun Tanrı inancını koruduğunu ve Fransız Mason locasından bu noktada özellikle ayrıldığını belirtme gereğini duymuştur. Yazar bu bilgiyi bir İslam Tarikatının şeyhi olan Atâullah Dede'nin masonluğunu anlatırken özellikle paylaşmıştır.

¹⁸¹ Ekrem Işın, *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı*, s. 64.

sadece Atâullah Dede değil diğer pek çok Osmanlı toplumunda ileri gelen kişilerin bu localarda özellikle yabancılarla bir arada olduğunu aynı zamanda bu yıllarda Galata Mevlevîhânesinin de yabancılar ile Osmanlı aydınlarının buluşma yeri olduğunu¹⁸² söyleyebiliriz.

Pek çok kişi tarafında çok sevilen Şeyh vefatının ardından babasının defn edildiği türbeye gömülmüştür.¹⁸³

4.3.2.26 Ahmet Celâleddin Dede (Meşihatının Son Verilmesi 1925)

Babası Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmi Dede'dir. Babasının meşihati nedeniyle bir süre Mısır'da da yaşayan Dede aynı zamanda Musiki ile de yakından ilgilenerek Ney üflemiştir.¹⁸⁴ Galata Mevlevîhânesi şeyhi Atâullah Dede'nin mesnevihanlığını da yapmıştır.¹⁸⁵

Dede'nin vefatı üzerine Mevlevîhâne'nin son şeyhi olarak atanmıştır. Tekkelerin 1925'de kapanmasına kadar bu görevde kalmıştır.

4.4 BATILILAŞMA SÜRECİNDE İSTANBUL MEVLEVÎHÂNELERİ VE DEVLET TEKKE MÜNASEBETLERİ

Yukarıda da gerek Galata gerekse Yenikapı Mevlevîhânelerinin yenileme ve imar faaliyetlerinde de görüldüğü ve anlatmaya çalıştığımız üzere özellikle XVIII. yüzyıl ikinci yarısı ve tüm XIX. yy. boyunca (ve Osmanlı Devleti tarih sahnesinde çekilene kadar) bu tarikatın İstanbul tekkeleri de başta olmak üzere tüm Mevlevî tekkelerinin maddi manevi başta muhibbi Sultanlar ve hanım sultanlar olmak üzere devlet ileri gelenleri tarafından desteklendiği, özel ilgi gösterildiği, devletin imkanlarına göre vakıflarının da korunduğu yani adeta devletin resmi tarikatı olduğu görülmektedir.

¹⁸² Ekrem Işın, a.g.e., s. 65.

¹⁸³ Server Dayıoğlu, "Galata Mevlevihanesi", S.99

¹⁸⁴ Server Dayıoğlu, a.g.e., s. 99.

¹⁸⁵ Server Dayıoğlu, a.g.e., s. 99.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı devletin kurtarılması için Osmanlı Devleti'nde yenileşme, ıslahat ve reform hareketlerinin filizlendiği ve başladığı ileri görüşlü, sultan ve idarecilerin bu anlamda politika ürettikleri bir zaman dilimini kapsamakta. Bu hareketleri özellikle Sultan III. Selim ile başlatmamız gerçekçi ve tarihidir. Sultan III: Selim'in yapmak istediği özellikle ordu'yu modernize ederek eğitim, teçizat ve talim ile çağı yakalamasını sağlamak ve toprak kayıplarını ve devletin yaşadığı gerilemeyi durdurmaaktır. Sultanın bu atılımları maalesef Yeniçeri Ocağının engellemesiyle karşılaşmıştır. Elbette gerek Sultan III. Selim gerekse yerine geçen Sultan II. Mahmud sadece bu tarıkata ve felsefesine olan sevgi ile değil bunun yanın da bir denge unsuru olarak da bu tarikatı bir meşrutiyet aracı olarak görmüşler diye düşünmekteyiz. Bu düşüncemize İstanbul Mevlevî ailelerinin devletin yenilik hareketlerini genelde desteklemesi ve Batılılarla gerçekleştirdikleri uyum ve kültürel sentez iyi bir örnektir. Yine daha önce değindiğimiz üzeri Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede zamanın da da özellikle bu tekke siyasetin içinde aktif olarak üstelik yenilik taraftarı bürokrasi ve paşalar tarafında yer almıştır.

Bu dönem ve sonrasında tekkeller kapanana kadar Mevlevîler daima devletin yanında saf tutmuş ve özellikle İttihat Terakki zamanında ve I. Dünya Savaşı yıllarında da Veled Çelebi (İzbudak) ile bu destek artarak devam etmiştir.

5. İSTANBUL MEVLEVÎLİĞİ VE KÜLTÜR, SANAT.

Osmanlı İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul'da Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler aynı zamanda bir kültür ve sanat okulu ya da eğitim merkezi işlevi de gördüğünü daha önceden belirtmiştik. Her dervişin ilgilendiği ve Mevlevîlikte teşvik edildiği belli sanat dalları bulunmaktaydı. Özellikle Geleneksel Türk Sanatları ve aynı zamanda bu noktada Mevlevî tekkelerinde öğretilen ve öğrenilen sanat dallarına değinmek gerekir. Bu sanat dallarının öğrenilmesin de bazen devlet adamlarının dolayısıyla devletin özellikle maddi olarak katkı ve yönlendirmesi de bulunmaktaydı. Ayrıca şehirde edebiyat çevrelerinin toplandığı yerler olarak Mevlevîhâneler önemli bir konumdadır. Burada Mevlevî şairler sayesinde Divan şiirini ve Mevlevî şiiri de birbirini geliştiren ve tamamlayan ayrılmaz iki parça olmuştur¹⁸⁶.

Mevlevîliğin felsefesi ve öğretisi gereği Mevlevîhâneler bir eğitim ve öğretim merkezi işlevi görmüş, buralarda yetiştirilen kişiler güzel sanatların yeteneklerine göre en az bir dalında ustalaşarak meslek sahibi olması esas alınmıştır. İslam'da olan çalışma ve hizmet anlayışı gereği asla boş durulmaması felsefesi Mevlevîliğinde düsturu olduğu görülmektedir.¹⁸⁷

“Bu hizmet anlayışı ile hareket eden Mevlânâ ve Mevlevîler, İslamiyet'in özündeki güzellik ve hoş görüyü yaymak istemiş; bu amaca dayanarak güzel sanatlar kültürüne büyük önem vermişlerdir. Şöyle ki çileye soyunan bir can, çilesini tamamlamak için on sekiz hizmeti görürken diğer taraftan da bu işlerden arta kalan zamanda, sema meşkini öğrenmiştir. Ayrıca canın ilgi alanı tespit edilerek musiki, hat, tezhip, oymacılık, mobilyacılık, saatçilik, tesbihcilik, ahçılık, bahçıvanlık gibi sanat ve zenaat dallarında; Türkçe, Arapça, Farsça, Lâtince, Fransızca, Rumca gibi dillerde; edebiyat, fıkıh, tasavvuf gibi ilim dallarında yetiştirilmiş; Kur'ân-ı Kerim ve Mesnevî okutulmuş, daha sonra da bunların tefsirleri öğretilmiştir. Yani çileye soyunan, eğitimine mutfakta başlayan can, belli bir olgunluğa erişene kadar, dedelerin hücrelerinde ve meydan odasında, eğitimini kesintisiz olarak sürdürmüştür”¹⁸⁸.

Yine bu şehrin sanat hayatına Mevlevîliğin katkısı müzik konusunda da olmuş, Yenikapı ve Galata Mevlevîhâneleri bu konuda öncü, sanatsever ve musikişinasların vazgeçilmez mekanları olmuştur¹⁸⁹. Özellikle başta Dede Efendi ve İtrî olmak üzere bu tekkelerden çok

¹⁸⁶ Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şairler, Son Çağ Yayınları, Ankara 2016, s. 53

¹⁸⁷ Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şairler, a.g.e., s. 59

¹⁸⁸ Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şairler, a.g.e., s. 59

¹⁸⁹ Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şairler, a.g.e., s. 53

sayıda musiki üstadı yetişerek Klasik Türk Sanat Müziğinin gelişmesine ve bugünkü hale gelmesine katkı sağlamışlardır.¹⁹⁰ Özellikle XIX. yüzyıl da pek çok Mevlevî ayini bestelenmiş ve Türk musikisine katkı sağlamıştır.¹⁹¹

5.1 İSTANBUL MEVLEVÎLİĞİ VE EDEBİYAT.

Elbette Mevlevîlik ve sanatın ve özelde edebiyatın bu ilişkisi tarikatın piri kabul edilen Mevlânâ Celâleddin'e kadar gider. Kendisi de şair olan Mevlânâ'nın Mesnevîsi hikayelerden meydana gelen" manzum bir *Kur'ân Tefsiri*"dir.¹⁹² Mevlânâ'nın dost toplantıların da dini ve tasavvufi sohbetler gerçekleştirdiğİ bu sohbetlerde şiir okuduğİ ve hatta raks ettiğİ söylenmektedir.¹⁹³ Bu geleneğİn, yani raks, şiir ve sohbet sayesinde estetik ve sanatla Mevlevîliğİn ilişkisinin ilerleyen zamanlarda artarak devam ettiğİ görölmektedir. Özelde İstanbul Mevlevîliğine baktığımızda ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nin posta geçen yirmi iki şeyhinden on dört tanesi şairdir.¹⁹⁴

İstanbul Mevlevîhâneleri'nden yetişen divan şairleri özellikle III. Murad'dan itibaren daha belirgin olarak saray ve padişahlar tarafından desteklenmiş ve kendileri de şiirle ya da hattatlık gibi güzel sanatların bir dalı ile uğraşan sultanların ilgi ve sevgisine muhatap olmuşlardır. Hatta o kadar ki Divan Edebiyatında ve tarihinde Mevlevî edebiyatının etkisinin ve Mevlevî şair sayısının oldukça fazla olduğunu Galata Mevlevîhâne'sinin önemli ismi ve Şeyh Galib'in yakın arkadaşı ve müridi Esrar Dede'nin tezkiresinde görölebilmektedir.¹⁹⁵ Elbette Mevlevîliğİn felsefesi içinde yer alan cezbe hali, raks, musiki ve şiirin gelişmesinde etkin olduğİ söylenebilir. Şeyh Galib ve Esrar Dede'den başka Galata Mevlevîhânesi'nde; Neyyir Dede, Derviş Uzleti, Şehlâ Meyyal Mehmed Dede, Hemdemi Dede, Derviş Süleyman Mezakî, Fasih Dede, bir şair ve ressam olan Fenni Dede, Taib Dede, aynı zamanda Devlet ricalinde olan Halet Efendi, Leyla Hanım¹⁹⁶ ve Yenikapı Mevlevîhânesinden; Sabûhi Ahmed Dede, Kemal Ahmed Dede, Doğanî Ahmed Dede, İsmetî Mehmed Efendi, aynı zamanda ünlü bir bestekar ve hattat olan Buhûrîzâde

¹⁹⁰ Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevilik Kültürü ve Mevlevî Şairler, a.g.e., s. 53

¹⁹¹ Gölpınarlı, Abdölbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 2006, İnkılap Kitabevi, s. 420

¹⁹² Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevilik Kültürü ve Mevlevî Şairler, a.g.e., s. 45

¹⁹³ Açık Önkaş, Nilgün, a. g. e., s. 44

¹⁹⁴ Açık Önkaş, Nilgün, a. g. e., s. 55

¹⁹⁵ Gölpınarlı, Abdölbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 2006, İnkılap Kitabevi, s.410

¹⁹⁶ Kerametli, Can, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977, Erler Matbaası, s.76-88

Mustafa İtrî Efendi, Naci Ahmed Dede, Nesib Yusuf Dede, Derviş Ahmed Lebib, Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede, Enis Receb Dede, bir hekimde olan Ömer Şifâî Efendi, Safî Musa Dede, Ali Nutkî Dede, bestekar ve Musiki Bilgini’de olan Abdûlbakî Nâsır Dede, Keçecizâde İzzet Molla, bestekarlığıyla da meşhur Abdurrahim Kûnhî Dede, Türk musikisinin ünlü bestekarı, neyzen ve Ser-müezzin’de olan Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi, Ziver Paşa, Münire Hanım, Ahmed Hüsametdin Dede, Mehmed Celâleddin Dede, Derviş Hasan Hüsametdin Dede, Mahmud Râif İsmet Bey, Hasîrîzâde Mehmet Elif Efendi¹⁹⁷, ilk akla gelen ünlü şairler’dir.

Yukarıda belirttiğimiz isimler gerek Yenikapı gerekse Galata Mevlevîhânelerinde yetişen şeyhler, dervişler ve muhipler olup şair olmaları dışında bazıları belirttiğimiz üzere bestekar ve hattat’dırlar. İstanbul Mevlevîlerinden yetişenbu isimler divan edebiyatına katkısının büyük olduğu gibi hatta onlarla ilgili “*Mevleviler, divan edebiyatının kurucularındandır*”¹⁹⁸ tespitini de yapabiliriz.

5.2 İSTANBUL MEVLEVİLİĞİ VE MUSİKİ.

Mevlevîlik ile müziğin daima birlikte anılması esasen Mevlevîlikte sema’nın müzik ile birlikte yapılmasından ileri gelmiştir. Mevlevîlikle adeta özdeşleşen Mevlevî Sema’ına “Mukabele”, “Mukabele-i Şerîfe”¹⁹⁹ denir. Bu noktada Mevlanâ’nın da rebâb çaldığı belirtilmektedir.²⁰⁰ Ayrıca yine Mevlevîlikte “ney” de önemli bir müzik aletidir. “*Mevlanâ’nın Mesnevî’sinin ilk beyitin de “ney” e yer vermesi, sazlıktan koparılan neyi, asıl vatanından ayrılan “ruh” olarak takdim etmesi ve bununla Rabb’ine kavuşmanın hasretini çeken “insan-ı kâmil” i remz etmesi de*”²⁰¹, Mevlevîler açısından “ney” i adeta kutsal bir çalgı olarak görmelerine yol açtığı söylenebilir. Özellikle Ney ve Kudüm Mevlevî saz ve söz heyeti olan mutrîb’da önemli müzik aletleri olup, “*ney ayin boyunca nağmelere eşlik eder ve kudüm ile ise usul tutulurdu*”.²⁰² Diğer önemli müzik aletleri ise

¹⁹⁷ Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi’nin İnsanları*, İstanbul 2012, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 27-254.

¹⁹⁸ Gölpınarlı, Abdûlbaki, a. g. e., s. 409

¹⁹⁹ Açık Önkaş, Nilgün. Klasik Türk Edebiyatında Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şairler, a.g.e., s. 124

²⁰⁰ Gölpınarlı, Abdûlbaki, *Mevlana’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 2006, İnkılap Kitabevi, s.418.

²⁰¹ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 377-378.

²⁰² Gölpınarlı, Abdûlbaki, a. g. e., s. 418.

kudüm, ud, tanbur, kemençe, kanun, zamanla Mevlevî mutribına batı müzik aletleri olan keman, piyano ve viyolonsel de girmiştir.²⁰³

Elbette Sema'ın yani Mevlevî ayinlerinde dervişlerin bir müzik eşliğinde bir vecd ve cezbe halinde ayakta dönmesi ve Allah'a ulaşmaya çalışması'dır. Bir başka ifade ile ve “*sûfilere göre semâ, Hâk'tan gelen ve insanları Hâkk'a çağıran bir mesajdır*”²⁰⁴. Değindiğimiz üzere sema belli bir forma sahip müzik ve söylenen musiki ile birlikte cezbe halidir. “*Semâ, bütün alemlerin Allah huzurundaki devr-i âlemi; gerçek varlığa ulaşma yolunda insanı kendinden geçiren bir cezbe, bir vecd vasıtasıdır*”.²⁰⁵

Tarihsel süreç içerisinde Türk dini musikisi cami ve tasavvuf musikisi olarak ikiye ayrılmış ve tasavvuf müziği de kendi içinde Mevlevî ve Bektaşî müziği ve diğer tarikatların musikisi diye üç gruba ayrılmaktadır.²⁰⁶ Özellikle Türk müziğinin gelişmesinde Mevlevî bestekar ve müzisyenlerin ve özel de de İstanbul'da Galata ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yetişen musiki üstadları önemli bir yer tutmaktadır.

Mevlevî dolayısıyla Türk müziğinde önemli yer tutan, İstanbul'un Galata ve Yenikapı Mevlevîhânelerinde yetişen bazı önemli müzik adamlarını sıralarsak; Abdülbaki Sırrî Dede- Galata Mevlevîhânesi, Abdurrahim Dede – Galata Mevlevîhânesi, Kunhî Dede – Yenikapı Mevlevîhânesi, Ali Nutkî Dede – Yenikapı Mevlevîhânesi, Ataullah Dede – Galata Mevlevîhânesi, Abdulkakî Dede – Yenikapı Mevlevîhânesi, Celâeldin Dede – Yenikapı Mevlevîhânesi, Mustafa İtrî Efendi – Yenikapı Mevlevîhânesi, İsmail Dede - Galata Mevlevîhânesi, Dede Efendi – Yenikapı Mevlevîhânesi, Yahya Nazım Çelebi - Galata Mevlevîhânesi, Osman Dede - Galata Mevlevîhânesi, Şükrü Efendi - Galata Mevlevîhânesi, Zekai Dede – Yenikapı Mevlevîhânesi, Ziya Dede - Galata Mevlevîhânesi, Ziver Paşa – Yenikapı Mevlevîhânesi²⁰⁷ sayılabilir. Ayrıca Aziz Dede gibi İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi yanı sıra Üsküdar, Bahariye, Kasımpaşa ve Yenikapı Mevlevîhânesi neyzenbaşılığı yapan Neyzen Aziz Dede²⁰⁸ ve kudümzenbaşılığıyla ünlü olmakla birlikte

²⁰³ Gölpınarlı, Abdülbaki, a. g. e., s. 418.

²⁰⁴ Açık Önkaş, Nilgün, a. g. e., s. 121

²⁰⁵ Açık Önkaş, Nilgün, a. g. e., s. 121

²⁰⁶ Açık Önkaş, Nilgün, a. g. e., s. 109

²⁰⁷ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 129

²⁰⁸ Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 217- 218

bestekar, şair, icracı olan Ahmet Hüsameddin Dede²⁰⁹, yine Bestekâr, Hattat ve Hafız olan sesinin güzelliğiyle de meşhur Hassan Sırrî Efendi²¹⁰ ve bestekar Mutaftzâde Ahmed Efendi²¹¹ ilk akla gelenlerdendir.

İstanbul Mevlevîliğinde kendileri de Mevlevî olan III. Selim ve Sultan II. Mahmud aynı zamanda önemli şair ve bestekarlardır. Sultan Mahmud şair ve musiki üstadı olması dışında önemli bir hattat'dır. Yine padişahların çevresi özel hizmetlilerinin ve devlet ricalinden de pek çoğunun padişahların yolundan giderek özellikle bu iki padişah döneminde Mevlevîliğe intisap ettiğini daha önce belirtmiştik. Yine bu konuda da örnek vermek gerekirse bir Türk bestekarı olarak Sultan III. Selim' e müzik danışmanlığı yapan Vardakosta Seyid Ahmed Ağa (1724 – 1794) hanende ve sazendedir. Seyid Ahmed Ağa yaptığı bestelerini genelde Sultan Selim Han'ın huzurunda okumuş ve bundan feyz alan Sultan “Sûz-i dil-âra” adında yeni bir makam meydana getirmiş²¹² ve ünlü ayinini bu makam da yazmıştır. Yine Buhurîzade Mustafa İtri'den Zekai Dede'ye, Hammâmizâde İsmail Dede Efendi'den Hasan Sırrî Efendi'ye²¹³ en önemli ve meşhur bestekarlar Galata ve Yenikapı Mevlevîhânelerinden yetişmiştir. Değindiğimiz üzere bakıldığında Türk müziğinde pek çok önemli besteci ve virtüöz, Mevlevî ya da Mevlevî muhibbi'dir²¹⁴. Bu noktada Abdülkadir Nasır Dede'de III. Selim'in talebi üzerine harf sistemli ve “ebced notası”²¹⁵denilen bir nota sistemini güncelleştirerek Türk Musikisinin pek çok eserini kendi yapıtı olan “Tahririye”ye de toplayarak kaybolmasının önüne geçmiştir.²¹⁶ Bu sebeple bugün Klasik Türk Müziğinden bahsediyorsak bunda Mevlevî bestekar ve müzik adamlarının ve özelde de İstanbul Galata ve Yenikapı Mevlevîhânelerinden yetişen Mevlevî üstatlarının payı çok büyüktür.

²⁰⁹ Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 213 – 214

²¹⁰ Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 219- 221

²¹¹ Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 191- 192

²¹² Kerametli, Can, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977, Erler Matbaası, s. 82

²¹³ Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 219-220

²¹⁴ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 128

²¹⁵ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 128

²¹⁶ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 128

5.3 YENİKAPI VE GALATA MEVLEVÎHÂNELERİNDE HAT SANATI VE MEVLEVÎ HATTATLAR

Hat anlam olarak Arapça “çizgi” demektir²¹⁷ Genel olarak İslamiyette resim sanatı dini yorumlama biçiminden kaynaklı kaygılar nedeniyle çok ilgi görmemiş ve onun yerine özellikle Hat Sanatı “hüsn-ü hat” denilen yani çizgi ve kalemin sanatı ve güzel yazı büyük ilerleme göstermiştir.²¹⁸ Gerek Kur’ân-ı Kerim’den ayetler ve gerekse dini içerikli diğer mesajlar hep güzel yazı sanatı olan Hat sanatıyla kendini göstermiştir.

Daha öncede değindiğimiz üzere adeta bir “Güzel Sanatlar Akademisi” olan Mevlevîhâneler de yetişen dervişlerin sadece müzik ve müzik enstrümanları değil güzel yazı sanatı olan Hat Sanatıyla, yan dalı olan Tezhip ve resim, nakkaşlık ve saatçilik hatta bilim dallarından olan astronomiyle de ilgilenmiş ve yetişmişler. Bunda elbette Mevlevîliğin bazı tarikatlarda nefis terbiyesi olarak hoş görülen dilenmeye karşı olmasının ve herkesin el emeğiyle kazancını sağlaması ve bir geliri olmasının gerekliliği ve emeğe duyulan saygı ve değer etkili olmuştur.²¹⁹ Yine hattatların yol arkadaşı “kamış” Mevlevîlikte “ney” gibi değerli ve sembolik ve derin anlamları olan bir araçtır.²²⁰ Yine hattatlığın çok sabır gerektirmesi bakıldığında Mevlevîler için Mevlevî çilesiyle özdeşleştirilmiştir.²²¹

Bakıldığında Mevlevî hattatların daha çok ta’lik olmakla birlikte sülüs, nesih, kûfî ve bunların celî’lerin de eserler vermiş²²² ve Mevlevî dergâhlarında her biri bir sanat eseri olan levhalar pek çok dini kurumda ve yerde kullanılmıştır.

Bu anlamda pek çok meşhur hattat İstanbul Galata ve Yenikapı Mevlevîhânelerinden yetişmiştir ve bu sanat kolunda da eserler meydana getirerek Türk Hat sanatına katkı sağlamıştır. Bu hattatları anmak gerekirse Galata Mevlevîhânesi ve Topkapı sarayında eserleri bulunan Mehmet Mahir Efendi (1790 – 1865), Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden

²¹⁷ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 140

²¹⁸ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 411

²¹⁹ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 411

²²⁰ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 411

²²¹ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 411

²²² Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 412

Atâullah Dede (1842 – 1910) yine birkaç tarikattan icazeti olan ve Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Salahaddin Dede'den icazetname ve hilafet alan bir zaman Meclis-i Meşayih reisliği de yapan Hasırîzâde Elif Efendi'de bilinen hattatlardandır.²²³ Yine Mezarı Yenikapı Mevlevîhâne'si yakınlarında²²⁴ bulunan ve resimle de ilgilendiği bilinen Leylek Hasan Dede'yi de sayabiliriz.

5.4 YENİKAPI VE GALATA MEVLEVÎHÂNELERİNDEN YETİŞEN DİĞER SANAT DALLARI VE SANATÇI MEVLEVÎLER.

Başta resim ve tezhip olmak üzere nakş sanatları da Mevlevîhâneler de dervişler tarafından İslami ve tasavvufi ilimler ile birlikte öğretilmekte ve bu dallarda eserler veren ressam, nakkâş ve müzehhibler de bulunmaktadır. Birçok Mevlevî kaynağa göre Mevlânâ ve oğlunun resme karşı olmadıkları gibi resim sanatı hakkında da bilgi sahibi olduklarını belirtmektedir.²²⁵

Yine Mevlevî tarihinin en önemli ana kaynaklarının başında gelen olan Mevlânâ'nın Mesnevî'de aktardığı resim sanatıyla alakalı iki hikaye'den birinde resim sanatının tarihi üzerinde durulmaktadır.²²⁶ Tüm bunlardan anladığımız Mevlevîlerin resim sanatına bakış açısı diğer tarikatlardan ve genel İslam dünyasından farklı ve daha hoş görülmesi olduğu şeklindedir.

Daha önce Mevlevî hattatlar arasında da saydığımız Leylek Hasan Dede XIX. yüzyılın önemli ressamlarından.²²⁷ Yine Adem Dede'nin şeyhliğinde Mevlevîhâne'de çileye giren Fenni Dede bu süre zarfında aynı zamanda resim sanatıyla da uğraşmış daha sonrasında ise kendi yalısı ve Beşiktaş Mevlevîhâne'sinin tavan nakışlarını da yaptığı bilinmektedir.²²⁸ Bir diğer resim sanatıyla uğraşan Mevlevî Fasih Ahmed Dede'dir. Galata Mevlevîhâne'si dervişlerinden olan Dede'nin geçimini yaptığı resim ve yazılarından sağlamıştır.²²⁹ Aynı zamanda çok yönlü bir sanatkâr olan Dede'nin Arapça ve Farsça şiirlerinden oluşan bir

²²³ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 414-415

²²⁴ Handan Dizdarzade, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, s. 142

²²⁵ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhaneleri II*, s. 141.

²²⁶ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhaneleri II*, s. 141 -142

²²⁷ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhaneleri II*, s. 142

²²⁸ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s. 103

²²⁹ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s. 103

divanı da bulunmaktadır.²³⁰ Bir diğer önemli Mevlevî ressamda Galata Mevlevîhânesi son şeyhi Celâleddîn Dede' den sikke giyen Dr. Ali Bey' dir.²³¹

Ayrıca tezhib sanatında önemli Mevlevî sanatçılar başta Kur'an- ı Kerim olmak üzere Hadis kitapları ayrıca Mevlevîlik ve Mevlanâ ile ilgili kitapları da süslemesini yapmışlardır.²³² Bu müzehhibler'den bazıları Nakşî Dede, Hacı Dede ve Mevlevî Süleyman Efendi' dir.²³³

Ayrıca ciltçilik yapan anlamına gelen Mücellidlik zanaatıyla uğraşan Mevlevîler de bulunmaktadır. Bu konuda adlarını bilinen isimler Ebubekir el-Cildî el-Mevlevî Mehmed Said Hemdem Çelebidir.²³⁴ “Yine maden, tahta, taşta kısa vecize ve imzaları kazıma”²³⁵ sanatı olan “hakkâklık” sanat dalında tanınan Galata Mevlevîhanesi dervişlerinden Fenni Dede, neyzen Nazif Dede sayılabilir. Yine bu hakkâklık ile uğraşan ve saatçilik imalatı da yapan Değirmenci İbrahim'de önemli Mevlevî sanatçılardandır.²³⁶

Saatçilik son yüzyıl Mevlevî sanatçıların yer aldığı önemli bir zanaat ve sanat dalı olarak yer almaktadır. Yukarıda adını andığımız Değirmenci İbrahim Dede'nin dışında bu alan da Sultan Mahmud'un “muvakkit” i olan Ahmed Gülşeniyyü'l- Mevlevî'yi de sayabiliriz. Yine de saatçilik sanatında bilinen en önemli Mevlevî Dervîşi Sultan Abdümecid'in isteğiyle bir dönem devlet tarafından yurtdışına da gönderilen ilm-i nücûm ilmine merakı sebebiyle bu ilim de tahsil de yapan Ahmed Eflâkî Dede'dir (ö.1876)²³⁷. Bu alanda kendisini daha çok geliştirmesi için Paris'te ünlü saat ustası Berke'ye öğrencilik yapmıştır²³⁸

²³⁰ Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevihanesi*, s. 104

²³¹ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 420

²³² Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 420

²³³ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 420

²³⁴ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri II*, s. 145

²³⁵ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri II*, s. 145

²³⁶ Sezai Küçük, *İstanbul Mevlevîhâneleri II*, s. 145

²³⁷ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 423

²³⁸ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 423

6. SONUÇ

Mevlevîliğin İstanbul'da Tarihsel sürecini incelediğimiz bu çalışmada bu süreci daha iyi anlamak üzere Mevlevîliğin Mevlânâ Celâleddin dönemi ve sonrasında Anadolu'daki beylikler zamanında ve özellikle Osmanlı coğrafyasın da gelişimine, bu tarikatın kurucusu sayılan Sultan Veled'den itibaren gerek toplumla ve en önemlisi de aydın kesimle ve yönetici kesimlerle kurduğu ilişkilere de değindik. Bu tarikatın Anadolu Selçuk Devletinden itibaren ve beylikler ve nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından da desteklendiği ve maddi manevi destek ve katkı sağlandığı ve daha ziyade toplumun saray ve yönetici sınıfı esnaf, ulema olmak üzere üst kesiminde karşılık bulduğu rahatlıkla söylenebiliriz.

Özellikle XVI. yüzyıl'dan itibaren Osmanlı Devleti özelde de padişahlar tarafından Mevlevîlik desteklenmeye ve devletin adeta resmi tarikatı hüviyetine bürünmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu durum bize göre Sultan II. Beyazıd'dan sonra tahta geçen Yavuz Selim'in doğu seferine giderken Konya'da Mevlânâ Dergâhı yani merkez âsitane'ye ziyarette bulunması burada sonrasında o ve oğlu Sultan Süleyman tarafından imar faaliyetlerinde bulunulması bir başlangıç noktası sayılabilir. Burada sadece devletin tekelere yönelik politikaları değil yanı sıra sultanların kişisel inanç ve kültürleri de devreye girmektedir. Bir örnek vermek gerekirse Mevlevîliğe özel bir yakınlık duyan Sultan Süleyman'ın Konya'da âsitaneyi ziyaretinde Mevlânâ'nın sandukasının saçaklarını öpmesi²³⁹ ayrıca Mesnevî okuyarak, sema yapan dervişlerin meclisine katılması²⁴⁰ önemli örneklerdir. Ayrıca devrinde üç yıl şeyülislâm olarak görev yapan Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendinin Mevlânâ ile ilgili olarak kâfir'dir diye fetva yazarak kendisine göndermesi üzerine Şeyhülislâmlık vazifesinden kendisini azl ettiğini belirtmemiz gerekir. Bu konuda yazdığı şu aşağıdaki dörtlük Sultan Süleyman'ın bu konudaki tutumunu çok iyi anlatmaktadır:

*“Âşığa ta'a meylemezdi müftî-i bisyâr-fen,
Fenn-i sırr-ı aşktan bilseydi bir miktar fen
Şeyhülislâmum diyen, bir tıfl-ı ebcedhân olur,
Mekteb-i aşkında ol yâr, idicek izhar-fen.”*²⁴¹

²³⁹ Reşat Öngören, “Osmanlılar'da Tasavvuf. Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema. XVI. yy”, s. 251
İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

²⁴⁰ Reşat Öngören, “Osmanlılar'da Tasavvuf. Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema. XVI. yy”, s. 251.

²⁴¹ Reşat Öngören, a.g.e., s. 251.

Bu noktada Mevlevîliğin Osmanlı'da II. Murad zamanında destek görmeye başlamakla birlikte asıl devlete ve toplum hayatına ve dolayısıyla İstanbul'a etkin olmaya başlaması Sultan Süleyman devrinde başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bunun yanında tarikatın bizimde asıl konumuz oluşturduğu üzere İstanbul'da ilk açılan Galata Mevlevîhânesin'den günümüze oldukça gelişme gösterdiği ancak ilk başlarda İstanbul'a has bir Mevlevîlikten söz edilemese bile (XVI. ve XVII. yüzyılın ilk yarısı) tarikatın burada yer alan dergâhların'daki yöneticilerin halk ama daha çok toplumun önde gelen yöneticileri başta padişâhlar olmak üzere saray erkanı ve esnaf, tüccar kesimi ile yakın ilişkiler kurduğu ve hızla muhiblerinin bu çevrelerden olmak üzere arttığı söylenebilir. İstanbul Mevlevîliğinin ve tekkelerinin toplumun her kesiminden insana açık olmakla ve hitap etmekle birlikte yukarıda belirttiğimiz Osmanlı (dolayısıyla çalışmamıza konu olan İstanbul) toplumunun üst sınıfı olarak nitelendirebileceğimiz kesimine hitap ettiği yada taraftar bulduğunu söyleyebiliriz ve ayrıca Mevlevîhâneler'deki eğitimin bir parçası olması nedeniyle pek çok dervişin ve muhibbin, edebiyat, sanatın bir çok dalı ve musiki ile iç içe olması buralarda sanat ve musiki çevrelerinin buluşmasına ve yetişmesine vesile olmuştur.

Yukarıda saydıklarımız tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar aynen ve fazlasıyla ve başta Yenikapı ve Galata Mevlevîhâne'si olmak üzere tüm İstanbul Mevlevîhâne'leri içinde geçerli olmuştur. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra İstanbul'da Mevlevî dergâhlarının aynı ailelerin elinde olması ve tekkelerinde yetişen mensubları ile İstanbul'a özgü naif, sanat ve edebiyat dünyasında ön planda olan ve bu alanlarda özgün eserler veren bir İstanbul Mevlevîliğinin var olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul'un saray ve Osmanlı-İstanbul kültür hayatına zenginlik katan ve klasik diyebileceğimiz bir üslup (şiir, yazı dili ve musiki üslubu) ortaya çıkmasında şüphesiz çalışmamızın başından beri tarihsel sürecini incelediğimiz İstanbul Mevlevîhâne'lerinin ve buradan yetişen insanların olmak üzere İstanbul Mevlevîliğinin büyük katkısı olmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdulbâki Nâsır Dede vd.: *Defter-i Dervîşân -II*, İSAM Ktp., nr.18112; a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri, Haz.: Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.

Açık Önkaş, Nilgün, *Klasik Türk Edebiyatında Mevlevilik Kültürü ve Mevlevî Şairler*, Son Çağ Yayınları, Ankara 2016.

Ahmed Eflâki: *Âriflerin Menkıbeleri* (Menâkibü'l-Arifin), Çev.: Tahsin Yazıcı, Ankara: Meb Yayınları, 1995.

Ali Enver: *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul, Âlem Matbaası, 1309./M.1893, Ali Enver Semâhâne-i Edeb, Haz.: Sadık Erdem, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Ali Nutkî Dede: *Defter-i Dervîşân -I*, Süleymaniye Ktp., nr.1194; a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri, Haz.: Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.

Ambrosio, Alberto Fabio, *Bir Mevlevînin Hayatı, 17. Yüzyılda Sufilik Öğretisi ve Ayinleri*, Çeviri: Ayşe Meral, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.

Arpaguş, Safi, *Manevilik'te Manevî Eğitim*, İstanbul: Vefa Yayınları, 2009.

Arpaguş, Safi, *Mevlânâ ve İnsan*, İstanbul: Vefa Yayınları, 2008.

Artam, Goncagül, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13.-17.Yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih Encümeni Yayınları, 2007.

Çelebi, Asaf Halet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul: Hece Yayınları, 2002.

Dilçin, Cem, *Dîvan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007.

Dizdarzade, Handan, *İstanbul Mevlevîhaneleri*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, 2010.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Nu 82, 2016.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâyı Mevlevîyye, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Mülhakatı*, Nr. 109; a.e., Haz.: İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyehâtnâmesi*: Yayına Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliya Çelebi: Seyahâtnâme, I, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1314., Günümüz Türkçesiyle *Evliya Çelebi Seyehatnamesi*, Haz.: Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 1. Kitap, 1. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, 2017.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlevî Âdab ve Erkânı*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ Celâleddin, Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1999.

Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, Haz.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 2006.

Işın, Ekrem, *Saltanatın Dervişleri, Dervişlerin Saltanatı*, İstanbul'da Mevlevilik, Yayın Hazırlayan: Ekrem Işın, Yayın Kordinatörü: Zeynep Ögel, Gülru Tanman, Danışman: Baha Tanman İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Kasım 2007.

Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sır Yayınları, 2008.

Kaya, Bayram Ali, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

Kerametli, Can, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul, Erler Matbaası 1977.

Küçük, Sezaî, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.

Küçük, Sezai, *İstanbul Mevlevîhâneleri I*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, İstanbul: Erk Ajans, 2007.

Küçük, Sezai, *İstanbul Mevlevîhâneleri II*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, İstanbul: Erk Ajans, 2007.

Mehmed Süreyya: *Sicil-i Osmani, I-IV*, 1327, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1308'in Tıpkı Basımı.

Mehmed Ziyâ: *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul, Dârü'l Hilâfetü'l- Âliyye, 1329.

Mustafa Naima Efendi: *Târih-i Nâimâ, I*, haz., Mehmed İpşirli, Ankara: TTK Yayınevi, 2007.

Nev'izâde Atâî: *Şakâik-i Nûmaniye ve Zeyilleri, Hadâiku'l-Hakâik Fî Tekmileti's-Şakâik*, II, z., Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ 5*, Hazırlayanlar. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz., İstanbul: Kitabevi, 2015.

Öngören, Reşat: *Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI: Yüzyıl)*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Sahih Ahmed Dede, *Mevlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye)*, Haz. Cem Zorlu, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

Türer, Osman: *Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı*, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, II. Baskı, Haz.: Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TTK Yayınları, 2014

Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet ve Ülema.*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007.

Sürelî Yayınlar

Akgündüz, Murat. “Mevlevîlik ve Osmanlı Padişahları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildirileri -II*, ed., Prof. Dr. Abdurrahman Elmalı-Prof. Dr. Ali Bakkal, Şanlıurfa, 2007.

Çavuşoğlu, Semiramîs, “Kadıızâdeliler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. c.24, Ankara 2001, s.100-101-10.

Ekin, Ömer. “Yenikapı Mevlevihanesi (Konya Mevlâna Müzesi Arşivi 165 Numaralı zarf Işığında)”, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Kaymaz, Nejat, “Anadolu Seçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü’-d-dîn Keyhûsrev ve Devri”, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*., Ankara 2014.

Okcu, Naci, “Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli”, *Türkiye Diyanet Vakfı*. Ankara, 2011.

Tanman, Baha: “İstanbul Mevlevîhâneleri”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: XIV, İstanbul, 1994.

Tanman, Baha. “İstanbul Mevlevihaneleri” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi XVI*, İstanbul, 1994.

Tanrıkörür, Barihüda; “Mevlevîyye”, c.2, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 9, Ankara 2004, s. 468-475.

Ünal, Nesligül. “Yenikapı Mevlevihanesi’nin Tarihsel Gelişimi ve Harem Konağı’nın Restitüsyon Projesi”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

